Порт у тумані

Роман

Переклад: А. Кисіль

Розділ І

КІТ У БУДИНКУ

Коли вони від'їздили з Парижа, близько третьої години, на пероні іще метушився натовп, освітлений хворобливими променями сонця, яке буває лише пізньої осені. Потім, уже десь під Мантом, у купе спалахнуло світло. Після Евре надворі зовсім споночіло, видно було густий туман, що, мов ватою, огорнув сигнальні вогні тьмяним німбом.

Мегре зручно вмостився у своєму кутку. Притулившись потилицею до спинки сидіння, він крізь примружені повіки машинально спостерігав за двома своїми супутниками, такими несхожими один на одного.

Капітан Жоріс спав. Перука на його голові збилася набакир, костюм був пожмаканий.

А Жюлі, поклавши обидві руки на сумку з штучної шкіри, виробленої під крокодила, втупилась очима кудись у простір і, дарма що втомлена, намагалася триматись розважливо.

Жоріс! Жюлі!

Комісар кримінальної поліції Мегре давно вже звик, що люди, як вітер, вриваються в його життя, змушують займатися ними цілі дні, тижні або й місяці, щоб потім знову потонути в безликому натовпі.

Розмірений стукіт коліс немовби задавав темп роздумам, однаковим на початку кожного розслідування. А нинішнє — буде воно захоплююче, нудне, огидне чи трагічне?

Мегре дивився на Жоріса, і на вуста його раз по раз набігала легка усмішка. Чудернацька людина! Цілих п'ять днів на набережній Орфевр його називали Чоловік, бо не знали імені.

Підібрали його на Великих бульварах, де він, наче навіжений, ходив туди й назад у потоці автомашин. Його допитують французькою. Відповіді нема. Вдаються до семи чи восьми інших мов. Даремно. Навіть мова глухонімих не справляє на нього враження.

Божевільний? Його обшукують у кабінеті Мегре. Костюм новий, білизна нова, черевики нові. Всі фірмові марки на верхньому одязі, на сорочці зірвано. Жодних документів. Немає й гаманця. П'ять новеньких банкнотів по тисячі франків лежать просто в кишені.

Прикріше розслідування важко собі уявити! Пошуки в реєстраційних книгах правопорушень, у картотеці антропометричних відомостей. Телеграми в різні міста Франції, за кордон. А Чоловік привітно всміхається з ранку до вечора, незважаючи на виснажливі допити!

Йому років п'ятдесят, він присадкуватий, кремезний; не протестує, не хвилюється, всміхається, інколи, здається, силкується щось пригадати, але намагання ті марні…

Ослаблення пам'яті? Перука з'їхала йому з голови, і всі побачили, що череп було розколото кулею. Десь місяців зо два тому. Лікарі захоплені — рідко побачиш так бездоганно зроблену операцію.

Нові телеграми до лікарень, клінік у Франції, Бельгії, Німеччині, Голландії…

П'ять діб копітких пошуків. Нічого, крім якихось невиразних відомостей, що їх одержано після аналізу плям на одязі, пороху в кишенях.

Знайдено залишки тріскової ікри — висушеної й розтертої на порох ікри; на півночі Норвегії в такий спосіб готують принаду на сардину.

Чи означає це, що Чоловік прибув звідти? Що він скандинав? Дещо свідчить про його недавню тривалу подорож залізницею. Але як він міг подорожувати сам — один, не маючи змоги вимовити й слова, та ще з отаким чудернацьким виглядом, який одразу ж привертає увагу?

Його фото вміщують у газетах. З Уїстреама телеграфують:

"Особу невідомого встановлено!".

Слідом за телеграмою прибуває молода жінка, власне, дівчина. І от вона вже в кабінеті Мегре. У неї пом'яте, невміло напудрене обличчя, грубо намальовані губи. Це Жюлі Леґран, служниця Чоловіка!

А втім, він тепер уже має ім'я і громадський стан. Це Ів Жоріс, колишній капітан торговельного флоту, начальник порту Уїстреам.

Жюлі плаче. Вона не розуміє! Вона благає його промовити хоч слово! А він дивиться на неї лагідно, привітно, як і на всіх інших.

Капітан Жоріс зник з Уїстреама, маленького порту, десь там, між Трувілем і Шербуром, 16 вересня. А тепер кінець жовтня.

Що сталося з ним протягом останніх шести тижнів?

— Як завжди, пішов оглянути шлюз під час припливу. То був вечірній приплив. А я лягла спати. Ранком я побачила, що його кімната порожня…

А оскільки стояв туман, усі вирішили, що Моріс перечепився і впав у воду. Його шукали баграми. Потім хтось висловив припущення, що він просто втік.

— Станція Лізьйо! Зупинка на три хвилини!..

Мегре пішов розім'яти ноги на пероні, знову набив люльку. Він стільки курив після від'їзду з Парижа, що в купе висіли пасма сизого диму.

— По вагонах!

Жюлі скористалася його відсутністю, щоб припудрити кінчик носа. Очі в неї ще червоні від сліз.

Дивна річ! Бувають моменти, коли вона здається гарненькою, навіть елегантною. А іншим разом, важко сказати чому саме, в ній одразу пізнаєш неотесану селючку.

Вона старанно оправила перуку на голові капітана, її хазяїна, як вона його називає, і подивилась на Мегре так, ніби хотіла сказати:

— Адже це таки моє право його доглядати?

Бо Жоріс не має родини. Живе багато років сам, наодинці з Жюлі, яку називає своєю економкою.

— Хазяїн ставиться до мене, як до дочки…

Й ніхто не сказав би, що він мав ворогів. Так само, як не мав пригод або якихось пристрастей!

Після того як тридцять років Жоріс борознив моря й океани, він не міг сидіти без діла. Отже, незважаючи на свою відставку, він попросився на посаду начальника порту в Уїстреамі. Спорудив невеличкий будиночок…

І от одного чудового вечора — 16 вересня — зник з очей, щоб за шість тижнів об'явитися в Парижі, та ще й у такому стані!

Жюлі обурилась, побачивши свого хазяїна у костюмі з магазину готового одягу. Адже він завжди ходив у формі морського офіцера — кому, як не їй, про це знати!

Вона знервована, зніяковіла. Раз у раз кидає погляд на капітана. Її обличчя виражає водночас ніжність і невиразний острах, смуток, якого їй несила подолати. Так, це напевно він, безперечно він! Це її хазяїн. Проте водночас начебто й не зовсім він.

— Він одужає, правда?.. Я його доглядатиму…

По запітнілих шибках поволі скочуються великі мутні краплини. Повне обличчя Мегре злегка погойдується від кожного поштовху. Весь час він благодушно, але уважно спостерігає за своїми супутниками — Жюлі, яка зауважила йому, що вони з таким же успіхом могли б поїхати третім класом, як вона звикла, і Жоріса, котрий, прокинувшись, дивиться на все безтямними очима.

Ще одна зупинка в Кані. Наступна буде Уїстреам.

— Село, де тисяча мешканців, — сказав комісарові один із колег, що народився в цій окрузі. — Порт невеликий, але важливий. Є канал, який

з'єднує тамтешній рейд з містом Кан і може пропускати судна тоннажністю п'ять тисяч і більше…

Мегре не пробує уявити собі ці місця, бо знає, що в такій грі завжди помиляєшся. Він чекає, а погляд його мимоволі тягнеться до перуки, яка прикриває свіжий, іще рожевий шрам.

До свого зникнення капітан Жоріс мав жорстке, дуже чорне волосся, яке лише на скронях ледве торкнула сивина. Ще одна причина розпачу для Жюлі: вона не хоче бачити цей голий череп! І щоразу, коли перука сповзає, вона квапливо повертає її на місце.

— Отже, його хотіли вбити…

В нього стріляли, то безперечний факт. Проте факт і те, що його лікували з надзвичайною дбайливістю!

Він пішов, не маючи при собі грошей, а знайшли його з п'ятьма тисячами франків у кишені.

Цього не досить! Жюлі раптом відкриває сумку.

— Мало не забула. Тут я привезла пошту хазяїна… Майже нічого цікавого. Рекламні проспекти товарів для моряків. Підтвердження про одержання внеску на користь Спілки капітанів торговельного флоту… Поштові листівки від приятелів, які ще плавають, у тому числі одна з Пунта-Аренас…

Лист Нормандського банку, з Кана. Віддрукований бланк. Пробіли заповнено машинописом:

"… маємо честь підтвердити, що ми внесли на Ваш рахунок 14173 з суми триста тисяч франків, яку Ви доручили переказати Нідерландському банку в Гамбурзі…"

А Жюлі ж разів з десять повторювала, що капітан — людина небагата! Мегре дивиться то на одного, то на другого свого супутника; обидва сидять навпроти нього.

Тріскова ікра… Гамбург… Черевики німецького виробництва…

Тут ніхто, крім Жоріса, не зможе все пояснити! Ніхто, крім Жоріса! А він намагається зобразити щось схоже на щиру привітну усмішку, бо помічає, як Мегре дивиться на нього!

— Станція Кан!.. Пасажири до Шербура залишаються… Пасажири до Уїстреама, Ліон-сюр-Мер, Люка…

Сьома година. Туман такий, що світло ліхтарів на пероні ледь пробивається крізь молочну пелену.

— Яким транспортом можемо ми скористатися? — спитав Мегре в Жюлі, пробираючись крізь натовп, де їх штурхали з усіх боків.

— Тепер тут нема нічого. Взимку вузькоколійка возить лише двічі на день…

Перед вокзалом стоять таксі. Мегре зголоднів і, не знаючи, чи вдасться попоїсти на місці, вирішив пообідати в буфеті.

Капітан Жоріс весь час такий же слухняний. Він їсть, що дають, мов дитина, довірлива до тих, хто веде її за ручку. Якийсь залізничник покрутився коло їхнього столу й підійшов до Мегре.

— Здається, це начальник порту Уїстреам? — І покрутив пальцем біля лоба.

Діставши підтвердження, пішов собі, по всьому, вражений побаченим. Ну, а Жюлі звернула увагу передусім на деталі матеріального порядку:

— Дванадцять франків за отакий обід, приготовлений навіть не на маслі! Наче ми не могли б попоїсти вдома…

Тим часом Мегре міркував:

— Куля в голові… Триста тисяч франків…

І його пильний погляд втуплюється в невинні очі Жоріса; губи Мегре погрозливо кривляться.

Таксі, яке вони взяли, колись було звичайною приватною машиною; тепер сидіння продавлені, шарніри риплять. Вони втрьох мусили вмоститися на задньому сидінні, бо відкидні місця поламані. Жюлі ледве дихає, затиснута поміж двома чоловіками, які поперемінно навалюються на неї то з одного, то з другого боку.

— Я оце пригадую, чи зачинила на ключ садову хвіртку! — бурмоче дівчина, бо з наближенням домівки господарські турботи обсідають її чим далі невідступніше.

Як тільки таксі виїхало з міста, вони буквально врізалися в стіну туману. Кінь і віз виринають ледве за два метри попереду — примарний кінь, примарний віз! Так само, як обабіч дороги виринають і зникають примарні дерева, примарні будинки. Шофер збавляє швидкість. Вони ледве долають по десять кілометрів на годину, але й за такої швидкості якийсь велосипедист вискакує з туману й зачіпає крило машини. Доводиться зупинитися. Проте все гаразд — велосипедист навіть не подряпався.

В'їхали в село Уїстреам. Жюлі опустила шибку:

— Нам аж до порту, переїдете через обертовий міст… Зупиніться біля будинку якраз поруч із маяком!

Між селом і портом стелиться стрічне шосе, щось близько кілометра, в цей час воно порожнє, мовби помережене блідим пунктиром газових ліхтарів. Збоку від мосту світиться вікно; звідти чути гамір.

— "Флотська закусочна"! — сказала Жюлі. — Отут усі ці, з порту, сидять мало не цілими днями.

По той бік мосту дороги вже, власне, немає; вона губиться в болотах, поміж яких тече Орна[1].

Тут і стоїть маяк та двоповерховий будинок, оточений садом. Машина зупиняється. Мегре уважно стежить за своїм супутником, котрий виходить із таксі і абсолютно невимушено прямує до хвіртки.

— От бачите, пане комісар! — вигукує Жюлі, сама не своя від радості. — Він упізнав будинок! Я певна, що колись він і зовсім прийде до пам'яті.

Вона вставляє ключ у замок, штовхає хвіртку, яка з брязкотом відчиняється, і йде посипаною гравієм доріжкою. Мегре розплачується з водієм і поспішає слідом. Таксі від'їздить, і стає зовсім темно.

— Чи не можете ви запалити сірника? Ніяк не попаду ключем в отвір.

Спалахує вогник. Двері відчиняються. Раптом щось темне шмигає в Мегре попід ногами. Жюлі вже в коридорі; вона повертає вимикач і з цікавістю дивиться вниз, примовляючи:

— Адже це кіт чкурнув із хати, правда ж?

Із цими словами вона знімає капелюшок, пальто, звичним рухом чіпляє їх на вішалку, відчиняє двері на кухню і вмикає там світло, мимоволі показуючи в такий спосіб, що саме тут мають звичку сидіти гості цього дому.

Кухня простора, стіни її облицьовані кахлями, великий стіл світлого дерева вичищений піском, мідний посуд аж сяє. Капітан машинально підходить до лозового крісла біля пічки й сідає.

— Одначе я була певна, що вигнала кота перед від'їздом, як завжди.

Жюлі бурмоче це сама до себе. Вона непокоїться.

— Так, це зовсім точно. Всі двері добре замкнені. Скажіть, пане комісаре, чи не хочете піти зі мною разом оглянути будинок? Я боюся.

І справді, вона боїться, навіть не наважується ступити перша. Вона прочиняє двері до їдальні. Там панує такий бездоганний порядок, паркет і меблі так старанно начищені, що відразу стає зрозуміло — цю кімнату ніколи не використовують за призначенням.

— Зазирніть за портьєри, дуже прошу…

У кімнаті стояло піаніно, впадали в око китайські лаковані дрібнички, порцеляна, що капітан, напевно, привіз із Далекого Сходу.

Далі салон, де меблі стояли в такому ж порядку й лишалися в такому ж стані, як у вітрині магазину, де їх було куплено. Капітан ішов слідом за ними; він аж сяяв од задоволення. Зійшли на другий поверх сходами, встеленими червоним килимом. Тут було три кімнати, з них однією не користувалися.

І скрізь чистота, пунктуальний порядок, теплий дух жилої оселі й кухні.

Ніхто тут не сховався. Вікна щільно зачинені. Зачинені й двері в садок, але ключ залишився ззовні.

— Кіт міг пролізти через душник, — сказав Мегре.

— Душника тут нема.

Повернулися в кухню. Жюлі відкрила буфет.

— Чи можна налити вам скляночку чого-небудь?

Лише тепер, походжаючи туди й сюди, немов за усталеним обрядом, наливаючи щось міцне в крихітні чарки, помальовані квітами, вона гостро відчула своє горе й залилася сльозами.

Жюлі спідлоба зиркнула на капітана, що вмостився в своєму кріслі. Це видовище завдало їй такого болю, що вона відвернулась і, затинаючись, промовила, аби змінити хід своїх думок.

— Піду приготую для вас кімнату.

Говорячи це, Жюлі схлипувала. Вона зняла зі стіни білий фартух і витерла ним очі.

— Вважаю за краще оселитися в готелі. Гадаю, тут є щось таке...

Жюлі кидає погляд на маленький фаянсовий дзиґар, — такий можна виграти на ярмарку, — його цокання надає особливої принадності домашньому затишку.

— Так, у цей час ви ще знайдете там когось. Це по той бік шлюзу, за шинком, який ви щойно бачили...

А втім, вона ще ладна його затримати. Здається, їй моторошно залишитись наодинці з капітаном, і вона вже не насмілюється дивитися в його бік.

— Чи ви певні, що в будинку нема нікого стороннього?

— Ви самі мали змогу в цьому пересвідчитись.

— А завтра рано ви прийдете?

Вона проводжає його до дверей, які одразу ж квапливо зачиняє. А Мегре пірнає в такий густий туман, що не бачить, куди ступнути ногою. Все ж він знаходить хвіртку. Потім відчуває під ногами траву, трохи далі — бруківку. Водночас він чує здалеку якесь виття, походження якого довго не може збагнути.

Воно скидається на мукання корови, але з якимсь надривом, з трагічними нотками.

— Тьху, дурень! — бурмоче він крізь зуби. — Та це ж сирена подає сигнал попередження…

Орієнтуватися тут важко. Враз просто під ногами Мегре побачив воду, що нібито парувала. Стрімко обривалася стіна шлюзу. Звідкілясь долинув скрегіт підойм. Він не пам'ятав уже, де перетнув канал, їдучи в таксі, й, угледівши вузькі містки, хотів був ступити на них.

— Обережно!..

Дивовижна річ! Адже голос зовсім поруч! У ту мить, коли відчуття самотності досягає апогею, виявляється, що за три метри від вас є хтось живий… Напруживши зір і роздивившись на всі боки, Мегре насилу розгледів неясні контури людської постаті.

І тут він зрозумів, чому його попередили. Місток, на який він хотів ступити, почав рухатися. Ворота шлюзу повільно розсунулись, і видовище стало ще запаморочливішим; зовсім близько, за кілька метрів, виникла стіна заввишки з добрий будинок. Нагорі вздовж неї низкою світилися вогні, тьмяні й розпливчасті від туману.

Корабель проходить на відстані витягнутої руки від комісара. Неподалік нього падає швартов; хтось його підхоплює, тягне до кнехта й закріплює.

— Назад!.. Обережно!.. — кричать відкілясь згори, з корабельного трапа.

Лише кілька секунд тому все здавалося мертвим, безлюдним. А тепер Мегре, йдучи вздовж шлюзу, помічає в тумані людські постаті. Хтось крутив підойму. Іще хтось біжить із другим швартовом. Митники чекають, аби встановити трап, щоб зійти на борт судна.

І все це діється в непроглядній темряві, у вологій хмарі, яка прикрашає вуса людей блискучими перлинками.

— Вам треба перейти туди?

Голос лунає зовсім поруч Мегре. Ага, другі ворота шлюзу!

— То поспішайте, бо, коли не встигнете, доведеться чекати чверть години…

Він переходить на той бік, тримаючись за трос, що править за поручень, чує, як під ногами вирує вода і весь час десь далеко голосить сирена. Увагу Мегре привертає цяточка світла. Наблизившись, він бачить рибалку в човні, пришвартованому до причалу; рибалка раз у раз підіймає й опускає велику сітку, що тримається на жердинах.

Рибалка байдуже поглядає на нього й починає копирсатися в кошику, заповненому різною рибою.

Навколо судна туман не такий густий, і в ньому можна розрізнити постаті, що сновигають туди й сюди. На борту чути англійську мову. Біля причалу чоловік у форменому кашкеті з галунами візує документи.

Начальник порту! Той, що тепер заміняє капітана Жоріса!

Він теж невисокий на зріст, але худіший, рухливіший; жартує з офіцерами судна.

Взагалі здається, що всесвіт звузився до кількох квадратних метрів відносного світла, а решта — величезна чорна яма, де губляться й суходіл, і вода. Море десь там, ліворуч, його ледь чути.

Хіба ж не такого самого вечора Жоріс раптово зник? Візував документи, як ото тепер його колега. Безперечно, теж жартував. Стежив за шлюзуванням, за маневрами кораблів. Вільно орієнтувався в темряві — йому досить було звичних звуків. Адже тут ніхто навіть не дивиться, куди йде!

Мегре, який тільки-но запалив свою люльку, супиться, відчуваючи себе безпорадним. Йому неприємна власна неповороткість людини суходолу, яку лякає або, навпаки, захоплює все, що стосується моря.

Ворота шлюзу розсуваються. Судно входить у канал; він не набагато вужчий, ніж Сена в Парижі.

— Даруйте, ви капітан порту?.. Комісар Мегре з кримінальної поліції... Я оце привіз вашого колегу.

— Жоріс тут? Отже, це таки він?.. Мені про нього говорили сьогодні вранці. Але чи то правда, що він трохи... — начальник порту покрутив пальцем коло лоба.

— Поки що так! Ви проводите цілу ніч у порту?

— Ніколи більше п'яти годин... Скільки триває приплив, авжеж! Він триває п'ять годин, і тоді кораблям вистачає води, щоб пройти в канал або вийти в море... Час припливу міняється щодня... Сьогодні ми щойно почали й матимемо воду до третьої години ночі...

Чоловік тримає себе просто. Він ставиться до Мегре як до колеги, оскільки й сам, кінець кінцем, теж є урядовець.

— Пробачте, одну хвилину...

Пильно вдивляється в море. І хоч нічого не видно, все ж промовляє:

— Це парусник з Булоні пришвартувався до паль, почекає, коли відкриють ворота...

— Вас попереджають про прибуття кораблів?

— Звичайно. Особливо про пароплави. Вони майже всі роблять регулярні рейси — з Англії везуть вугілля, повертаються туди з Кана з рудою...

— Ходімо вип'ємо чарку? — запропонував Мегре.

— Коли закінчиться приплив... мені треба бути тут...

І голосно віддає накази людям, яких не видно, але він точно знає, що вони на місцях.

— Вам доручено розслідувати цю справу?

З боку села чути чиїсь кроки. Під воротами шлюзу проходить чоловік, ось він ступив у смугу світла, й Мегре побачив цівку рушниці.

— Хто це?

— Мер. Пішов полювати на качок… У нього курінь на Орні… Його підручний має вже бути на місці і приготувати все потрібне на ніч…

— Як ви гадаєте, готель ще не зачинять, поки я дістануся туди?

— "Всесвіт"? Встигнете. Але поспішайте… Хазяїн скоро закінчить грати в карти й піде спать… А тоді вже його не піднімеш і за півцарства…

— До завтра, — сказав Мегре.

— Бувайте! Я в порту від десятої години, коли почнеться приплив.

Вони обмінялися потиском руки, так і не роздивившись один одного. А життя в густому тумані тривало; там можна несподівано зіткнутися з людиною й розійтися, так і не вгледівши її. І тебе охоплює, власно кажучи, не зловісне відчуття, а щось інше — якийсь невиразний неспокій, смуток, пригніченість від того, що навколо незвіданий, зовсім чужий для тебе світ.

Усюди морок, населений невидимками. Ось, приміром, десь зовсім поруч парусник чекає своєї черги, а ти й не знаєш, де він саме…

Мегре знову проминув рибалку, що непорушно застиг під ліхтарем. Йому схотілося щось сказати.

— Клює?..

А той, замість відповіді, сплюнув у воду; Мегре ж пішов собі далі, розлючений, що бовкнув дурницю.

Останнє, що він почув перед тим, як переступити поріг готелю, було грюкання віконниць — їх зачиняли на другому поверсі будинку капітана Жоріса.

Жюлі боїться!.. Кіт вистрибує надвір у ту мить, коли вони входять у дім!..

— Сирена горлатиме цілу ніч? — нетерпляче бурмоче Мегре, побачивши хазяїна готелю.

— Поки буде туман… Можна звикнути…

* * *

Він спав неспокійно, як сплять, переївши на ніч або ще, так бувало в дитинстві, перед якоюсь великою подією. Двічі схоплювався, припадав до холодної шибки, але не бачив нічого, крім безлюдної дороги й вузького променя маяка, який, здавалося, намагався прорізати хмари. І безперестану волала сирена попередження — іще голосніше, іще настирливіше.

За другим разом подивився на годинник. Була четверта година, й рибалки з кошиками за плечима йшли до порту, розмірено та голосно клацаючи своїми сабо. І, як йому здалося, майже одразу після того у двері номера часто-часто застукали, відчинили їх, не чекаючи запрошення, і Мегре побачив схвильоване обличчя хазяїна.

Проте часу вже минуло чимало. У вікно світило сонце, а сирена так само скаженіла.

— Мерщій!.. Капітан помирає...

— Який капітан?

— Капітан Жоріс... Зараз Жюлі прибігла в порт, щоб викликати вас, а також лікаря...

Мегре, скуйовджений після сну, поспіхом натягнув брюки, взув черевики, навіть не зав'язуючи шнурків, накинув піджак на сорочку без комірця, який забув пристебнути.

— Ви не хочете перекусити?.. Може, дати чашку кави?.. Склянку рому?..

Куди там! Часу обмаль. Надворі було дуже холодно, хоч сонце вже визирнуло, а дорога була ще мокра від роси.

Переходячи через шлюз, комісар побачив море — власне, вузьку його смугу — зовсім тихе, блідо-блакитне, бо вже недалеко від берега повис густий туман.

На мосту хтось гукнув до нього:

— Це ви комісар із Парижа?.. Я сільський поліцай... Я щасливий... Вам уже сказали?..

— Що саме?

— Скидається на те, що сталося щось жахливе!.. Стривайте, ось машина лікаря.

На зовнішньому рейді м'яко погойдувалися рибальські човни, кидаючи на воду червоні й зелені блискітки. Вітрила підняті, напевне, для просушки, і видно номери, намальовані чорним.

Дві чи три жінки стояли перед будиночком капітана, зовсім близько від маяка. Двері відчинені. Лікарева машина випередила Мегре й сільського поліцая, який невідступно йшов слідом за ним.

— Кажуть, отруєння... Здається, він позеленів...

Мегре увійшов до будинку якраз тоді, коли Жюлі, обливаючись слізьми, з розпухлими повіками й почервонілими щоками, повільно ступала сходами. Допіру її виставили за поріг кімнати, де доктор оглядав умираючого.

Вона й досі була в довгій білій нічній сорочці, у пальті наопашки, у пантофлях на босу ногу.

— Який жах, пане комісаре!.. Ви не можете собі навіть уявити... Йдіть-но мерщій нагору!.. А може, ще...

Мегре зайшов до кімнати, коли доктор, що перед тим схилився над ліжком, уже випростовувався. Його обличчя недвозначно промовляло, що вже нічого не вдієш.

— Поліція...

— Ага, добре... Це кінець. Може, ще дві-три хвилини... Або я дуже помиляюсь, або це стрихнін...

Він розчинив вікно, бо роззявлений рот умираючого, здавалося, не міг ковтнути досить повітря, й перед очима знову розгорнулася химерна картина — сонце, порт, човни з піднятими вітрилами, рибалки, що висипають у ящики повні корзини блискучої риби.

На цьому тлі ще більше вражало обличчя Жоріса, яке набуло невиразного кольору. Воно ставало ще жовтішим або зеленішим — важко сказати; в усякому разі, нічим не нагадувало колір людської шкіри.

Зрештою, обличчя лишалося спокійним, із застиглими рисами, погляд був втуплений у стіну, тим часом кінцівки виверталися, сіпалися, мов деталі якогось механізму.

Лікар тримав капітана за зап'ястя, стежачи за пульсом. В якийсь момент Мегре прочитав у його очах:

— Увага!.. Зараз кінець...

Аж тут сталося несподіване, моторошне. Важко сказати, чи повернулася на мить пам'ять до бідолахи — обличчя його було незворушне. І раптом воно оживилося. Риси напружились, наче в дитини, що от-от заплаче. Жалібна гримаса скривдженого маляти, якому вже несила терпіти...

З очей повільно покотилися дві великі сльозини...

Майже тієї самої миті лікар приглушено мовив:

— Кінець!

Чи можна було повірити? Кінець настав саме тоді, коли Жоріс заплакав!

Сльози ці ще жили, вони ще котилися до вуха, яке їх наче пило, а сам капітан уже був мертвий.

Почулися чиїсь кроки на сходах. Унизу Жюлі, оточена жінками, гикала від плачу. Мегре вийшов на площадку сходів і повагом промовив:

— Щоб ніхто сюди не заходив!

— То він…

— Так! — кинув комісар.

І повернувся до залитої сонцем кімнати, де лікар готував шприц, щоб для годиться зробити укол у серце. На садовій стіні сидів білий-білий кіт.

Розділ II

СПАДЩИНА

Десь там, унизу, напевно на кухні, лунали верескливі крики Жюлі, яка просторікувала в колі своїх сусідок.

А крізь вікно, що лишалося навстіж розчиненим, Мегре побачив людей, які сунули з села, — хто йшов, хто біг, хлопчаки їхали на велосипедах, жінки несли дітей на руках; чоловіки були в сабо. То була невелика безладна процесія збуджених людей, яка підходила до мосту, переходила на цей бік і прямувала до капітанового будинку. Либонь, точнісінько так вони б поводились, якби приїхав на гастролі мандрівний цирк або сталася автомобільна катастрофа.

Невдовзі надворі здійнявся такий галас, що Мегре мусив зачинити вікно, крізь фіранки якого просівалося сонячне світло. У кімнаті, обклеєній рожевими шпалерами, одразу ж стало тихо й мирно. Меблі світлого дерева були старанно протерті. Ваза з квітами увінчувала камін.

Комісар побачив, що доктор роздивляється проти світла склянку й карафку, які взяв з нічного столика. Він навіть умочив палець у недопиту воду і торкнувся кінчика свого язика.

— Воно саме?

— Так. Капітан, очевидно, мав звичку пити вночі. Наскільки я можу судити, він захотів напитися близько третьої години ночі. Не розумію тільки, чому він не покликав на допомогу.

— З тієї простої причини, що був неспроможний говорити і взагалі зробити щось, аби привернути увагу, — пробурмотів Мегре.

Він викликав сільського поліцая й доручив йому повідомити про те, що сталося, мера і прокуратуру в Кані. Весь час з першого поверху долинали кроки. Надворі, в кінці дороги, що нікуди не веде, купками юрмилися тутешні мешканці. Дехто з них всівся на траві, щоб зручніше чекати новин.

Море вже підіймалося, поступово заливаючи піщану мілину, що простягнулась біля входу до порту. На обрії клубочився дим — то якийсь пароплав чекав, коли можна буде пройти шлюзом.

— Чи маєте ви якесь уявлення про… — почав був доктор.

Проте замовк, побачивши, що Мегре зайнятий. Поміж двох вікон стояв секретер червоного дерева. Комісар відімкнув його і з упертим виглядом, як завжди в подібних обставинах, уважно переглядав усе, що було в шухлядах. Мегре запалив свою масивну люльку й спроквола смоктав дим. Тим часом його великі пальці недбало перебирали речі, на які натрапляли.

Зокрема фотознімки. Там їх накопичилось десятки. Багато фото приятелів, які майже всі були в морській уніформі й до того ж

однакового віку з Жорісом. Легко було збагнути, що останній зберіг зв'язки зі своїми однокашниками по Брестському училищу і вони писали йому з усіх кутків світу. Знімки формату поштової листівки, наївні, однаково банальні, незалежно від того, звідки надсилалися — з Сайгона чи з Сант-Яго.

"Привіт від Анрі". Або ще: "Нарешті! Третя нашивка! Бувай здоровий! Ежен".

Більшість цих листівок було адресовано: "Капітанові Жорісу, борт "Діани" Англо-Нормандської компанії в Кані".

— Чи давно ви знаєте капітана? — спитав Мегре в лікаря.

— Кілька місяців. Відтоді, як він став начальником порту. Раніше Жоріс плавав на одному з кораблів мера, яким командував протягом двадцяти восьми років.

— Корабель мера?

— Авжеж! Пана Ернеста Гранмезона. Він директор Англо-Нормандської компанії. Власне кажучи, єдиний власник одинадцяти пароплавів цієї компанії.

Ось іще одне фото: Жоріс власною особою, на цей раз у віці двадцяти п'яти років, уже й тоді кремезний, вилицюватий, усміхнений, але з дещо упертим виглядом. Бретонець хоч куди!

Нарешті в повстяному конверті комісар побачив дипломи — від посвідки училища до патенту капітана торговельного флоту, офіційні документи, виписку з метричної книги, військову книжку, паспорти тощо.

Один уже пожовклий конверт вислизнув на підлогу; Мегре підняв.

— Духівниця? — спитав лікар, який не мав чого робити, поки не приїдуть слідчі прокуратури.

У цьому домі, без сумніву, панувала довіра, оскільки конверт навіть не був заклеєний. Усередині лежав аркуш. На ньому зразковим фельдфебельським почерком написано: "Я, що нижче підписав, Ів-Антуан Жоріс, народжений у Пемполі, за фахом мореплавець, відказую моє майно, рухоме й нерухоме, Жюлі Леґран, котра служить у мене, як винагороду за багато років відданості.

Доручаю їй здійснити передачу таких речей:

Мій човен — капітанові Делькуру; китайський порцеляновий сервіз — його дружині; мою різьблену тростину слонової кістки..."

Майже нікого з тих, що входили до цього своєрідного товариства тут, у порту, з тих, кого Мегре бачив у туманному мороці останньої ночі, не забуто в духівниці. Не обійшов небіжчик і наглядача шлюзів, який має спадкувати "потрійну рибальську сітку, що висить під навісом".

Роздуми комісара перервав якийсь несподіваний звук. Це Жюлі, скориставшись з тимчасової неуважності жінок, які готували їй ґроґ "для підбадьорення", збігла по сходах. Рвонувши двері кімнати, вона з божевільним виглядом кинулась до ліжка, відсахнулась од нього, в останню мить вражена, зупинена смертю.

— Невже він уже?!.

Вона впала на підлогу, на килимок, вигукуючи щось невиразне, з чого можна було зрозуміти лише:

— ... Не може бути... Мій бідний хазяїн... Мій... Мій...

Зберігаючи гідність, Мегре нахилився до неї, допоміг підвестися й, незважаючи на те, що жінка пручалася, відвів до суміжної кімнати, її кімнати. Там було не прибрано. На ліжку безладно розкидано одяг, у тазу — мильна вода.

— Хто налив воду у карафку, що на вічному столику?

— Я сама налила… Учора вранці… Тоді, як ставила квіти в капітанову кімнату.

— Ви були вдома самі?

Ще схлипуючи, Жюлі потроху приходила до тями і водночас починала дивуватися запитанням Мегре.

— То що ви думаєте? — несподівано скрикнула вона.

— А нічого. Заспокойтеся. Оце тільки-но я прочитав духівницю Жоріса.

— Отже?

— Ви успадковуєте все його майно. Ви тепер багата.

У відповідь на ці слова вона зразу розридалась.

— Капітана отруєно водою з цієї карафки.

Вона з огидою зиркнула на нього й заволала:

— То й що ви хочете сказати? Що, що ви хочете сказати? Га?

Вона була в такому стані, що схопила його за зап'ястя й трусонула з нестямною силою. Ще трохи, і вона могла почати дряпатися, битися.

— Тихше, заспокойтеся. Розслідування тільки починається. Я нічого не хочу вигадувати, тільки збираю відомості.

Сильний поштовх у двері. Прийшов сільський поліцай.

— З прокуратури не зможуть приїхати раніше другої половини дня. Пан мер, який сьогодні вранці повернувся з полювання, ще не встав. Він прийде сюди, тільки-но буде готовий.

Усі були пригнічені. Усе в цьому будинку так і пашіло од збудження. Натовп надворі, який очікував хтозна-чого, додавав нервозність і безладдя.

— Ви маєте намір лишитися тут? — спитав Мегре дівчину.

— А чом би й ні? Куди мені подітися?

Мегре попросив лікаря вийти з кімнати небіжчика й замкнув її на ключ. Він дозволив залишитися з Жюлі лише двом її приятелькам — дружині наглядача маяка й дружині одного з робітників шлюзу.

— А ви нікого сюди не пускайте, — наказав сільському поліцаєві. — Якщо буде треба, спробуйте по-доброму відпровадити цікавих.

Після того вийшов, проминув юрму зівак і попрямував до порту. Сирена попередження все не вгавала, але звук її наче віддалився — вітер дув у бік моря, і її вже ледве було чути. Надворі помітно потеплішало. Сонце сяяло дедалі яскравіше, й море почало підійматися.

Двоє наглядачів шлюзу вже прийшли з села й заходилися працювати. На мосту Мегре зустрів капітана Делькура, з яким розмовляв напередодні. Той пішов йому назустріч:

— Отже, це правда?

— Жоріса отруїли, авжеж.

— Хто?

Натовп коло будинку капітана потроху рідшав. Щоправда, сільський поліцай, красномовно жестикулюючи, переходив від однієї групи до іншої й розповідав бозна-що. Всі поглядали в бік комісара — загальна цікавість зосередилась на ньому.

— Починається приплив?

— Ще не зовсім. Треба, щоб піднялося ще хоча б на три фути. Он бачите — пароплав на якорі там, на рейді. Він чекає від шостої години ранку.

"Флотська закусочна" була близько, в двох кроках. З її вікон, крізь скляні двері можна було бачити шлюз, міст, воду, яку випускають із шлюзу, маяк і будиночок Жоріса.

— Може, перехилимо чарчину? — запропонував комісар.

Зрештою, він міг здогадатися, що під час кожного припливу це невелике товариство, як за звичай, сходилося в закусочній. Капітан подивився, чи висока зараз вода.

— Маю щось із півгодини, — озвався.

Вони разом увійшли до дощатої закусочної, інші — митники, начальник шлюзу, службовець рибоохорони і командир митного катера — нерішуче потяглися один по одному слідом, і Мегре жестом запросив їх сісти за один стіл.

Треба ж зламати лід, відрекомендуватися всім, викликати до себе довіру й навіть, певною мірою, проникнути в це середовище.

— Що будемо пити?

Його компаньйони перезирнулися, все ще нітячись і ніяковіючи.

Служниця подала всім. Люди зазирали в кафе і, чекаючи подальших подій, не вертали до села, никали портом.

Мегре натоптав люльку і простягнув свій кисет усій чесній компанії. Та капітан Делькур дістав собі сигарету, а начальник шлюзу, червоніючи, поклав в рот пучку тютюну й пробурмотів:

— Дозволите?

— Дивна драма, чи не так? — ризикнув нарешті Мегре. Всі знали: щось подібне буде сказане; однак запала напружена тиша.

— Капітан Жоріс був, напевно, дуже добрий чоловік…

Комісар очікував, крадькома стежачи за обличчями.

— Занадто добрий, — кинув Делькур. Весь його вигляд, дещо неохайний, недбалий, свідчив, що цей немолодий — старший від Жоріса — чоловік любив хильнути.

А втім, і про діло він ніколи не забував, бо й зараз, бесідуючи, поглядав крізь фіранки, як підіймається вода, як пароплав знімається з якоря.

— Занадто поспішає! Того й жди, що течія Орни знесе його на мілину.

— За ваше здоров'я... Кінець кінцем, ніхто не знає, що відбулося в ніч на 16 вересня...

— А таки ніхто... То була туманна ніч, така, як і минула... Що ж до мене, то я не був на вахті... Посидів тут до дев'яти вечора за партією в карти з Жорісом і приятелями, котрих ви оце бачите...

— Ви збиралися щовечора?

— Майже... В Уїстреамі, вважайте, нема інших розваг... Три чи чотири рази того вечора Жоріс просив садовити за карти когось іншого на підміну і ходив зустрічати кораблі... О дев'ятій тридцять приплив скінчився... Капітан пішов у туман, ніби вертав додому...

— А коли помітили, що Жоріс зник?

— Наступного дня... Жюлі якраз і прийшла довідатися... Вона проспала до самого ранку і, тільки прокинувшись, схаменулася, що хазяїна немає...

— Жоріс випив кілька склянок?

— Одну, як завжди, тільки одну! — заявив митник, якому кортіло втрутитися в розмову. — А тютюну взагалі не вживав ніколи!

— А... як ви гадаєте... Жюлі й він?..

Усі перезирнулися. Мегре помітив якесь замішання у товаристві за столом. Дехто сховав посмішку…

— Та хтозна… Жоріс присягався, що ні… але…

І знову втрутився митник:

— Ніхто не має на думці нічого злого, коли каже, що капітан був не зовсім такий, як ми всі… Був він не зарозумілий, ні, це зовсім не те!.. Але він стежив за собою, розумієте?.. Він нізащо не вийшов би зустрічати приплив у сабо, як-от, приміром, Делькур… Він грав тут у карти вечорами, але не приходив сюди вдень… Не звертався на "ти" до підручних на шлюзі… Не знаю, чи ви розумієте, що я хочу сказати…

Мегре розумів це дуже добре. Він пробув кілька годин у будинку Жоріса — такому чистенькому, чепурному, добре впорядкованому. І тепер бачив компанію, що збирається в закусочній, — простіших, неохайніших людей. Тут, либонь, випивали підряд аперитив за аперитивом. Невдовзі голоси мали залунати гучніше, повітря — стати тьмянішим, все мало прибрати дещо вульгарного вигляду.

Жоріс ходив сюди лише пограти в карти, ніколи не розповідав про свої особисті справи й ішов додому, випивши одну-єдину чарку.

— Вже майже вісім років, як вона разом із ним… Тоді їй було не більше шістнадцяти… Прийшло таке собі звичайнісіньке шмаркате дівчисько з села, вдягнуте, як опудало…

— А тепер…

Не чекаючи виклику, служниця прийшла з новою пляшкою місцевої горілки й налила всім "по ковтку" в склянки, де на денці лишалося трохи кави. Це теж входило до ритуалу.

— А тепер вона така, як ви її бачите… Втім… На танцях, приміром, вона нізащо не піде в парі аби з ким… А коли в крамничці до неї ставляться як до служниці, гнівається… Усе це важко пояснити. Проте це не заважає її братові…

— Її братові?..

Начальник шлюзу свердлив митника очима. Але Мегре перехопив його погляд.

— Так чи інакше комісар про це дізнається! — промимрив митник, який, очевидно, трохи раніше почав пити каву "з причепом". — Її брат відбув вісім років каторги… Якось уночі напився в Онфлері… Компанія була велика, вони зчинили галас на вулицях… Втрутилася поліція, а хлопчина так невдало дав по пиці поліцаєві, що той не прожив і місяця…

— Він моряк?

— Еге ж. Чимало поблукав по всіх усюдах, доки повернувся додому. Тепер плаває на шхуні з Пемполя, на "Сен-Мішелі".

Капітан Делькур виявляв ознаки хвилювання.

— Ходімо! — кинув він, підводячись. — Уже час…

— Пароплав ще не встигне увійти в камеру!.. — зітхнув митник, вважаючи зайвим такий поспіх.

Тепер за столом їх лишилося троє. Мегре подав знак служниці, яка знову підійшла з пляшкою.

— "Сен-Мішель" часто заходить сюди?

— Так, часто…

— Він заходив 16 вересня?

Митник, знову виправдовуючись, обернувся до сусіда:

— Адже комісар однаково дізнався б про це, досить переглянути портову книгу!.. Так, заходив… Пригадую навіть, що вони ночували на рейді, бо стояв туман, і змогли вийти в море лише на світанку…

— Куди взяли курс?

— На Саутґемптон… Я сам і візував їхні папери… Вони були навантажені будівельним піщаником у Кані.

— А після того брата Жюлі вже не бачили в цій окрузі?

На цей раз митник фиркнув, завагався і, перш ніж від повісти, спорожнив склянку.

— Треба поспитати в тих, хто запевняє, що бачив його вчора… Як на мене, то я нічого не бачив…

— Учора?

Митник знизав плечима. Величезний пароплав, який саме обережно просувався між кам'яних стін шлюзу, своїм чорним громаддям заступав краєвид. Труба його була вища, аніж дерева обабіч каналу.

— То я й собі піду…

— Я теж…

— Скільки з нас, мадемуазель? — запитав Мегре.

— Та ще матимете нагоду завітати. Хазяйки зараз нема…

Люди, які терпляче чекали, що ж станеться в капітановім будинку, для годиться дивились на шлюзування англійського пароплава. Мегре вийшов з шинку. Саме цієї миті якийсь чоловік показався в кінці сільської вулиці, і Мегре здогадався, що то мер, якого він не роздивився вночі. Дуже високий на зріст, років сорока п'яти — п'ятдесяти, брезклий, з червоними щоками. Зодягнутий у сірий мисливський костюм, пілотські гетри щільно затягували ноги. Мегре пішов назустріч!

— Пане Гранмезон?.. Я комісар Мегре з кримінальної поліції.

— Дуже радий, — машинально озвався той.

І глянув на шинок, потім на Мегре, потім знову на шинок, і в тому осудливому погляді явно читалося: "Дивні уподобання для урядовця на такій високій посаді!"

Мер попрямував до шлюзу.

— Здається, Жоріс помер?

— Здається! — відрубав Мегре, якого вже починало дратувати таке ставлення.

А ставлення було традиційне: ставлення великого цабе, котре в своєму ведмежому закуті вважає власну персону за пуп землі, одягається, як сільський феодал, і поблажливо віддає данину демократизмові, коли неуважно тисне руки або нерозбірливо бурмоче привітання місцевим жителям, запитуючи при нагоді про їхніх дітей.

— А вбивця вже у ваших руках?.. Кінець кінцем, це ж ви самі привезли Жоріса, це ви… Вибачайте, одну хвилину…

І він попрямував до службовця рибоохорони, якого, певно, мав за підручного, коли полював на качок, бо сказав йому:

— Весь очерет зліва виліг, і треба його випростати… Одна з підсадних качок нікуди не годиться… Сьогодні вранці була ледь жива…

— Слухаю, пане мер!

Він повернувся до Мегре, мимохіть потиснувши руку начальникові порту й буркнувши:

— Діла йдуть?

— Ідуть, пане мер.

— Отже, про що ми говорили, комісаре?.. Яка частка правди в усіх цих чутках про розколотий і оперований череп, про божевілля і не знаю що там іще?..

— Ви добре ставилися до капітана Жоріса?

— Він служив у мене протягом двадцяти восьми років; славний чоловік, педантичний служака.

— Чесний?

— Вони майже всі чесні.

— Скільки Жоріс заробляв?

— Важко сказати, адже була війна, яка все перевернула… В усякому разі, досить, щоб купити будиночок. І я міг би закластися, що він мав принаймні двадцять тисяч франків у банку.

— Не більше?

— На п'ять тисяч більше або менше… Не думаю.

Ворота шлюзу розсунулись, і пароплав був готовий увійти в канал, тоді як інший, що прийшов з Кана, мав помінятися з ним місцями й вийти у відкрите море.

Вечір видався напрочуд тихий. Люди проводжали очима двох співбесідників. З висоти свого судна англійські моряки безтурботно роззиралися на юрбиська на березі, а при тім встигали робити все необхідне для маневру.

— А яка ваша думка, пане мер, про Жюлі Леґран?

Пан Гранмезон трохи завагався, а потім відповів:

— Мале й дурне — їй запаморочилося в голові, бо Жоріс розбестив її своєю надмірною поблажливістю… Вона надто багато про себе думає… Хто його знає, що саме… В усякому разі, вона вважає себе не такою, яка є насправді…

— А її брат?

— Ніколи його не бачив… Всі мені кажуть, що він ледащо…

Шлюз залишився позаду, і вони вже наближались до невисокого муру, що огороджував будинок. Навколо нього гралися кілька хлопчаків, чекаючи початку цікавої вистави.

— Що спричинилося до смерті?

— Стрихнін!

Все єство Мегре дихало впертістю і затятістю. Він ішов не кваплячись, заклавши руки в кишені, міцно стиснувши в зубах люльку. Важка люлька пасувала до його масивного обличчя — в неї можна було натоптати майже чверть пачки світлого тютюну.

Білий кіт, що маніжився на нагрітому сонцем мурі, стрибнув і зник, коли чоловіки підійшли ближче. Мегре раптом зупинився.

— Ви не хочете заходити? — здивувався мер.

— Заждіть хвилину! Як ви вважаєте, Жюлі була коханкою капітана?

— Нічого про це не відаю! — відрізав пан Гранмезон дратливо.

— Ви часто приходили в цей дім?

— Ніколи! Жоріс був у числі моїх службовців, отже, в таких випадках...

Він усміхнувся так, як, на його думку, мав би всміхнутися великий сеньйор.

— Коли ви нічого не маєте проти, покінчимо з формальностями якнайшвидше. Я запросив декого на сніданок...

— Ви одружені?

Уперто нахмуривши чоло, Мегре гнув свою лінію; рука його лежала на клямці хвіртки.

Пан Гранмезон подивився на нього зверху вниз — мав-бо зріст сто вісімдесят п'ять сантиметрів. Комісар помітив, що той, хоч і не був косоокий, однак зіниці мав дещо асиметричні.

— Вважаю за потрібне попередити вас: коли ви й далі розмовлятимете зі мною таким тоном, вам може нагоріти… Покажіть мені те, що мусите показати, — сухо озвався мері сам штовхнув хвіртку.

Коли пан Гранмезон переступив поріг, сільський поліцай, що стояв на посту, поспішив щезнути.

До кухні вели скляні двері. Мегре одразу ж завважив, що тут щось не так: обидві сусідки на місці, але Жюлі немає.

— Де вона? — одразу ж запитав комісар.

— Пішла до себе нагору… Зачинилась… Не хоче йти сюди…

— Чого це, ні сіло ні впало?

Жінка наглядача маяка пояснила:

— Їй уже було краще… Вона ще плакала, але зовсім тихо і говорила, говорила… Я раяла їй чогось попоїсти. Вона відімкнула цю шафу…

— І що?

— Не знаю… Наче злякалася… Потім метнулася по сходах, і ми чули, як вона замикала на ключ свою кімнату…

У продуктовій шафі стояв тільки посуд, кошик з кількома картоплинами, блюдо, в якому маринувались оселедці, та дві брудні, масні тарілки: схоже, що в них лежало смажене м'ясо.

— Я чекаю, коли ваша ласка! — нетерпляче промовив мер, що лишився в коридорі. — Вже пів на дванадцяту, і я гадаю, що будь-які вибрики цієї особи…

Мегре замкнув шафу, поклав ключ у кишеню і важким кроком пішов до сходів.

Розділ III

КУХОННА ШАФА

— Відчиняйте, Жюлі!

Чути було, як дівчина впала у ліжко.

— Відчиняйте!

Жодної відповіді. Тоді Мегре вдарив плечем у фільонку, і шурупи, на яких тримався замок, вилетіли геть.

— Чому ви не відчиняли?

Жюлі не плакала. І не виглядала схвильованою. Згорнувшись калачиком, вона дивилася застиглими очима просто себе. Коли комісар підійшов зовсім близько, дівчина скочила з ліжка й кинулась до дверей.

— Облиште мене! — заверещала вона.

— Гаразд, Жюлі, тільки віддайте мені записку.

— Яку ще записку?

Вона перейшла в напад, сподіваючись у такий спосіб краще приховати брехню.

— Капітан дозволяв вашому братові ходити до вас?

Ані слова у відповідь.

— Ви мовчите, отже — не дозволяв! А ваш брат усе-таки приходив! Здається, він побував тут тієї ночі, коли зник Жоріс…

Вона зиркнула на комісара сердито, майже з ненавистю.

— "Сен-Мішель" був у порту. Отже, цілком природно, брат відвідав вас. Запитання: коли він приходить, він підхарчовується тут, чи не так?..

"Тварюка!" — просичала дівчина крізь зуби, а комісар вів далі:

— Він завітав сюди, коли ви були в Парижі. Не заставши вас, залишив записку. Аби мати певність, що ви її знайдете — саме ви, а не хтось інший — поклав її в продуктову шафу на кухні… Дайте-но мені цю писульку…

— В мене її вже немає!

Мегре подивився на порожній камін, на зачинене вікно.

— Давайте її сюди!

Вона напружилась і була вже схожа не на розважливу жінку, а на розгнівану дитину. Нарешті комісар, перехопивши її погляд, буркнув з ноткою симпатії:

— Дурненька!

Записка була під подушкою, на ліжку, де щойно лежала сама Жюлі. Проте, замість скласти зброю, уперта дівчина знову перейшла в наступ і навіть спробувала вирвати записку з рук комісара, а той бавився її гнівом.

— Оце й усе? — насупився він, схопивши її за руки. На смужці паперу кострубатим почерком з безліччю помилок було написано: "Якщо ти приїдеш разом із хазяїном, доглядай його добре, бо є лихі люди, які не доброзичать йому. Я повернуся за два чи три дні разом із шхуною. Не шукай котлет. Я їх з'їв. Твій назавжди брат".

Мегре похнюпив голову, настільки спантеличений, що вже не звертав уваги на дівчину. А за чверть години він розмовляв з начальником порту, і той сказав йому, що "Сен-Мішель" має бути зараз у Фекамі; коли вітер лишиться північно-західним, він прибуде сюди наступної ночі.

— Ви знаєте місце перебування всіх кораблів?

І Мегре розгублено подивився на осяяне сонцем море, де виднівся десь далеко один-єдиний димок.

— Усі порти зв'язані між собою. От бачите, це список кораблів, що мають прибути сьогодні.

Делькур показав комісарові на чорну дошку, прибиту до стіни портової контори: там було виведено крейдою назви кораблів.

— Ви знайшли щось?.. Не дуже вірте, що вам розказують… Навіть солідні особи! Якби ви тільки знали, скільки дрібних заздрощів може бути в цьому закуті!..

Тут пан Делькур привітно помахав рукою капітанові вантажного пароплава, що йшов у море, й зітхнув, позираючи на шинок.

— Самі побачите!

О третій годині слідчі прокуратури закінчили огляд, і щось із десяток панів вийшло з будинку Жоріса. Крізь маленьку зелену хвіртку всі вони попрямували до чотирьох машин, що чекали на них, оточені натовпом цікавих.

— Тут має бути сила-силенна качок! — звернувся до пана Гранмезона помічник прокурора, оглядаючи навколишню місцевість.

— Сезон невдалий, зате торік...

Він поспішив до першої машини, яка вже зрушила з місця.

— Заїдете до мене ненадовго, чи не так? Моя дружина чекає...

Мегре йшов останній, і мер, привітний рівно настільки, щоб не здатися нечемним, сказав йому:

— Приставайте до товариства. Вам треба завітати до нас, а якже...

В будинку капітана Жоріса залишились тільки Жюлі, дві жінки і сільський поліцай біля дверей. Вони чекали на катафалк, який мав відвезти небіжчика в Кан.

А в машинах запанував той настрій, який інколи буває, коли живі повертаються з похорону, безпричинно веселі й гамірливі. Мегре почувався дуже незручно на відкидному сидінні. А мер просторікував перед заступником прокурора:

— Я б волів тут жити цілий рік. Проте моїй дружині село зовсім не до вподоби. Через те ми проводимо більшу частину часу в нашому будинку

в Кані... Нещодавно моя дружина повернулася з Жоан-ле-Пена, була там місяць разом із дітьми...

— Скільки вже вашому старшому?

— П'ятнадцять років...

Люди біля шлюзу дивилися вслід машинам. Майже одразу за шлюзом, біля дороги на Ліон-сюр-Мер, стояла вілла мера — велика нормандська вілла з моріжками, огородженими білим штахетником і прикрашеними порцеляновими фігурками різних тварин.

Пані Гранмезон у темній шовковій сукні приймала гостей у вестибюлі з дуже стриманою, дуже-дуже світською усмішкою. Двері до вітальні було розчинено навстіж. На столі в курильній кімнаті вже лежали напоготові сигари, стояли пляшки.

Усі знали одне одного. Тут зібралося вузьке коло обраних, які звикли зустрічатися в салонах Кана. Покоївка в білому фартусі брала від гостей пальта й капелюхи.

— Невже, пане суддя, ви ніколи не бували в Уїстреамі? Адже ви вже так давно живете в Кані?

— Дванадцять років, дорога мадам... Дивіться, мадемуазель Жізель...

Дівчинка чотирнадцяти років — не за літами доросла, так само як і її матінка, манірна і дуже-дуже світська — чемно привіталася до гостей.

А Мегре забули відрекомендувати господині дому.

— Охоче припускаю, що після всього побаченого ви воліли б щось міцніше за чашку чаю… Краплю цього коньяку, пане помічник прокурора? Мадам іще в Фонтенбло?..

Гомоніли уже всі. Мегре перехоплював на льоту уривки фраз.

— Ні!.. Десять качок за одну ніч — це максимум… Слово честі, там зовсім не холодно… Курінь опалюється…

А з другого боку чулося:

— … Дуже терплять від кризи фрахту?

— А це вже залежно від компанії. Тут, у нас, криза майже не відчувається. Не списано жодного судна. Але дрібні судновласники, особливо ті, що не мають шхун, пристосованих до каботажного плавання, вже почивають співати Лазаря… Можна сказати, що в принципі всі шхуни підуть на продаж, бо ж вони не виправдовують себе…

— Ні, мадам, — шепотів десь помічник прокурора. — Вам нема чого боятися. Загадка — якщо взагалі є щось загадкове в цій смерті — буде швидко розкрита. Чи не правда, комісаре?.. Але… Чи вас відрекомендували?.. Комісар Мегре, один з найвизначніших керівників кримінальної поліції…

Нерви Мегре були натягнуті, мов струна, вираз обличчя непривітний, навіть понурий. Він іронічно подивився на юну усміхнену Жізель, яка простягнула йому тарілку з мініатюрними тістечками.

— Дякую!

— Невже? Ви не любите тістечок?

— Ваше здоров'я!

— За здоров'я гостинної господині!

Слідчий суддя, високим, худорлявий, років під п'ятдесят, який ледве бачив, хоч і носив окуляри з товстелезними скельцями, одвів Мегре вбік.

— Само собою зрозуміло, що я даю вам цілковиту свободу дій. Проте телефонуйте мені щовечора, аби я був у курсі. Ваша думка? Огидний злочин, адже так?..

А побачивши, що наближається пан Гранмезон, він вів далі уже голосніше:

— Вам справді пощастило, що натрапили на такого мера, як мер Уїстреама, котрий допоможе вам в усьому. Хіба не так, дорогий друже?.. Я оце говорив комісарові...

— Якщо пан Мегре бажатиме, цей дім він може вважати своїм. Гадаю, ви зупинилися в готелі?

— Так! Я вдячний вам за запрошення, але звідти мені ближче до порту...

— До того ж ви вважаєте, що натрапите на якийсь слід у тому шинку? Обережно, комісаре!.. Ви ще не знаєте Уїстреама!.. Подумайте про те, яка може бути фантазія в тих, що проводять своє життя в шинку. Вони зведуть наклеп навіть на батька з матір'ю, аби тільки розповісти цікаву історію...

— А може, годі про все це? — запропонувала пані Гранмезон, люб'язно всміхаючись. — Тістечко, комісаре?... Невже?... Ви не любите солодкого?..

Уже вдруге! Це занадто! І Мегре ледве втримався від спокуси полізти в кишеню та, на знак протесту, дістати свою велику люльку.

— З вашого дозволу… зараз я мушу зайнятися деякими дрібними справами…

Його не намагалися затримати. Одне слово, його присутністю дорожили не більше, ніж він сам можливістю побути тут ще. Надворі натоптав люльку й неквапно попрямував до порту. Його вже знали тут. Вже знали, що він випив з компанією завсідників шинку, і віталися з ним трішечки фамільярно.

Коли він підходив до причалу, автобус із тілом капітана Жоріса проїхав у напрямі до Кана. Крізь вікно першого поверху капітанового будинку видно було, як жінки намагалися відвести Жюлі на кухню.

Купка людей оточила рибальський човен, який щойно повернувся; обидва рибалки заходилися сортувати рибу. Митники, обіпершися на поручні мосту, намагалися сяк-так згаяти нудні години вахти.

— Щойно я одержав підтвердження, що "Сен-Мішель" прибуде завтра! — повідомив капітан, підходячи до Мегре. — Він простояв три дні у Фекамі, бо ремонтував бушприт.

— Скажіть-но… Чи буває так, що він перевозить тріскову ікру?

— Тріскову?.. Ні! Норвезьку ікру доставляють скандинавські шхуни або маленькі пароплави… Але вони не ходять до Кана… Вони вивантажуються безпосередньо в тих портах, де ловлять сардину, — в Конкарно, Сабль-д'Олонп, Сен-Жан-де-Люз…

— А ворвань?

Тут уже капітан здивувався вкрай.

— Навіщо?

— Не знаю…

— Ні! Каботажні судна перевозять майже завжди один і той самий вантаж: овочі, головним чином цибулю, в Англію, вугілля — до бретонських портів, а також камінь, цемент, шифер… Правду кажучи, я розпитав шлюзовиків про останнє прибуття "Сен-Мішеля". 16 вересня він прийшов з Кана якраз наприкінці припливу. Вахта мала вже закінчитися. Жоріс зауважив, що у фарватері не досить води, аби можна було вийти в море, особливо під час туману. А хазяїн шхуни наполягав, що йому треба прошлюзуватися і назавтра вийти в море якомога раніше. "СенМішель" ночував тут — он гляньте, на рейді, — пришвартований до паль. Якби був великий відплив, вони сіли б на пісок. І лише десь близько дев'ятої ранку змогли вийти в море…

— А чи був на борту брат Жюлі?

— Безперечно! Адже їх лише троє: хазяїн, який водночас командує судном, і ще двоє. Луї-Здоровило…

— Так прозвали каторжника?

— Авжеж. Його називають Луї-Здоровилом, бо він більший за вас і може задушити вас однією рукою…

— Кепська вдача?

— Якщо поспитаєте в мера або ще в когось із тутешніх буржуа, вони скажуть вам — так! Що ж до мене, то я не знав його до каторги. Він не часто буває тут. Мені тільки відомо, що він ніколи не робив дурниць в Уїстреамі. П'є, звичайно… Або радше… Усе це не так просто… Він завжди напідпитку… Приходить, зникає… Ноги тягне, тримає плечі й

голову набакир, і це не додає йому привабливого вигляду… Втім хазяїн, власник "Сен-Мішеля", задоволений ним…

— Учора Луї був тут, доки його сестра їздила?

Капітан Делькур відвернувся, не наважуючись заперечувати. І Мегре саме тоді зрозумів: йому тут ніколи не скажуть усього, цих людей єднає щось подібне до таємного братства франкмасонів.

— Йдеться тільки про те, що він…

— Що ви маєте на увазі?

— Та нічого… Я чув розмови про якогось незнайомця, котрого бачили тут… Проте це непевно…

— Хто ж його бачив?

— Не знаю… Хтось щось говорить, знаєте..! Ви не проти випити чогось?..

І вдруге Мегре влаштувався у "Флотській закусочній", де всі потяглися потиснути йому руку.

— Подумати тільки! Як вони швидко впоралися з усією справою, оті пани з прокуратури…

— Що ви питимете?

— Пиво.

Протягом усього дня сонце світило ясно. Але тепер шлейфи туману почали стелитися між деревами, а вода в каналі вже потроху парувала.

— Ще одна ніч у ваті! — зітхнув капітан.

І тієї ж самої миті почулося звичне голосіння сирени.

— Це бакен з ліхтарем, на тому боці, біля виходу на фарватер.

— Капітан Жоріс часто плавав до Норвегії? — несподівано спитав Мегре.

— Коли працював на Англо-Нормандську компанію, так! Особливо одразу ж після війни, адже тоді до зарізу потрібен був ліс. Препоганий вантаж, не лишається місця пройти по палубі…

— Ви служили в одній компанії?

— Недовго. Я головним чином працював на Бормса з Бордо. Забезпечував "трамвай", як то кажуть, тобто ходив завжди по одній лінії: Бордо-Нант, потім Нант-Бордо… Цілих вісімнадцять років.

— Звідки Жюлі родом?

— З Порт-ан-Бесена, з сім'ї рибалок… Та чи можна назвати їх рибалками!.. Старий так нічого путнього й не досяг… Під час війни помер… Матері довелося торгувати рибою на вулицях. Вона не вилазила із забігайлівок, безперестану дудлила червоне вино.

І вже вдруге думаючи про Жюлі, Мегре якось дивно всміхнувся. Він наче знову бачив, як вона входить до нього в кабінет у Парижі, така чистенька, в своєму блакитному костюмі, з наївно-самовпевненим виразом обличчя.

А потім, цього ж таки ранку, вона, наче мала дитина, так незграбно боронилася, щоб не віддати братової записки.

Будинок Жоріса поринав у тумані. Світла не було вже ні на другому поверсі, звідки забрали небіжчика, ні в їдальні. Світилося лише в коридорі й, безперечно, на кухні по той бік, адже там дві сусідки сиділи з дівчиною.

Робітники шлюзу вже звільнилися і входили до шинку, але, додержуючи дистанції, сідали за стіл у глибині зали й приєднувались до гравців у доміно. Засвітився маяк.

— Налийте нам ще! — сказав капітан, показуючи свою склянку. — Тепер моя черга.

Якимось дивно приглушеним голосом Мегре запитав:

— Якби Жоріс жив, де б він був оце зараз? Тут?..

— Ні, вдома! Сидів би в пантофлях!

— Де, в їдальні? Чи в своїй кімнаті?

— На кухні… Переглянув би газету, потім почав би читати якусь книжечку про садівництво. Він захопився квітами… Ви ж бачили — уже й осінь кінчається, а в його садку досі повно квітів…

Довкола засміялись, але той сміх був трохи ніяковий, немов люди соромилися того, що не кохаються в квітах, а є завсідниками цього шинку.

— Він не ходив на полювання?

— Зрідка… Вряди-годи, коли хтось запрошував…

— Разом із мером?

— Бувало й так... Як налітало багато качок, вони разом ходили до куреня...

Закусочна настільки погано освітлювалась, що крізь пелену тютюнового диму важко було розгледіти гравців у доміно. Від великої груби пашіло жаром. А надворі — майже суцільний морок, густий туман і вологий холод пронизував аж до кісток. Сирена голосила без угаву. Мегре смачно попихкував люлькою.

Зручно розвалившись на стільці, примружив очі, намагаючись зібрати докупи всі розрізнені деталі, що й досі громадилися в його уяві безформною масою.

— Жоріс зник і пропадав десь аж шість тижнів, потому повернувся з пробитою й зашитою головою! — промовив Мегре, не усвідомлюючи, що думає вголос. — У день при їзду на нього чекала отрута. І тільки наступного дня Жюлі знайшла в шафі попередження сього брата.

Комісар глибоко зітхнув і прошепотів собі під ніс, ніби підводив риску:

— Отже, виходить, що його попервах спробували вбити. Потім вилікували. А незабаром вбили, уже без усяких! Значить...

А значило це те, що три фрази ніяк не трималися купи. І народжувалось химерне припущення — химерне до жаху.

— Значить, спочатку його намагалися не вбити, а тільки позбавити розуму!..

Хіба паризькі лікарі не стверджували в один голос, що таку операцію міг зробити лише талановитий хірург?

Проте хто ж розбиває людині череп, аби позбавити її розуму?

Далі: чим саме можна довести, що Жоріс і насправді став несповна розуму?

Всі дивилися на Мегре, зберігаючи поштиве мовчання. Лише митник дозволив собі зробити знак служниці:

— Повторіть!..

Кожен нишк у своєму кутку, поринувши в тяжкі роздуми, які алкоголь робив зовсім невиразними.

Знадвору чути було, що проїхали три машини. Слідча група поверталася до Кана після прийому в пана й пані Гранмезон. У цей час тіло капітана Жоріса мало вже лежати в холодильній шафі Інституту судової медицини.

Всі сиділи мовчки. Кісточки доміно човгались по облізлому, колись вкритому лаком столу, навколо якого сиділи робітники шлюзу. Відчувалося, що загадка поступово заволоділа всіма, що вона тяжіє над кожним з них, що вона зависла в повітрі десь тут, майже відчутна на дотик. Похмурніли обличчя. Наймолодший з митників, розхвилювавшись, підвівся і пробурмотів:

— Мені вже час повертатися до жінки…

Мегре простягнув свій кисет сусідові, той натоптав люльку й передав кисет далі. І враз почувся чийсь голос, так, голос Делькура. Він і собі підводився, щоб вирватися з цієї гнітючої обстановки.

— Скільки я заборгував, Марто?

— Два круги?.. Дев'ять сімдесят п'ять… Та ще вчорашніх три франки десять…

Усі вже були на ногах. Вологе повітря проникало крізь відчинені двері. Прощалися мовчки, лише потиском рук.

Надворі кожен рушав собі, поринаючи в густий туман. Кроки даленіли, а над усім вібрував зойк сирени.

Мегре постояв трохи, прислухаючись до кроків, що навсібіч віддалялися од нього. Важкі, непевні кроки, які раптом ставали частішими...

І Мегре зрозумів, що — не можна навіть сказати, як це сталося, — людей заполонив страх.

Заполонив їх усіх, усіх, хто поспішав звідси, страх перед нічим і перед усім, перед якоюсь фатальною небезпекою, неминучою катастрофою, перед темрявою й перед світлом.

— Невже ще не все?..

Мегре вибив попіл з люльки й застебнув ґудзики пальта.

Розділ IV

"СЕН-МІШЕЛЬ"

— Вам подобається? — непокоївся хазяїн щоразу, як подавали чергову страву.

— Нічого, нічого! — відповідав Мегре, хоч насправді навіть не знав як слід, що він їсть.

Сидів один у їдальні готелю, розрахованій на сорок або п'ятдесят відвідувачів. Готель було призначено для купальників, що влітку

приїздять до Уїстреама. Меблі такі ж, як і в усіх пляжних готелях. На столах — вазочки.

Все це не мало аж ніякого відношення до того Уїстреама, що цікавив комісара і що його він починав розуміти.

І через те був задоволений. Для нього в будь-якому розслідуванні найважче давалися перші контакти, неминуче пов'язані з незграбними кроками й помилковими версіями.

Слово "Уїстреам", наприклад! У Парижі воно викликало картини, зовсім не схожі на правду, — йому ввижався мальовничий порт типу Сен-Мало. Потім, у перший вечір, Мегре побачив його зловісним, здавалося, тут живуть озлоблені та мовчазні люди.

Знайомство з ними уже відбулося. Тепер він почував себе тут як удома. Уїстреам — це звичайнісіньке глухе село, що стоїть у кінці бічної дороги, обсадженої молодими деревами. Тут чогось важить лише порт — шлюз, маяк, будинок Жоріса, "Флотська закусочна".

Та ще ритм життя цього порту — два припливи щодоби, рибалки, які несуть на спинах корзини, купка людей, які займаються зустрічами-проводами кораблів.

Інші слова мали точніший смисл: капітан, торговельне судно, каботажна шхуна… Він бачив усе це в русі й розумів уже правила гри…

Таємницю не було розгадано. Все, що з самого початку було незрозуміле, і тепер не можна було пояснити. Проте принаймні дійові особи вже стали кожна на своє місце, кожна опинилася в своєму середовищі, зі своїми буденними турботами…

— Ви довго пробудете тут? — спитав хазяїн, подаючи каву.

— Не знаю.

— Якби це сталося в розпалі сезону, я зазнав би нечуваних збитків…

Мегре міг тепер чітко визначити чотири Уїстреами: Уїстреам-порт, Уїстреам-село, Уїстреам-буржуа з кількома його віллами, такими, як вілла мера, вздовж головного шосе… Нарешті, Уїстреам-пляжний, що на даний час не існує.

— Ви йдете кудись?

— Піду трохи прогуляюся перед сном.

Починався приплив. Надворі набагато похолоднішало. Туман, весь час однаково густий, почав осідати краплинами крижаної роси.

А темрява — хоч в око стрель. Все скрізь зачинене. Світилося тільки вологе око маяка. На шлюзі перегукувалися голоси.

Коротко зойкнула сирена. Плями світла — одна зелена, друга червона — зближалися, щось велике повільно рухалося майже впритул до стіни…

Тепер Мегре уже міг збагнути, що відбувається. З відкритого моря прийшов пароплав. Тінь, що наближається до нього, зараз візьме його швартов і закріпить на першому кнехті. А тоді капітан віддасть зі свого містка наказ дати задній хід, щоб загальмувати…

Делькур пройшов повз комісара, занепокоєно вдивляючись в пірси.

— Що там таке?

— Не знаю…

Примружив очі, пильно вглядаючись, немов одного цього напруження було досить, аби бачити крізь морок. Двоє робітників уже хотіли зачинити ворота шлюзової камери, але Делькур гукнув:

— Стривайте хвилину!

І раптом здивовано додав:

— Це він…

Водночас метрів за п'ятдесят хтось гукнув:

— Гей, Луї! Спускай клівера і, дивись, приставай лівим бортом!

Голос долинав з темного провалля, з боку молу, де був нижній шлюз. До берега наближався світлячок. Можна було здогадатися, що хтось порається на судні, бо парус упав, скрегочучи кільцями по леєру. Потім піднятий грот проплив повз них на відстані руки.

— Цікаво знати, як вони це зробили! — буркнув капітан.

І заволав, повернувшись до парусника:

— Далі, далі! Просуньтесь уперед з лівого борту від пароплава, інакше не можна буде зачинити ворота…

Хтось зіскочив на землю із швартовом і, взявшись у боки, поглядав навколо.

— Це "Сен-Мішель"? — поцікавився Мегре.

— Ага… Вони йшли, як пароплав…

На борту світився один-єдиний ліхтарик, ледь окреслюючи в темряві якісь невиразні предмети — бочку, бухту каната, постать чоловіка, який, облишивши штурвал, побіг на ніс шхуни.

Ті, що несли вахту на шлюзі, один по одному підходили ближче й роздивлялися судно з якоюсь дивною цікавістю.

— До воріт, хлопці!.. Давай!.. Гей, там, на підоймах!..

Коли ворота зачинилися, вода ринула крізь затвори й кораблі почали підніматися. Ліхтарик усе наближався, і палуба опинилася майже нарівні з пірсом. Чоловік, що стояв там, гукнув до капітана Делькура:

— Ну як ви тут, клигаєте?

— Та неначе — озвався той ніяково. — Ви швидко прийшли!

— Вітер був добрячий, і Луї підняв усі паруси. Йшли так, що випередили пароплав.

— А зараз до Кана?

— Треба розвантажитися, авжеж? А тут у вас нічого нового?

Мегре стояв за два кроки від них, Луї-Здоровило трохи оддалік. Але вони ледве бачили один одного. Розмовляли тільки Делькур і капітан "Сен-Мішеля".

Нарешті Делькур підійшов ще ближче до Мегре, не знаючи до ладу, що йому сказати.

— Чи то правда, що Жоріс повернувся? Щось таке начебто писали в газетах... — сказав чоловік на шхуні.

— Він повернувся, і його вже немає…

— Як то: повернувся — і вже немає?

Луї-Здоровило наблизився на крок до них. Одне плече виставлене вперед, руки в кишенях. Комісарові цей молодик здався (наскільки в темряві можна було розгледіти) статурним, нівроку гладким, навіть дещо брезклим.

— Він помер…

На цей раз Луї ступив майже впритул до Делькура.

— Це правда?! — гаркнув він.

Мегре вперше почув його голос. Він теж справляв враження якоїсь брезклості, був хрипкий, протяглий. Риси обличчя Луї і тепер не можна було розгледіти.

— Як тільки Жоріс повернувся, його отруїли. Тієї ж ночі…

І Делькур, виявляючи очевидну обережність, поквапився додати:

— Оце тут комісар з Парижа, якому доручено…

Він відчув полегшення. З самого початку ламав собі голову, як вчасно повідомити про це. Може, побоювався якоїсь необережності з боку команди "Сен-Мішеля"?

— Он як, пан із поліції…

Судно потроху піднімалося. Його капітан переступив релінґ, зіскочив на пірс і з деяким ваганням простягнув руку Мегре.

— Оце тобі!.. — промовив він, думаючи весь час про Жоріса.

І теж не міг приховати занепокоєння, ще відчутнішого, ніж у Делькура. Кремезна постать Луї похитувалася, голова схилена набік. Він прогарчав щось, чого комісар зовсім не зрозумів.

— Що він каже?

— Він лається на тутешньому діалекті: "Всім паскудствам паскудство!.."

— Як розуміти ваші слова? — спитав Мегре в колишнього каторжника.

Але той тільки пронизливо подивився комісарові в очі. Моряк підійшов ще ближче. Тепер можна було виразніше бачити його обличчя. Набрякле. Одна щока була більшою за другу, а може, здавалося так, бо Луї-Здоровило весь час тримав голову набік.

Обвітрена шкіра, великі банькаті очі.

— Ви були тут учора, — сказав йому комісар.

Шлюзування закінчилося. Ворота камери відчинились. Пароплав нечутно рушив по каналу, і Делькурові довелось побігти за ним, щоб спитати про тоннаж і порт приписки. З висоти капітанського містка йому крикнули:

— Дев'ятсот тонн!.. Руан...

Проте "Сан-Мішель" не виходив із камери шлюзу; всі, хто стояв на своїх місцях довкола шлюзу, відчували: діється щось незвичайне, і застигли, наставивши вуха, кожен у своїй ямі мороку.

Делькур ішов назад, занотовуючи в блокноті одержані відомості.

— Отже?!. — Мегре урвався терпець.

— Отже, чого вам? — знову гаркнув Луї. — Ви кажете, що я був тут учора. Я таки був…

Зрозуміти його було нелегко, бо він незвично ковтав слова, вичавлював їх крізь зуби, наче одночасно щось жував. А тут іще такий сильний місцевий акцент.

— Чого ви приходили?

— Побачитися з сестрою…

— А оскільки її не було вдома, ви залишили їй записку.

Мегре крадькома стежив за хазяїном шхуни, вдягненим так само, як і його матроси. В зовнішності шкіпера не було нічого незвичайного. Але скидався більше на заслуженого боцмана, ніж на шкіпера каботажного плавання.

— Ми стояли три дні у Фекамі на ремонті… Тоді Луї скористався нагодою навідатись до Жюлі! — втрутився він.

Відчувалося, що всі навколо пильно дослухаються. Не вгаваючи, голосила сирена, туман осідав росою, брук став від неї чорний і лискучий.

На палубі шхуни відкрився люк. Висунулась голова — розпатлане волосся, скуйовджена борода.

— То що тепер?.. Отак і стоятимемо?..

— Помовч, Селестене! — гримнув хазяїн.

Делькур тупцював на місці, щоб зігрітися, а може, й просто з непевності, бо не знав, постояти ще тут чи піти геть.

— Що навело вас на думку, Луї, буцім Жорісові загрожує небезпека?

Той знизав плечима:

— Еге!.. Як подумаєш, що йому вже проломлено голову... Нехитра штука здогадатися.

Він говорив так, що інколи не завадило б мати поблизу перекладача, настільки важко було зрозуміти слова, перемішані в невиразному буркотінні.

Взаємна ніяковість і якийсь глухий неспокій пронизували, здавалось, навіть повітря. Луї глянув у бік будинку Жоріса, але там годі було щось побачити, бодай темний обрис.

— Як Жюлі? Вона там?

— Там... Підете її провідати?

Луї, заперечуючи, по-ведмежому мотнув головою.

— Чому?

— Знаю, плаче.

Навіть ці два слова нелегко було зрозуміти, так невиразно він вимовив їх. Вимовив з огидою чоловіка, який не зносить жіночих сліз.

Вони всі стояли огорнуті туманом, що дедалі густішав, поглинаючи контури постатей. Делькур відчув потребу втрутитися:

— Варто б піти хильнути чогось…

Один з робітників озвався з мороку, попереджаючи:

— Вони тільки-но зачинили закусочну!

Тоді капітан "Сен-Мішеля" запросив:

— Якщо не відмовитесь, ходімо в каюту, перехилимо чарку…

* * *

Їх було тут четверо: Мегре, Делькур, Луї-Здоровило й хазяїн на прізвище Ланнек. Каюта була тіснувата. Маленька пічка пашіла жаром, від якого запітніли склянки та металеві речі, а вогник підвісного гасового ліхтаря червонясто виблискував.

Переборки лисніли лакованою американською сосною. Дубовий стіл був так покремсаний, що на ньому не лишалося жодного рівного місця. Тут стояли неприбрані масні тарілки, липкі грубі склянки, напівпорожня пляшка червоного вина.

Праворуч і ліворуч у переборках темніли прямокутні отвори, мовби шафи без дверцят. Там стояли ліжка Ланнека та його помічника Луї. На неприбраних ліжках безладно валялися чоботи й одяг. Стояв запах смоли, горілки, кухні і постелі, а найвиразніше відчувалися незбагненні затхлі запахи морського судна.

При світлі люди виглядали не так таємниче. Ланнек, чорновусий, з розумними жвавими очима, дістав з шафи пляшку горілки й обполоскав склянки водою, виливаючи її просто на підлогу.

— Здається, ви були тут у ніч на 16 вересня?

Луї-Здоровило сидів згорбившись, поклавши лікті на стіл. Ланнек відповів, зливаючи горілку у склянки:

— Так, ми були тут!

— Чи це правда — ви дуже рідко ночуєте на рейді, адже через приплив вам доводиться стежити там за швартовими?..

— Буває, — байдуже озвався Ланнек.

— Часто це дозволяє виграти кілька годин, — втрутився Делькур, який, здається, хотів грати роль примирителя.

— А капітан Жоріс був у вас на борту?

— Під час шлюзування… А потім ні.

— І ви нічого не бачили, нічого не чули незвичайного?

— За ваше здоров'я!.. Ні!.. Нічого…

— А ви, Луї, чи ви лягли спати?..

— Треба гадати, що так…

— Що ви кажете?

— Та кажу, що треба гадати, так… Це було давно.

— Ви не ходили провідати сестру?

— Мабуть, ходив, авжеж… Не надовго…

— А хіба Жоріс не заборонив вам переступати його поріг?

— Байки! — буркнув Луї.

— Що ви маєте на увазі?

— Нічого… Всілякі байки… Я вам іще потрібний?

Ні в чому серйозному його не можна було запідозрити. Більше того, Мегре зовсім не мав бажання арештовувати його.

— Сьогодні вже ні.

Луї перекинувся з хазяїном кількома словами бретонською мовою, підвівся, спорожнив склянку й торкнувся пальцями кашкета.

— Що він вам сказав? — спитав комісар.

— Що в рейсі до Кана й назад він мені не потрібний… Отже, я заберу його на зворотному шляху, коли розвантажуся.

— Куди він пішов?

— Не сказав.

Делькур метушливо висунув голову з люка, прислухався й за кілька хвилин спустився назад.

— Він на борту драги.

— Що, що?

— Ви не бачили в каналі дві драги? Вони на приколі. Там є койки. Моряки охоче сплять на старому судні замість іти до готелю.

— Ще чарку? — пригощав Ланнек.

А Мегре, примруживши очі, озирався навколо, почуваючи себе дедалі впевненіше.

— Який перший порт після Уїстреама ви відвідали, коли пішли звідси 16 вересня?

— Саутґемптон… Треба було розвантажити камінь…

— А потім?

— Булонь.

— А після того ви не ходили до Норвегії?

— Я був там лише один раз, років шість тому…

— Ви дуже добре знали Жоріса?

— Ми — ви ж пересвідчилися — всі знайомі між собою. Від Ля-Рошеля до Роттердама… За ваше здоров'я! Це якраз ялівцівка, що я привіз її з Голландії. Запалимо сигари?

Він вийняв з шухляди коробку сигар.

— Такі сигари коштують там лише десять центів... Один франк!

Сигари великі, гладенькі, з золотими кільцями.

— Як дивно! — зітхнув Мегре. — А мене запевняли, нібито Жоріс відвідав вас тут, на борту, коли ви стояли на рейді... та й не сам...

Проте Ланнек удавано ретельно заходився відрізати кінчик сигари, і коли підвів голову, на його обличчі не можна було помітити жодної ознаки хвилювання.

— Я не маю жодної підстави це приховувати...

Хтось стрибнув з берега на палубу, гупнувши ногами.

Над східцями з'явилась голова.

— Підходить пароплав з Гавра!

Делькур підвівся й сказав Мегре:

— Треба підготувати шлюз до прийому... "Сен-Мішель" зараз піде далі...

Ланнек додав:

— Гадаю, що можу продовжити рейс.

— До Кана?

— Так! Канал не веде нікуди більше. Завтра ввечері ми вже, напевне, закінчимо розвантажуватися...

Усі вони виглядали такими щирими! Які відкриті обличчя! А втім, їхні слова звучали фальшиво! Проте в усьому цьому було щось таке, що важко було вловити, а тим більше сказати, чому саме звучала фальшива нотка або де ж таки вона вихоплювалась.

Порядні люди! Саме так вони виглядають — Ланнек так само, як Делькур, як Жоріс, як усі завсідники "Флотської закусочної". А хіба Луї-Здоровило не справляє враження симпатичного шибеника?

— Зараз піду відшвартую тебе, Ланнек... Тим часом постій!

І начальник порту пішов зняти швартов з кнехтів. Старий матрос, закляклий від холоду, похмурий, висунувся з рубки, невдоволено пробуркотів:

— Луї-Здоровило знову вийшов сухий з води!

І пішов підняти клівери, потім відштовхнув шхуну багром. Мегре зіскочив на берег в останню мить. Туман остаточно перейшов у дощ, і тепер можна було розрізнити всі вогні порту, всі постаті, пароплав із Гавра, що вже нетерпеливився й дав гудок.

Підойми заскреготіли. Вода ринула крізь відкриті заслонки. Розгорнутий ґрот шхуни заступав вид на канал.

З містка Мегре розгледів дві драги — два жахливих судна з дивовижними обрисами, химерними поіржавілими надбудовами.

Він обережно попрямував до драги, бо на шляху лежали купи уламків, переплутаних старих канатів, якорів та різного брухту. Пройшов кладкою, яка правила за трап, і побачив слабке світло, що пробивалося крізь щілини.

— Гей, Луї! — гукнув комісар.

Одразу ж світло згасло. Люк був з відірваною ручкою. Його підняли знизу, висунулась постать Луї-Здоровила й почувся його голос:

— Чого вам ще треба?

Десь під ним, у самому нутрі драги, щось ворушилось, хтось намагався вислизнути якомога непомітніше. Але дахове залізо загуло під ногами, щось загриміло.

— Хто це з тобою?

— Зі мною?

Мегре уважно роздивився довкола, бо мало не впав у трюм, де багна було не менше як на метр.

Безперечно, тут хтось ховався щойно. Але він уже далеко. Рипіння бляхи долинало вже з протилежного кінця драги. А Мегре не знав навіть, куди можна ступити, не мав уявлення про всі надбудови та палубне обладнання цього апокаліптичного судна, де встиг уже вдаритися головою об якийсь черпак.

— Ну, чого мовчиш?

У відповідь — якесь нерозбірливе бурмотіння, немов Луї хотів сказати:

— Звідки мені знати, про що ви базікаєте…

В такій пітьмі для обшуку обох драг знадобилося б не менше десятка людей. А коли зважити, що тутешні знають кожний закуток, Мегре зрозумів, що мусить відступити. Сіявся дощ, у вологому повітрі

голоси було чути напрочуд далеко. Мегре почув, як хтось говорив у порту:

— … якраз посередині фарватеру…

Комісар підійшов ближче. Старший помічник з гаврського пароплава показував щось Делькурові, і той був приголомшений, уздрівши Мегре.

— Важко повірити, що вони її загубили й не помітили нічого, — вів далі офіцер з пароплава.

— Що саме? — запитав комісар.

— Шлюпку.

— Яку шлюпку?

— Ту саму, що ми на неї наскочили якраз поміж пірсами. Шлюпка належить парусникові, який ішов попереду нас. Назва написана на кормі: "Сен-Мішель".

— Вона могла відірватися, — втрутився Делькур, знизуючи плечима. — Таке буває.

— Не відірвалась. З тієї простої причини, що в таку погоду, як оце зараз, шлюпка мала бути не на буксирі, а на палубі.

Всі люди, що стояли на вахті навколо шлюзу, як і раніше, ловили кожне слово.

— Завтра буде видно. Хай шлюпка лишається тут.

Повернувшись до Мегре, Делькур пробурмотів з робленою усмішкою:

— От бачите, яке це дивне ремесло. Завжди щось трапляється.

Та комісар не всміхнувся, ні. Навпаки, дуже серйозно промовив:

— Слухайте, коли ви не побачите мене завтра вранці о сьомій годині, або ні — о восьмій, зателефонуйте в Кан до прокуратури.

— То що ж це?..

— На добраніч! А шлюпка хай побуде тут.

Немов зумисне хотів збити їх з пантелику, він пішов вздовж пірса, заклавши руки в кишені, піднявши комір пальта. Море шуміло і попереду й обабіч нього. Густо насичене йодом повітря розпирало груди.

Майже в кінці пірса Мегре раптом нахилився й підібрав якусь річ.

Розділ V

БОГОМАТІР-НА-ПІСКАХ

Лише на світанку повернувся Мегре до готелю "Всесвіт"; він ішов повільно, пальто його обважніло від вогкості, а в горлі пересохло, бо всю ніч комісар палив люльку за люлькою. В готелі не було нікого. Лише на кухні він побачив хазяїна, що заходився розпалювати піч.

— Ви так і пробули надворі цілу ніч?

— Ага. Чи не подасте ви мені каву просто до номера, і якомога швидше? І ще — я б дуже хотів прийняти ванну.

— Тоді треба розпалити вогонь і нагріти куб.

— Не варто турбуватися.

Ранок був сіренький, туман весь час тримався, правда, тепер уже легкий, світлий. Комісарові різало повіки, в голові гуло, як у казані; чекаючи кави в своєму номері, він зручно вмостився перед відкритим вікном.

Дивна видалася ніч. Жодного помітного успіху він так і не домігся. Можна говорити хіба що про деякі знахідки. Але картина драми потроху вияснювалась. Безліч деталей, штрихів додалися до того, що він уже знав.

Прихід "Сен-Мішеля". Поведінка Ланнека. Чи можна сказати, що вона була двозначна? Аж ніяк. Та водночас Ланнекові іноді бракувало ясності. Проте й Делькурові часом бракувало ясності. Як і всім, скільки їх було в порту!

Наприклад, поведінка Луї-Здоровила прямо-таки викликала підозру. Він не пішов на шхуні до Кана, а подався ночувати на покинуту драгу. Мегре мав певність, що Луї отаборився там не сам.

А трохи згодом комісар дізнався, що на підході до порту "Сен-Мішель" загубив свою шлюпку. В кінці пірса він знайшов просто на помості річ, що її найменше можна було сподіватися знайти в такому місці, — золоту авторучку.

Пірс дощаний і стоїть на палях. У самому кінці, біля сигнального вогню, залізні східці ведуть у море. Саме тут, неподалік, знайшли шлюпку.

Інакше кажучи, на підході до порту "Сен-Мішель" мав на борту пасажира, який не хотів, щоб його помітили в Уїстреамі. Він мав висадитися з шлюпки, а потім кинути її на ласку хвиль. Коли той чоловік

уже дістався верху залізних східців і низько нахилився, щоб видряпатися на пірс, золота авторучка вислизнула йому з кишені.

Потім невідомий дістався до драги, де незабаром до нього приєднався Луї.

Висновок: якийсь невідомий переховується в Уїстреамі. Він приїхав сюди не на прогулянку. Отже, має якусь певну мету. І він належить до такого товариства, де користуються золотими авторучками!

Це не моряк! І не якийсь волоцюга! Розкішна авторучка дозволяє припускати, що він був добре одягнений. Це має бути справжній пан, як кажуть селяни.

А взимку в Уїстреамі такий пан не міг би лишитися непоміченим. Отже, протягом дня він не може вийти з драги. Але вночі може взятися до діла, заради якого дістався сюди.

Засмучений цими думками, Мегре вирішив зайнятися спостереженням. Робота хіба що для молодого інспектора: стояти довгі години під дрібним дощиком і не зводити очей з кожної непевної тіні на борту драги.

Та не сталось анічогісінько. Ніхто не зійшов з драги… Розвиднилось, і тепер комісар сердився, що не може прийняти гарячу ванну, й поглядав на своє ліжко, міркуючи, чи вдасться поспати хоч кілька годин.

Хазяїн приніс каву.

— Ви не лягаєте?

— Ще не знаю. Віднесіть, будь ласка, телеграму на пошту.

То був наказ бригадирові Люка, з яким він звик працювати разом, приєднатися до нього, бо Мегре не мав бажання знову простояти на посту цілу ніч.

Крізь відчинене вікно відкривалася панорама порту, видно було будинок капітана Жоріса, піщані мілини затоки, що їх дедалі більше оголював відплив.

Поки Мегре писав телеграму, хазяїн дивився за вікно. Не надаючи ніякого значення своїм словам, він знічев'я промовив:

— Диви! Капітанова нянька пішла погуляти…

Комісар підвів голову й побачив Жюлі, котра зачинила хвіртку і дуже швидко попростувала в бік пляжу.

— Що там є, на цьому боці?

— Що ви маєте на увазі?

— Куди б вона могла йти? Там є якісь будинки?

— Нічого там немає. Тільки пляж. Туди не ходять ніколи, бо його переділяють хвилерізи і там багато ям з багном.

— І немає ні дороги, ні навіть стежки?

— Ні! Пляжем виходиш до гирла Орни, а вздовж усієї ріки болота… Ах, так! В очереті на болотах є курені для мисливців на качок…

Мегре одразу ж рушив туди. Нахмуривши чоло, швидким кроком поминув міст і тоді, десь метрів за двісті попереду, побачив Жюлі, що йшла самотньо піщаним берегом.

Тут було безлюдно. В туманному серпанку не видно було нічого, крім чайок; вони кружляли, здіймаючи страшенний галас. Праворуч тяглися дюни, туди й завернув комісар, щоб лишитись непоміченим.

Стало прохолодно. Море було спокійне. Біле мереживо піни стиха шурхотіло по піску, наче море дихало, ворушачи порожні скойки черепашок.

Жюлі не прогулювалася. Вона йшла швидко, щільно загорнувшись у своє коротке чорне пальтечко. Після смерті Жоріса дівчина не мала часу замовити собі жалобний одяг і тому носила все, що було в неї чорного або принаймні темного, як це давно вже не модне пальтечко, ці вовняні панчохи, цей капелюшок з обвислими крисами.

Ноги її загрузали в піску, і через це хода була нерівною. Двічі Жюлі озиралась назад, але не могла помітити Мегре — його закривали дюни.

Нарешті, десь за кілометр від Уїстреама, вона чкурнула праворуч, та ще так хутко, що комісар ледь не виказав себе, поспішаючи назирці.

Але дівчина йшла не до куреня, як подумав був Мегре, — ніякого куреня не було видно тут серед жорсткої трави й піску.

У пісках стояла зате невеличка зруйнована будівля, якій бракувало цілого шматка стіни. На самому березі моря, за п'ять метрів од граничної лінії води під час великих припливів, люди спорудили каплицю, якій, безперечно, було вже кілька сторіч.

Склепіння було півкруглої форми. Пролам у стіні дозволяв оцінити товщину кладки — близько метра твердого каменю.

Жюлі увійшла до каплиці, зникла в глибині, і Мегре одразу ж почув шерех, наче вона розгрібає якісь черепки, напевне, уламки черепашок. Він ступив кілька кроків уперед. Зовсім нечутно. Тепер бачив у глибині

каплиці маленьку нішу, закриту решіткою. Під нішею було щось подібне до мініатюрного вівтаря, над яким, щось шукаючи, нахилилася Жюлі.

Вона різко повернулась до комісара, впізнала його, бо він не встиг сховатися, і нервово спитала:

— Що ви тут робите?

— А ви?

— Я… Я прийшла помолитися Богоматері-на-Пісках!..

Її щось непокоїло. Впадало в око, що вона хоче щось приховати. Вночі Жюлі, мабуть, мало спала, бо очі її почервоніли. З-під капелюшка вибилися два пасма непричесаного волосся.

— Ага, то це каплиця Богоматері-на-Пісках?..

І справді, за решіткою в ніші було видно скульптуру пречистої діви — таку древню, попсовану часом, що вона вже майже втратила форму.

Навкруги ніші, просто на камені, перехожі надряпали олівцями, кишеньковими ножами, а то й просто гострими камінцями слова, літери яких розбігалися навсібіч, перехрещувалися:

"Аби Деніз склала іспити"; "Богоматір-на-Пісках, зробіть так, щоб Жожо швидко навчився читати"; "Дайте здоров'я всій родині, а особливо дідусеві та бабуні".

Деякі написи були ще банальніші. Ось серця, пробиті стрілою:

"Робер і Жанна разом навік".

Сухі стеблинки, що колись були квітами, стирчали, прив'язані до решітки. Ця капличка була б така ж сама, як багато їй подібних, якби не купи черепашок на руїнах вівтаря.

Черепашки тут були всіляких видів. І на кожній нашкрябано кілька слів, найчастіше олівцем. Переважно незграбні карлючки дітей і малописьменних, зрідка впевненіший почерк.

"Аби лов у Ньюфаундленді був добрий і татові не треба було б знову наймати ся".

Підлога тут була земляна. Крізь пролом виднівся піщаний пляж, море сріблилося в легкому білому серпанку. А Жюлі, не знаючи, що їй робити, мимоволі кидала злякані погляди на черепашки.

— Ви принесли черепашку? — запитав Мегре.

Вона заперечливо похитала головою.

— А втім, коли я прийшов, ви розгрібали цю купу. Що ви шукали?

— Нічого... Мені...

— Вам?..

— Нічого!

І вона вмовкла з упертим виглядом, ще щільніше загорнувши пальто.

Настала черга Мегре підбирати черепашки одну по одній і читати написи на них. Раптом він усміхнувся. На величезній стулці їстівної черепашки він поступово розібрав: "Богоматір-на-Пісках, зробіть так, щоб у мого брата Луї все пішло гаразд і щоб ми всі були щасливі". Дата:

13 вересня. Інакше кажучи, це примітивне ex-voto[2] було покладене тут за три дні до зникнення капітана Жоріса!

А зараз — хіба Жюлі прийшла сюди не для того, щоб його забрати?

— Саме це ви й шукали?

— А вам не все одне?

Вона не зводила очей зі своєї черепашки. Здавалося, ладна була кинутись на Мегре, аби вирвати її з його рук.

— Віддайте її мені… Покладіть на місце!..

— Так, я покладу її на місце, згода, але вам теж доведеться залишити її там… Ходімо! Побалакаємо дорогою…

— Мені нема чого казати…

Вони пішли назад до порту. Нахилялися вперед, бо в мокрому піску загрузали ноги. Схолодніло так, що носи в них почервоніли, а щоки задубіли.

— Ваш брат ніколи нічого путнього не зробив, чи не так?

Жюлі мовчала, дивлячись на пляж просто себе.

— Є речі, які неможливо приховати. Я кажу не тільки про те, що… що привело його на каторгу…

— Авжеж! Завжди одне й те саме! Через двадцять років ще дорікатимуть…

— Та ні, ні, Жюлі! Луї справний моряк. Навіть, як кажуть, дуже справний, здатний працювати помічником. Тільки одного чудового дня він свариться з випадковими знайомими і чинить дурниці, не повертається на судно, тиняється без діла цілими тижнями. Чи це правда? В такі часи він звертається по допомогу до вас. До вас, а також — іще кілька тижнів тому — до Жоріса. Потім у нього настає новий період спокійного й чесного життя.

— То що з цього?

— Тоді, 13 вересня, ви мали якийсь план і хотіли, щоб той план удався?

Жюлі зупинилась, зазирнула комісарові в очі. Вона була вже значно спокійніша, бо встигла обміркувати свою відповідь. В тій поважності, з якою дівчина дивилась на Мегре, було щось симпатичне.

— Я так і знала, що це призведе до якогось лиха. І все-таки мій брат нічого не зробив. Можу вам заприсягтися, що якби це він убив капітана, я перша відплатила б йому такою ж монетою.

В її голосі відчувалася затамована пристрасть.

— Тільки шкода, що тут такий збіг обставин. Та ще ота історія з каторгою, яка весь час спливає. Варто комусь спіткнутися, як на його шию вішають відповідальність за все, що б потім не скоїлось.

— А який план мав Луї?

— Це не був ніякий план. Все зовсім просто. Він зустрів одного дуже багатого пана, не знаю навіть де — в Гаврі чи в Англії. Він не назвав мені його. Цей пан, ситий по горло життям на суходолі, хоче купити яхту для подорожей. Він звернувся до Луї, аби той підшукав йому судно.

Вони все ще стояли на пляжі. Уїстреама звідси не було видно, тільки сліпучо-біла голка маяка витикалася на сірому тлі неба.

— Луї сказав про це своєму хазяїнові. Адже деякий час, як почалася криза, Ланнек хотів здихатися "Сен-Мішеля". Оце й все! "Сен-Мішель" — найкращий каботажний корабель для того, щоб його переробити на яхту. Спочатку мій брат мав одержати десять тисяч франків, якби вдарили по руках. А потім покупець говорив, що хоче залишити його капітаном як довірену людину.

Вона пошкодувала про свої останні слова, які могли сприйматися з іронією, і вловила на обличчі Мегре тінь усмішки, наче той мав щось сказати. Вона, здається, була вдячна за те, що комісар не вимовив уголос: "Каторжник у ролі довіреної людини!"

Та Мегре й не збирався глузувати. Він поринув у роздуми. Був вражений простотою розповіді — тією простотою, в якій бринить хвилююча нотка правди.

— Однак ви не знаєте, хто цей покупець?

— Не знаю.

— Де мав знову побачитися з ним ваш брат?

— Не знаю.

— Коли?

— Незабаром. Здається, оформити продаж мали в Норвегії, а потім, через місяць, яхта пішла б у Середземне море, до Єгипту.

— Він француз?

— Не знаю.

— А сьогодні ви прийшли до Богоматері-на-Пісках, щоб забрати вашу черепашку?

— Адже я подумала: коли хтось знайде її, то гадатиме, буцім тут зовсім не те, що насправді. Скажіть одверто, ви ж мені не вірите?

Замість відповісти він запитав:

— Ви бачилися з братом?

Вона аж підстрибнула.

— Коли?

— Сьогодні вночі або вранці.

— Луї зараз тут?

Видно було, що ця звістка злякала її й вибила з рівноваги.

— "Сен-Мішель" прийшов уночі.

Ці слова трохи заспокоїли Жюлі, наче вона боялася, щоб її брат з'явився тут без шхуни.

— Так він що, пішов до Кана?

— Ні! Він ночував на одній з драг.

— Ходімо! — сказала дівчина. — Я змерзла.

З моря тягнув бриз, щораз холодніший, а небо вкривали хмари.

— Йому часто доводиться спати на старому судні?

Жюлі не відповідала. Розмова згасла сама собою. Вони йшли, не чуючи нічого, крім рипіння піску під ногами.

Дві картини спливли в пам'яті Мегре: яхта... золота авторучка...

Мозок працював машинально: вранці важко було пояснити походження авторучки, оскільки вона не в'язалася з "Сен-Мішелем" так само, як і з його досить розхристаними хазяями. Але... яхта — золота авторучка...

Це звучить логічніше! Багата людина зрілого віку підшукує яхту для подорожей і губить золоту авторучку...

Тільки треба з'ясувати, чому цей чоловік, замість прийти в порт на шхуні, залишив її, поплив на шлюпці, видряпався на пірс і пішов шукати притулку в напівзатопленій дразі.

— Того вечора, коли зник Жоріс, до вас прийшов ваш брат; він нічого не розповідав вам про цього покупця? Він не сказав вам, наприклад, що той на шхуні?

— Ні... Він тільки запевнив мене, що справу вже майже залагоджено.

Вони підійшли до маяка. Зовсім поруч, зліва, стояв будинок Жоріса, а в садку ще цвіли квіти, посаджені капітаном.

Жюлі посмутнішала й роздивлялась довкола з розгубленим виглядом, наче людина, що вже не знає, як жити далі.

— Незабаром вас покличуть до нотаріуса з приводу духівниці. І ви, безперечно, будете багата…

— Так не вийде! — сухо відрізала вона.

— Що ви хочете сказати?

— Ви й самі добре знаєте… Ці балачки про багатство… Капітан був небагатий…

— Ви не можете цього знати.

— Він нічого не приховував од мене. Якби він мав сотні тисяч франків, то сказав би мені про них. І йому не треба було б вагатися минулої зими перед тим, як купити собі мисливську рушницю за дві тисячі франків! Адже він так мріяв про неї. Хазяїн бачив мерову рушницю і довідався, скільки вона коштує…

Тепер вони були вже біля хвіртки.

— Зайдете?

— Ні… Мабуть, ми незабаром побачимось…

Жюлі не без вагань увійшла в дім, де мала лишитися зовсім самотня.

* * *

Година минала за годиною, а Мегре не знаходив нічого істотного. Він тинявся навколо драги з виглядом людини, що прогулюється в неділю і спостерігає з підсвідомою поштивістю загадкове для неї видовище. На дразі були товстелезні труби, різні черпаки, ланцюги, лебідки…

Близько одинадцятої він випив з портовим людом аперитив.

— Чи не бачили Луї-Здоровила?

Бачили, досить рано. Він випив у забігайлівці дві склянки рому й пішов кудись уздовж шосе.

Мегре клював носом. Мабуть, трохи застудився вночі. В усякому разі, він був у такому стані, коли грип переходжують. Це позначилося і в поведінці, і на обличчі, вираз якого був уже не такий енергійний.

Він не зважав на недугу, і це ще більше посилювало загальний неспокій. Компаньйони нишком поглядали на нього. Куди й поділось учорашнє пожвавлення. Капітан Делькур спитав:

— Що мені робити зі шлюпкою?

— Прив'яжіть де-небудь!

А тут іще Мегре поставив незграбне запитання:

— Сьогодні вранці ніхто не бачив на вулицях когось чужого?.. Нічого незвичайного не помітили отам, де стоять драги?..

Ніхто нічого не помітив! Але після того, як він це запитав, усі почали чогось чекати.

Цікава річ — усі чекали якоїсь драми! Передчуття? Відчуття того, що цикл подій ще не завершився, що ланцюгові бракує останнього кільця?

Якесь судно дало сиреною сигнал, що буде шлюзуватися. Портовики підвелися. Мегре почвалав на пошту спитати, чи немає кореспонденції. Люка повідомив телеграмою, що приїде о 14.10.

Точно в зазначений час поїзд вузькоколійки, що йде вздовж каналу від Кана до Уїстреама, схожий на дитячу іграшку з вагончиками зразка 1850 року, засвистів удалині й незабаром зупинився перед портом, хуркаючи парою й риплячи гальмами.

Люка скочив на перон з простягнутою рукою і здивувався, побачивши Мегре таким похмурим.

— Як справи?

— Все гаразд!

Люка не зміг втриматися від сміху, хоч і дуже поважав начальство.

— Дивлячись на вас, цього не скажеш! Знаєте, я ще не їв…

— Ходімо до готелю… Там, напевне, знайдеться щось і для тебе…

Вони сіли у великій залі, де хазяїн сам обслужив бригадира. Розмовляли півголосом. Господар готелю, здавалося, тільки й чекав нагоди вставити своє слово. І, подаючи сир, він нарешті промовив:

— Ви знаєте, що сталося з мером?

Мегре аж підскочив, настільки стривожений, що хазяїн зніяковів.

— Нічого страшного… Так, значить, оце недавно, йдучи сходами вниз, у себе вдома, він упав… Ніхто не знає, як воно там було, але обличчя йому так потовкло, що довелося укласти мера в ліжко…

І тут Мегре підказала щось інтуїція. Так, саме інтуїція й гострий розум за якусь мить відтворив те, що відбулося.

— Пані Гранмезон нікуди не поїхала з Уїстреама?

— Авжеж, сьогодні дуже рано, а дочка з нею… Гадаю, вони поїхали до Кана… Машиною…

Мегре вже забув про недугу. Він гаркнув:

— Ти ще довго їстимеш?

Люка був незворушний:

— Звичайно! Це має здаватись огидним, коли сита людина бачить когось, хто їсть з апетитом. Скажімо, три хвилини! Не поспішайте забирати камамбер, хазяїне!..

Розділ VI

НЕБЕЗПЕЧНІ СХОДИ

Господар готелю не брехав, проте в його розповіді дещо було принаймні перебільшене, — пан Гранмезон не був у ліжку..

Коли, відрядивши Люка стежити за драгою, Мегре прямував до нормандської вілли, він помітив у найбільшому вікні невиразну постать у класичній позі хворого, якому не можна виходити з кімнати.

Обличчя годі було розгледіти. Але це, напевне, був мер.

Трохи глибше, в тій самій кімнаті, стояв іще хтось, якийсь чоловік, але хто саме — не можна було впізнати.

А коли Мегре подзвонив, там, у будинку заметушилися більш, ніж це потрібно, аби відчинити двері. Нарешті з'явилася служниця, вже не

першої молодості й досить непривітна. Мабуть, вона відчувала незмірну огиду до будь-яких відвідувачів, бо навіть не завдала собі клопоту розтулити рота.

Впустивши комісара, піднялася по кількох сходах, що вели до холу, полишивши на Мегре клопіт зачинити вхідні двері. Потім вона постукала у двостулчасті двері кабінету й відступила, пропускаючи комісара.

В усьому цьому було щось дуже дивне. Не йшлося про надзвичайну дивину, але якісь дрібниці вражали, і взагалі в повітрі було щось трохи незбагненне.

Будинок був просторий, майже новий, такого стилю, як завжди на курортах.

Але беручи до уваги статки Гранмезонів — власників більшості акцій Англо-Нормандської компанії, можна було б сподіватися більшої розкоші.

А може, вони дбали насамперед про пишність свого будинку в Кані?

Мегре ступив уже три кроки, коли пролунав голос:

— От і ви, комісаре.

Голос чувся з боку вікна. Пан Гранмезон сидів, зручно вмостившись у просторому м'якому кріслі й поклавши ноги на стілець. Він сидів прямо проти світла, і його було погано видно, проте Мегре одразу ж зауважив кашне, обмотане навколо його шиї, на якій не було комірця. Однією рукою мер затуляв ліву половину обличчя.

— Сідайте-но…

Мегре зробив коло по кімнаті і всівся нарешті навпроти арматора. Йому довелося зробити певне зусилля, щоб стримати усмішку, бо видовище було таки несподіване.

Ліва щока пана Гранмезона, яку він не міг повністю закрити долонею, розпухла, губа здулася. Але найретельніше мер намагався затулити око, обведене широким чорним синцем.

Це було б не смішно, коли б арматор не волів понад усе зберігати всю свою гідність. Він не ворушився. На Мегре дивився із роздратованою недовірою.

— Ви прийшли повідомити про наслідки вашого розслідування?

— Ні! Ви так люб'язно прийняли мене тоді, разом із тими панами з прокуратури, що я хотів подякувати вам за прийом.

Мегре ніколи не всміхався іронічно. Навпаки! Чим більше він насміхався з когось, тим серйозніша міна застигала і його обличчі.

Комісар обвів поглядом увесь кабінет. Стіни прикрашені схемами торговельних маршрутів і фотографіями кораблів Англо-Нормандської компанії. Меблі посередині, з доброякісного червоного дерева, але не більше. На письмовому столі лежало кілька панок з паперами, різні листи, телеграми.

Нарешті комісар подивився на лакову стелю, по гладенькій поверхні якої його погляд, здається, ковзнув з певним задоволенням.

— Схоже, що з вами сталося щось прикре?

Мер зітхнув, умостив ноги зручніше й буркнув:

— Оступився на сходах.

— Сьогодні вранці? Пані Гранмезон, мабуть, була в розпачі!..

— Моя дружина вже поїхала.

— Правду кажуть, що зараз не сезон бути біля моря!.. Зрештою, якщо не йдеться про полювання на качок... Гадаю, пані Гранмезон поїхала до Кана разом із дочкою?..

— До Парижа...

Арматор був одягнений без розкоші. Темні штани, хатній халат, накинутий на сорочку з сірої фланелі, фетрові пантофлі.

— А що там було, біля сходів долі?

— Що ви маєте на увазі?

— На що ви впали?

Лютий погляд. Суха відповідь:

— Та... на долівку...

Це була брехня, архибрехня! Не можна дістати отаканного синця під оком, впавши на долівку! Та ще й здобути на додаток странгуляційні смуги на шиї!

А шия вся була посмугована, Мегре те бачив дуже виразно, коли кашне зсунулось набік, хоч як намагався мер запобігти цьому.

— Ви були самі вдома, звичайно?

— Чому звичайно?

— Бо нещасні випадки завжди трапляються, коли поблизу нема нікого, щоб допомогти!

— Служниця пішла на базар.

— Вона тут одна?

— Маю також садівника, та він поїхав до Кана, там йому треба щось купити.

— Вам, напевне, було боляче…

Мера найбільше непокоїла саме серйозність Мегре, чий голос бринів майже приязно.

Було лише пів на четверту, а вже сутеніло, у кімнаті поступово ставало темно.

— З вашого дозволу…

Мегре вийняв з кишені люльку.

— Якщо бажаєте сигару, там є на каміні.

На каміні лежала ціла купа коробок з сигарами. На таці — пляшка старого арманьяку. Високі двері з американської сосни вилискували лаком.

— А як ваше розслідування?..

Невиразний жест Мегре, який стримувався, щоб не дивитися на двері до суміжного салону, що якось дивно вібрували.

— Жодних наслідків?

— Жодних.

— Хочете знати мою думку? Не було підстав починати з версії про якусь складну справу.

— Безперечно! — вигукнув Мегре. — Та й що тут складного чи загадкового. Одного вечора зникає людина й цілий місяць не подає жодної ознаки свого існування. Минає шість тижнів, і цього чоловіка знаходять у Парижі з розколотим і потім оперованим черепом. Бідолаха втратив пам'ять. Його привозять додому і вже першої ж ночі отруюють. Тим часом триста тисяч франків було переказано з Гамбурга на його рахунок у банку. Все просто! Все ясно!

На цей раз мер не міг помилитися, незважаючи на поблажливий тон комісара.

— Це може бути, в усякому разі, простіше, ніж ви думаєте. А навіть якщо припускати, що все це дуже таємниче, краще було б, як я гадаю, не створювати, наче для розваги, атмосферу страху. Зокрема, говорити про такі речі в деяких кафе, де легко заплутати думки, котрі й так уже не дуже послідовні через алкоголь.

Суворий, випробовуючий погляд втупився в Мегре. Мер говорив повільно, виразно вимовляючи кожне слово, і здавалося, що зараз має розпочатися промова прокурора.

— І водночас поліції не знадобилося жодних відомостей від компетентних властей!.. Я, будучи мером тутешньої комуни, не знав нічого про те, що ви робили там, у порту…

— Ваш садівник ходить у повстяному взутті?

Мер швидко зиркнув на паркет, де на вощеній поверхні видно було чиїсь сліди. Дуже чітко вирізнявся малюнок мотузяних підошов.

— Нічого про це не знаю!

— Пробачте, що я вас перебив… Оце в мене виникла одна думка… Так ви говорили, що…

Але нитка розмови вже перервалася. Пан Гранмезон пробурмотів:

— Чи не будете ласкаві передати мені верхню коробку сигар?… Так, саме цю… Дякую…

Він запалив сигару й зойкнув від болю, бо занадто широко розкрив рота.

— Власне, в якій стадії ваше розслідування?.. Не можна собі уявити, щоб ви не зібрали деяких цікавих відомостей…

— Зовсім обмаль!

— Дивна річ, адже ці люди з порту, як правило, мають досить жваву фантазію, особливо після кількох чарок…

— Здається мені, що ви відправили пані Гранмезон у Париж, аби врятувати її від видовища всіх цих драм?.. І тих, що могли б вибухнути додатково?..

Це не був поєдинок. Та це не заважало кожному відчувати ворожі заміри співбесідника. Може, це пояснювалось лише тим, що вони належали до різних соціальних класів.

Мегре міг пропустити чарчину зі шлюзовиками та рибалками — завсідниками" Флотської закусочної".

Мер приймав чиновників прокуратури — з чаєм, лікерами й тістечками.

Мегре був простою людиною, такою, на яку не можна приклеїти ярлика.

Пан Гранмезон був приналежний до чітко визначеного середовища. Велике цабе в маленькому містечку, представник старовинної буржуазної династії, арматор, чиї справи процвітають і чия репутація цілком надійна.

Певна річ, він поводився навмисне демократично і заводив розмови — просто на вулицях Уїстреама — з рядовими членами комуни, якою управляв. Та це був демократизм зверхній, підпорядкований виборчим міркуваннями. Це була складова частина усталеної лінії поведінки.

Мегре посерйознішав, у обличчі його відчувалося щось майже загрозливе. Пан Гранмезон, рум'яний і кругловидий, мимохіть здавав свої, як щойно здавалося, непохитні позиції і вже почав виявляти деяке замішання.

І тут, аби знову взяти гору, він удав, що гнівається.

— Пане Мегре, — почав він.

О, ці два слова в його вустах звучали як поема!

— Пане Мегре… Дозволю собі нагадати вам, що, оскільки я тут мер…

Комісар підвівся так невимушено, що його співбесідник витріщив очі. Він підійшов до бічних дверей і з найспокійнішим виглядом рвонув їх.

— То заходьте ж, Луї! Я вже не можу дивитися на двері, що весь час вібрують, не можу чути за ними ваше сопіння!

* * *

Він марно сподівався б театрального ефекту. Луї-Здоровило покірно зайшов до кабінету, збочивши, як завжди, голову й плечі, і втупився собі під ноги.

Тим часом мер глибоко вдихав дим сигари й дивився просто себе.

Майже зовсім звечоріло. Надворі вже запалили газовий ліхтар.

— Якщо дозволите, я увімкну світло, — запропонував Мегре.

— Стривайте... Закрийте спочатку портьєри... Не варто перехожим... Ага, отак... Шнурок зліва... Обережно...

Посеред кімнати застиг Луї-Здоровило. Мегре повернув вимикач, підійшов до каміна, де горів вогонь, і почав задумливо ворушити вугілля.

Це була його пристрасть. А ще, коли був дуже заклопотаний, любив постояти біля вогню, заклавши руки за спину, і стояв, аж поки не припікало.

Чи можна сказати, що якась деталь змінила ситуацію? В усякому разі, пан Гранмезон дещо кепкувато спостерігав за комісаром, котрий поринув у роздуми.

— Луї-Здоровило був тут, коли з вами сталася ця… прикрість?

— Ні! — сухо відрізав мер.

— А шкода! Адже ви б могли, приміром, коли сторчма летіли зі сходів, наскочити на звичайнісінький собі кулак…

— І це дало б вам привід нагнітати тривогу в портових шинках, розповідаючи там різні байки в стилі Рокамболю… Краще вже з цим кінчати, адже так, комісаре? Нас двоє… Двоє людей, що займаються цією драмою… Ви приїхали з Парижа… Привезли мені звідти капітана Жоріса в жалюгідному стані і, здається, все говорить за те, що зовсім не в Уїстреамі з ним обійшлися в такий спосіб… Ви були тут, коли його отруїли… Звичайно, ви можете провадити розслідування, як вам заманеться…

В голосі його звучали саркастичні нотки.

— А я тут мер уже протягом десяти років. Я знаю всіх, ким управляю. І вважаю себе певною мірою відповідальним за те, що з ними трапляється. Як мер, я водночас очолюю місцеву поліцію… Так от…

Він на мить замовк, щоб затягнутися сигарою; попіл упав і посипався йому на халат.

— Поки ви тиняєтесь по шинках, я зі свого боку теж дещо роблю, хай це не буде вам неприємно…

— І викликаєте сюди Луї-Здоровила…

— Я накажу викликати й інших, якщо вважатиму за потрібне… А тепер, гадаю, ви вже нічого істотного не можете мені розповісти?..

Він підвівся — відчувалося, що в нього трохи заклякли ноги, — й провів комісара до дверей.

— Сподіваюся, — пробурмотів Мегре, — що для вас не буде жодної незручності, якщо Луї піде зі мною... Я вже допитував його минулої ночі... Треба з'ясувати ще деякі дрібниці...

Пан Гранмезон зробив жест, мовляв, йому байдуже. Але Луї-Здоровило навіть не поворухнувся. Стовбичив, не піднімаючи голови.

— Отже, ходімо разом?

— Ні! Не зараз...

Ці слова звучали нерозбірливо, як усе, що говорив брат Жюлі.

— Зверніть увагу, — втрутився мер, — що я аж ніяк не перешкоджаю йому йти слідом за вами! Я просив би, щоб ви офіційно це засвідчили, аби не могли згодом звинувачувати мене, мовляв, я вставляв вам палиці в колеса... Я викликав Луї-Здоровила, аби поставити кілька запитань... Якби він хотів лишитися тут, так напевне тільки для того, щоб сказати мені дещо...

Але всупереч його словам, його спокійному тону в повітрі відчувалася якась тривога! І не тільки в повітрі! І не тільки тривога! Адже в очах високого урядовця майнуло щось схоже на паніку.

Луї-Здоровило задоволено мружився і чимось скидався на ситого звіра.

— Я чекатиму надворі, — сказав йому комісар.

Проте відповіді не дочекався. А мер промовив:

— До щасливої зустрічі, пане комісар…

Двері були відчинені. Прибігла з кухні служниця, мовчки, з похмурим виглядом провела Мегре до парадних дверей і зачинила їх за ним.

Дорога була безлюдна. Метрів за сто світилось у вікні найближчого будинку, далі — знову світло, ще світло — з чималими інтервалами, бо будівлі вздовж шосе Гіва-Белла оточені великими садами.

Мегре ступив кілька кроків, заклавши руки в кишені і згорбившись. Підійшов до залізного паркана саду; далі починався пустир.

Вся ця частина Уїстреама розтягнулася вздовж прибережних дюн. Одразу ж за садами були вже самі піски, де-не-де зарослі колючими чагарниками.

Несподівано з мороку виринула постать. Мегре почув голос:

— Це ви, комісаре…

— Люка?..

Вони поспішили один одному назустріч.

— Ти що тут робиш?

Люка не випускав з очей свою дільницю. Говорив півголосом:

— Отой добродій з драги…

— Вийшов звідти?

— Він тут…

— Давно?

— Щось із чверть години… Зараз він позаду вілли…

— Переліз через паркан?

— Ні… можна подумати, що когось чекає… Я почув ваші кроки… Тоді прийшов сюди, щоб…

— Покажи-но мені…

Вони пройшли вздовж саду й опинилися з тильного боку вілли; тут Люка із смаком вилаявся.

— Що з тобою?

— Його вже нема…

— Ти певний?

— Він стояв за заростями тамариску…

— Гадаєш, увійшов у дім?

— Хто його зна…

— Постій тут… Нікуди ні на крок, ні в якому разі…

І Мегре побіг до шосе. Там нікого не було. Жмут світла просочувався з вікна кабінету мера. Але дістати до підвіконня, щоб зазирнути всередину, було неможливо.

Комісар більше не вагався. Пройшов садком, подзвонив біля парадних дверей. Служниця відчинила майже одразу.

— Здається, я забув люльку у пана мера…

— Зараз пошукаю.

Вона залишила Мегре на порозі, але тільки-но пішла, він рушив далі, зовсім нечутно піднявся по сходах.

Мер, як і дотри, сидів у кріслі, простягнувши ноги. Поруч було накрито столик для кави. Навпроти розвалився Луї-Здоровило.

А між ними на дошці були розставлені шашки.

Колишній каторжник посунув уперед шашку й гарикнув:

— Ваш хід!

А мер, нетерпляче поглядаючи на служницю, яка забарилася, шукаючи люльку, промовив:

— Отже, ви бачите, що люльки немає?.. Передайте комісарові, що він, мабуть, загубив її деінде!.. Ваш хід, Луї…

А Луї озвався фамільярно, самовпевнено:

— Зараз, Маргарито, подайте нам чогось випити!

Розділ VII

ДИРИГЕНТ

Коли Мегре вийшов з вілли, Люка одразу ж зрозумів, що тепер буде сутужніше: комісар був у найгіршому гуморі. Застиглими очима дивився кудись і ніби нічого не бачив.

— Не знайшов його?

— Гадаю, не варто завдавати собі клопоту. Краще було б влаштувати облогу. Інакше не спіймати людину, що ховається в дюнах.

Мегре застібнув пальто до самого коміра, засунув руки в кишені й замислено гриз мундштук люльки.

— Онде бачиш просвіт між портьєрами? — спитав він, показуючи на вікно кабінету. — А отам, дивись, невисокий мур, якраз навпроти. Отже, мені здається, коли ти станеш на мур, то побачиш усе, що діється в кімнаті.

Люка був майже такий огрядний, як і комісар, хоч і менший на зріст. Він зітхнув і видряпався на мур. Спочатку зиркнув навкруг, аби впевнитись, що поблизу нікого немає.

Запала ніч, а з нею здійнявся вітер — вітер з відкритого моря. Він дедалі міцнішав і вже хитав дерева.

— Що ти там бачиш?

— Тут низькувато, якби було вище хоч на п'ятнадцять-двадцять сантиметрів,

Без зайвих слів Мегре попрямував до купи каміння біля дороги і взяв кілька уламків граніту.

— Спробуй.

— Тепер бачу край столу, та людей — поки ні...

Комісар знову пішов по каміння.

— Отепер те, що треба! Вони грають у шашки. Служниця несе склянки. Вони парують, і я б заклався, що це ґроґ.

— Стій там!

І Мегре почав ходити туди й назад уздовж дороги. Метрів за сто була "Флотська закусочна", трохи далі — порт. Проїхала вантажівка пекаря. Комісар ледь не зупинив його, щоб перевірити, чи не ховається там хтось, але передумав і тільки знизав плечима.

Бувають поліцейські операції, дуже нескладні на перший погляд, але насправді практично неможливі. Наприклад, розшукати людину, котра раптом наче провалилася крізь землю там, за віллою мера! Шукати цю людину серед дюн, на пляжі, в порту, в селищі? Перетяти їй всі шляхи? Для цього замало двадцяти жандармів. А якщо це до того ж розумний чоловік, він всеодно прослизне.

Комісар повернувся до Люка, який так і стояв на мурі в дуже незручній позі.

— Що вони там роблять?

— Весь час грають.

— А чи розмовляють?

— Навіть рота не розтуляють. Каторжник поклав обидва лікті на стіл і допиває вже третій ґроґ.

Минуло ще чверть години, з боку дороги можна було розібрати слабкий дзвінок. Люка покликав комісара.

— Дзвонить телефон. Мер хоче піти туди, але Луї-Здоровило сам бере трубку.

Почути, що він говорив, було неможливо. Єдине, в чому була певність, — Луї-Здоровило виглядав задоволеним.

— Розмову закінчено?

— Ага. Тепер знову грають.

— Стій там!

І Мегре пішов до закусочної. Як завжди увечері, там сиділо кілька гравців у карти: картярі запросили комісара випити з ними.

— Тільки не зараз. Де тут телефон, мадемуазель?

Телефон висів у кухні на стіні. Стара служниця чистила рибу.

— Алло! Це поштова контора в Уїстреамі? Говорять з поліції! Скажіть, будь ласка, звідки викликали по телефону мера?

— З Кана, пане.

— Який номер у Кані?

— 122… Це телефон "Вокзального кафе"…

— Дякую…

Досить довго комісар стояв посеред закусочної й не бачив нічого навколо.

— Кан за дванадцять кілометрів звідси… — нарешті пробурмотів Мегре.

— За тринадцять! — поправив його капітан Делькур, заходячи до залу. — Як воно діла, комісаре?

Мегре не чув нічого.

— … А це близько півгодини на велосипеді…

Тут комісар пригадав, що робітники шлюзу, які майже всі жили в селищі, приїздили до порту на велосипедах, а потім залишали їх на цілий день біля закусочної.

— Прошу перевірити, чи не бракує чийогось велосипеда.

І тут наче хтось надав руху складному механізмові. Тепер мозок Мегре працював злагоджено, як система зубчатих коліщаток, причому якесь із них якнайточніше зачіпляло кожним зубцем ту чи іншу подію.

— Бісова душа! Нема мого велосипеда…

Мегре не здивувався, ні про що не розпитував. Повернувся до кухні й схопив трубку:

— Дайте мені Кан… Так… Дякую… Так… Алло!.. Головний комісаріат поліції? Говорить комісар Мегре з кримінальної поліції. Чи буде ще поїзд до Парижа?.. Отже, ви кажете, жодного до одинадцятої години?.. Ні… Слухайте… Будьте ласкаві записати: "Перше. Пересвідчитися, чи пані Гранмезон… Так, дружина арматора… і справді поїхала автомашиною до

Парижа. Друге. Дізнатися, чи якийсь незнайомий не з'являвся в конторі або вдома у Гранмезонів... Так, це легко! Але ще не все. Записуєте? Третє. Обійти всі гаражі міста... Скільки їх є? Щось із двадцять?.. Стривайте! Йдеться лише про ті, що здають машини напрокат... Гаразд! Треба зібрати всі можливі відомості про суб'єкта, який міг найняти машину з шофером чи без шофера для поїздки до Парижа... Або купив машину з інших рук... Алло! Та почекайте ж, біс його забирай!.. Не виключено, що суб'єкт кинув велосипед у Кані..."

— Так, це все!.. Чи маєте ви досить грошей, щоб зробити одразу все, що треба?.. Добре. Згода!.. Як тільки матимете щось більш-менш конкретне, подзвоніть до "Флотської закусочної" в Уїстреамі...

Портовики, що пили аперитив у занадто натопленій залі, чули цю розмову, й коли Мегре повернувся, обличчя у всіх були стривожені, серйозні.

— Так ви гадаєте, що мій велосипед... — почав робітник шлюзу.

— Грог! — похмуро замовив Мегре.

Комісара наче підмінили. Це не був уже той доброзичливий чоловік, який допіру так лагідно всміхався, цокався з кожним. Тепер він ледве бачив, ледве впізнавав своїх недавніх компаньйонів...

— "Сен-Мішель" ще не повернувся з Кана?

— Повідомили, що він має прийти до вечірнього припливу. Але погода, мабуть, не дозволить йому вийти в море.

— Буде шторм?

— Як не шторм, то добрячий вітрюган! До того ж вітер потроху міняється на північний, а це не обіцяє нічого доброго. Хіба не чуєте?..

Уважно прислухаючись, можна було вловити щось на зразок розмірених ударів молота — то хвилі ритмічно штурмували пірс. Від дужого вітру рипіли двері закусочної.

— Якщо хтось викликатиме мене до телефону, нехай скажуть… Буду на дорозі, метрів сто в той бік…

— Навпроти будинку мера?

Вийшовши надвір, Мегре насилу запалив люльку. Важкі хмари, що мчали над самою землею, здавалося, ось-ось зачепляться за верхівки тополь обабіч дороги. За п'ять кроків не видно було бригадира Люка, який так і стояв на мурі.

— Нічого нового?

— Вони вже не грають. Це Луї несподівано змішав шашки на дошці, наче йому набридло грати.

— То що ж вони роблять?

— Мер напівлежить у своєму кріслі, а Здоровило палить сигари і ковтає ґроґ за ґроґом. Він уже запалив і майже одразу кинув добрий десяток сигар. Мабуть, знущається з мера, дратує.

— І скільки було ґроґів?

— П'ять або шість…

А Мегре не бачив нічого, крім вузької світлої щілини, яка виділялася на темному фасаді. Проїхали на велосипедах муляри, що поверталися в село з роботи. Потім на дорозі забовванів селянський віз. Інстинктивно

відчувши, що в темряві хтось є, селянин лупонув батогом свою коняку і раз у раз перелякано озирався.

— А служниця?..

— Її тепер не видно. Вона, певно, в себе на кухні. Мені ще довго стояти отак?.. В такому разі ви б зробили добру справу, якби підклали ще кілька: каменів, тоді мені не доведеться балансувати весь час навшпиньках…

Мегре приніс, скільки було треба. Прибій чувся дедалі виразніше. Вздовж пляжу хвилі вже мали досягти двометрової висоти, і, напевно розбиваючись об пісок, вони залишали по собі смугу білої піни.

Від порту почувся звук, то грюкнули двері: хтось вийшов із закусочної. Незабаром з'явилася постать — людина намагалась пробитись крізь густий морок. Мегре кинувся назустріч.

— Ага, це ви!.. — почулося з пітьми. — Вас викликають до телефону.

Дзвонила поліція з Кана.

— Алло! Комісар Мегре? Як ви здогадалися? Пані Гранмезон проїхала через Кан сьогодні вранці, вона прибула з Уїстреама й вирушила до Парижа… Залишила дочку вдома під наглядом гувернантки… Опівдні виїхала машиною… Що ж до невідомого, то ви теж мали рацію… Досить було відвідати єдиний гараж, якраз навпроти вокзалу… Чоловік приїхав на велосипеді… Хотів узяти машину напрокат… Йому відповіли, що фірма не займається подібними справами… Чоловік страшенно поспішав… Він попросив принаймні сказати, чи не можна купити швидкісну машину, бажано вживану… Йому продали машину за двадцять тисяч франків. Гроші він одразу ж вийняв з кишені… Машина жовта, з відкидним дашком… Як і в усіх машинах, призначених на продаж, в її номері є літера дубль-ве…

— Чи відомо, в якому напрямку він поїхав?

— Чоловік розпитував про шлях до Парижа через Лізьйо та Евре.

— Дайте телефонограми поліції та жандармерії Лізьйо, Евре, Манта, Сен-Жермена… Попередьте Париж, що треба встановити контроль при в'їздах до міста, передусім біля воріт Майо…

— Треба затримати машину?

— І водія так само! Ви маєте його прикмети?

— Гаражист описав його… Це чоловік досить високий, середнього віку, в світлому костюмі, елегантний…

— Попередні вказівки лишаються без змін. Зателефонуйте мені в Уїстреам, як тільки…

— Даруйте! Незабаром сьома година… Після сьомої вже не буде телефонного зв'язку з Уїстреамом… Хіба що ви підете до мера…

— Чому?

— Тому що він має номер І, і лише цей номер і вдень і вночі безпосередньо з'єднаний з Каном.

— Пошліть кого-небудь до поштової контори… Якщо хтось викликатиме мера, розмову треба підслухати… Машина є?

— Маленький "сітроен".

— Цього досить, щоб приїхати попередити мене… Весь час буду у "Флотській закусочній".

Коли Мегре повернувся до шинку, капітан Делькур несміливо спитав:

— Незабаром убивцю буде спіймано?

— Нічого не знаю!

Ці люди не могли взяти втямки, як Мегре, допіру такий сердечний, такий товариський, може зараз поводитись ніби зовсім чужий, коли не сказати більше — недружелюбний чоловік.

Комісар вийшов, не сказавши їм навіть слова про події. Надворі він знову поринув у гуркіт моря й вітру. Довелося застебнути пальто на всі ґудзики; особливо дошкульно продувало на мосту, який хитався під ударами штормового вітру.

Навпроти будинку капітана Жоріса Мегре зупинився, якусь мить повагався й припав оком до замкової щілини. У глибині коридора побачив скляні двері кухні; там горіло світло. За шибками вимальовувалася постать, що рухалась від пічки до столу й назад.

Комісар подзвонив. Жюлі нерухомо застигла з якимось начинням у руках, потім поставила посуд на стіл, прочинила двері кухні й підійшла до вхідних дверей.

— Хто там? — спитала вона занепокоєно.

— Комісар Мегре.

Тоді дівчина відімкнула двері й відступила убік, пропускаючи Мегре вперед. Вона виглядала знервованою, очі й досі були червоні. Раз у раз кидала навколо злякані погляди.

— Заходьте… Дуже рада, що ви прийшли. Якби ви знали, як мені моторошно самій-самісінькій у цьому будинку! Ні, я нізащо не житиму тут.

Мегре увійшов до кухні, де було чисто і впорядковано, як завжди.

На столі, застеленому білою клейонкою, були миска, хліб і масло. На конфорці парувала каструля; від неї несло чимось дуже солодким.

— Шоколад? — здивувався комісар.

— Не маю жодного бажання готувати для себе самої… Тож варю собі шоколад.

— Робіть усе так, наче мене тут немає… їжте, їжте…

Жюлі спочатку відмовлялася, нарешті наважилася, наповнила шоколадом миску, поклала туди, щоб розмокли, грубі скибки хліба, намащеного маслом, і почала їсти все це ложкою, з відсутнім виглядом, дивлячись кудись у порожнечу.

— Брат іще не навідав вас?

— Ні!.. Нічого не розумію. Оце допіру я ходила до порту, бо думала, що, може, зустріну його. Моряки, коли нема чого робити, завжди тиняються по порту…

— Ви знали, що ваш брат приятелює з мером?

Дівчина приголомшено подивилась на Мегре.

— Що ви хочете цим сказати?

— Зараз вони грають у шашки.

Жюлі спочатку прийняла це за жарт, а коли Мегре вдалося переконати її, що він сказав щиру правду, дівчина розгубилася.

— Нічого не розумію.

— Чому?

— Тому що мер не такий простий з людьми… А до того ж, як я знаю, недолюблює мого брата. Він тільки й чекає, щоб причепитися до нього, зробити якусь неприємність. Мер навіть хотів відібрати у Луї вид на проживання…

— А як із капітаном Жорісом?

— Га?

— Чи не був пан Гранмезон приятелем капітана Жоріса?

— До нього ставився, як і до всіх, однаково! Він тисне руки й іде собі далі. Жартує. Скаже кілька слів про дощ або про сонячну погоду, оце й усе. Зрідка — адже я вам уже розповідала — він брав із собою на полювання мого хазяїна… Але це просто щоб не бути самому…

— Ви ще не одержали листа від нотаріуса?

— Так! Він повідомляє, що я єдина законна спадкоємиця… А що це воно таке насправді? Чи вірно, що я успадкую будинок?

— І до того ж триста тисяч франків, авжеж!

Дівчина байдуже їла, навіть оком не зморгнула, а за хвилину похитала головою й пробурмотіла:

— Цього не може бути… Нічого подібного. Адже я кажу вам, що цілком певна — капітан ніколи не мав трьохсот тисяч франків!

— Де він звичайно сидів?.. Вечеряв на кухні?

— Там, де зараз ви, в цьому лозовому кріслі.

— Ви їли з ним разом?

— Так… Тільки мені треба було вставати — приготувати щось або подати тарілки… Він любив читати газету за вечерею… Інколи, бувало, читав якусь статтю вголос.

Мегре був зараз не в такому гуморі, щоб розчулюватись. І все-таки відчував певне замішання від затишку, яким тут дихало все. Цокання дзиґаря здавалося тут повільнішим, ніж деінде. Відблиск світла на мідному маятнику відбивався зайчиком на стіні навпроти. А ще цей нудотно-солодкий запах гарячого шоколаду… Лозове крісло слухняно порипувало при кожному рухові Мегре, очевидно, так само, як бувало, коли тут сидів капітан Жоріс…

Жюлі боялася залишатися на самоті в цьому будинку. Але, хоч і боялася, не наважувалась піти звідси, й комісар розумів: тут було щось, здатне затримати дівчину в звичній обстановці.

Вона підвелась і пішла до дверей. Мегре проводжав її очима. Ага, Жюлі пішла впустити на кухню білого кота; він впевнено попрямував до блюдечка з молоком, що стояло під самою грубою.

— Бідолашний Міну! — прошепотіла дівчина. — Хазяїн так любив його… Після вечері Міну стрибав йому на коліна і сидів доти, аж доки не треба було йти спати…

Все тут настільки виразно дихало миром і спокоєм, що на душі ставало тривожно! Спокій… теплий, аж задушевний!

— Так ви й справді не можете нічого мені сказати, Жюлі?

Вона підвела на комісара здивовані очі.

— Гадаю, що істину буде ось-ось з'ясовано… Одне-єдине ваше слово може мені допомогти… Ось чому я вас питаю, чи не маєте ви на душі такого, що хотіли б повідати мені.

— Їй-богу, повірте…

— Про капітана Жоріса?

— Нічого!

— Про вашого брата?

— Нічого… їй-богу…

— Про якусь особу, яка могла побувати тут раніше і яку ви можете навіть не знати?

— Нічого не розумію.

Жюлі весь час їла свою занадто солодку мішанину, від одного виду якої Мегре нудило.

— Ну що ж! Мушу вас залишити.

Жюлі похнюпилась. Самотність знову обступала її. На язику в неї крутилося запитання:

— Скажіть-но, коли йдеться про похорон… Гадаю, що не можна зволікати так довго? Мертве тіло, воно…

— Воно на льоду, — відповів Мегре розгублено. Від цих слів Жюлі всю пройняло дрожем.

* * *

— Ти тут, Люка?

Темрява налягла така, що хоч в око стрель. Виття шторму поглинало всі інші звуки. У порту люди, кожен на своєму посту, чекали підходу пароплава з Ґлазґо, сирену доносило звідкілясь із-поміж пірсів — пароплав невдало зманеврував, і тепер довелося починати спочатку.

— Я тут.

— Що вони зараз роблять?

— Їдять. Я теж хотів би попоїсти. Креветки, черепашки, омлет і ще щось на зразок холодної телятини.

— Сидять разом?

— Так. Луї-Здоровило вигідно вмостився, поклавши обидва лікті на стіл.

— Розмовляють?

— Майже ні. А хоч інколи і розтуляють роти, то, напевне, не кажуть нічого істотного.

— П'ють?

— Луї — так! На столі дві пляшки вина. Старого вина. Мер без упину підливає своєму… приятелеві.

— Так, наче хоче його надудлити?

— Саме так. Покоївка поводиться якось кумедно. Коли їй випадає пройти за спиною матроса, вона описує чимале півколо, щоб не дай боже не зачепити його.

— Після того не дзвонили?

— Ні. Зараз Луї висякався в серветку і підвівся. Стривайте. Він пішов по сигару. Коробка стоїть на каміні. Простягає її мерові, але той відмовляється, хитає головою. Покоївка несе сир.

Тут бригадир Люка не витримав і додав жалібним голосом:

— Якби хоч на мить присісти! Ноги в мене відмерзли. Я не смію навіть поворухнутися, бо боюсь гепнутися з муру.

Та Мегре, який сам уже разів сто потрапляв у подібні ситуації, годі було зворушити.

— Піду принесу тобі чогось попити й перекусити.

У готелі "Всесвіт" йому вже накрили стіл. Але комісар задовольнився тим, що, навіть не присідаючи, проковтнув шматок хліба з паштетом.

Для свого колеги він зробив бутерброд і прихопив пляшку з недопитим бордо.

— А я ж приготував вам такий буйябес[3], якого ви не скуштуєте і в самому Марселі! — застогнав хазяїн.

Та ніщо на світі не могло б спокусити комісара. Він повернувся до муру і запитав уже вкотре:

— Що вони там роблять?

— Служниця прибрала все зі столу. Арматор сидить у кріслі й палить сигарету за сигаретою. Виразно бачу, що Луї починає дрімати. Сигара хоч і стирчить у нього в зубах, але диму не помітно.

— Йому іще давали пити?

— Повну склянку — з пляшки, що на каміні.

— Арманьяк, — буркнув Мегре.

— Дивіться! Отам, нагорі, засвітилося. Це, мабуть, покоївка. Напевно, лягає спати. А мер підводиться. Він…

Хтось голосно розмовляв неподалік закусочної. Долинуло торохкотіння автомобільного мотора, що працює вхолосту. Можна було розрізнити лише окремі слова:

— Метрів за сто? В будинку?..

— Ні… Навпроти.

Мегре поспішив назустріч автомашині, яка знову рушила. Він зупинив її досить далеко від вілли, щоб не сполошити мера, і побачив людей в уніформі.

— Що нового?

— Евре повідомляє, що чоловіка на жовтій машині затримано.

— Хто він?

— Зараз доповім. Він протестує! Погрожує, що вдасться до захисту свого посла.

— Він іноземець?

— Норвежець! З Евре нам назвали по телефону його прізвище, але чути було страшенно погано. Мартіно... Або Матіно... Здається, його документи в порядку. Жандармерія запитує, що з ним робити.

— Нехай привезуть сюди разом із його жовтою машиною... Адже завжди знайдеться жандарм, що вміє керувати... А ви — негайно у Кан. Спробуйте дізнатися, де зупиняється пані Гранмезон, коли приїздить до Парижа...

— Нам щойно сказали: готель "Лютеція" на бульварі Распай.

— Подзвоніть у Кан і дізнайтеся, чи вона вже приїхала і що зараз робить. Стривайте! Якщо вона вже там, попросіть від мого імені кримінальну поліцію відрядити інспектора і нехай непомітно стежить за нею...

Машині довелося довго маневрувати, щоб розвернутися на вузькій дорозі. Мегре знову підійшов до муру, де стовбичив Люка, але той уже злазив на землю.

— Ти чого це?

— Більше я нічого не побачу.

— Вони пішли звідти?

— Ні, просто мер підійшов до вікна і щільно закрив портьєри…

Пароплав з Ґлазґо потихеньку просувався до шлюзної камери, лунали команди англійською мовою. Порив вітру зірвав і поніс до шлюзу комісарового капелюха.

Єдине освітлене вікно вілли там, нагорі, несподівано потонуло в темряві, і тепер весь фасад став зовсім чорним.

Розділ VIII

РОЗСЛІДУВАННЯ МЕРА

Мегре так і стояв посеред дороги, заклавши руки в кишені, заклопотаний, нахмурений.

— Вас щось непокоїть? — поцікавився Люка, бо добре знав свого шефа.

Він і сам непокоївся, сумовито поглядаючи на віллу, що височіла перед ними.

— Треба бути там, усередині, — гримнув у відповідь комісар, оглядаючи вікно за вікном.

Проте всі вікна були зачинені, Мегре не міг дати собі ради, як добитися в будинок. Нечутно підійшов до парадних дверей і притулив вухо. Жестом наказав бригадирові мовчати. Люка й собі припав до другої половини.

Ані голосу, ані слова. Тільки з кабінету чулося якесь тупотіння, глухі, розмірені удари.

Що це має значити? Чи ті двоє б'ються? Маловірогідно, бо надто ритмічні удари. А який уже там ритм, коли двоє б'ються, налітаючи одне на одного, штовхаючи, натикаючись на меблі, в лютому засліпленні, гамселячи куди попало.

А тут ніби щось товкли у ступі, і видихали з натуги:

— Ху! Ху! Ху!

А в інтервалах — придушене хрипіння.

Мегре і бригадир глянули один на одного. Комісар простягнув руку, кивнувши на замкову щілину, і Люка зрозумів. Він вийняв з кишені зв'язку відмичок.

— Без шуму…

Обоє завважили, що там, у віллі, запала тиша. Неспокійна тиша. Жодного удару, жодного кроку. Хіба що тільки — але це було зовсім непевно — важке сопіння вкрай стомленої людини.

Люка подав знак — двері відімкнуто. Ліворуч, з кабінету, просочувалося світло, Мегре знизав плечима з ледь помітним роздратуванням. Він перевищує свої права. Перевищує, та ще й дуже: адже вдерся до офіційної особи, особи, такої зарозумілої, як мер Уїстреама.

— Тим гірше!

З коридора сопіння було чути виразно. А сопів хтось один. І більше — жодного звуку. Люка витяг з кишені револьвер. Мегре одним ударом розчинив двері навстіж.

І став як укопаний на порозі; зніяковів і вкрай розгубився, що рідко з ним траплялося. Чи, може, він сподівався стати свідком ще одної трагедії?

Якщо сподівався, то марно! Бо бачив сцену, яка будь-кого збила б з пантелику. Пан Гранмезон був тут, кров із роз'юшеної губи залила підборіддя і халат; розпатланий, очманілий, він скидався на боксера, який ледве приходить до тями після нокауту.

Ледве тримаючись на ногах, він спирався на ріг каміна й так заточувався назад, що аж дивно, як він ще не впав.

За два кроки стояв Луї-Здоровило, розхристаний, із стиснутими закривавленими кулаками, закривавленими — вочевидь же! — кров'ю мера.

То це сопіння Луї-Здоровила вони чули з коридора! Це він, безперечно, так хекав щоразу, коли бив. Ще й зараз дихав важко, і тхнуло від нього перегаром. Склянки на столі були перекинуті.

Комісар і бригадир оніміли з подиву, мер — теж, і минула добра хвилина, доки хтось зміг промовити слово.

Пан Гранмезон нарешті витер губу й підборіддя полою халата, спромігся випростатись і невиразно пробелькотів:

— То що ж таке… що таке…

— Сподіваюся, ви зволите пробачити мені моє вторгнення, — ввічливо сказав Мегре. — Я почув якийсь шум… Двері були не зачинені.

— Це неправда!

Мер відчайдушно напружив усі сили, щоб твердо кинути ці слова в обличчя комісарові.

— В усякому разі, я тішу себе думкою, що прибув дуже вчасно, коли треба вас захистити і…

Він зиркнув на Луї-Здоровила, котрий не те що не збентежився, а ще й кривив губи в якійсь дивній подобі посмішки і уважно стежив за кожним рухом та словом мера.

— Я не маю жодної потреби в захисті…

— А проте цейчоловік напав на вас…

Пан Гранмезон підійшов до люстра й заходився опоряджувати вбрання, злостивлячись, що кров ніяк не витирається.

У цю мить він являв собою подиву гідне видовище, від якого можна прийти в замішання, — неправдоподібну суміш сили і слабкодухості, пихи й безвілля.

Синці, один з них під оком, подряпини спотворили обличчя мера, і воно вже не здавалося моложавим. Сіро-свинцевим холодом налився погляд.

З несподіваною спритністю мер оговтався, набундючився і, обіпершися спиною на камін, заговорив до непроханих гостей різко і владно:

— Здається, ви зламали мої двері…

— Даруйте! Ми хотіли тільки подати вам допомогу.

— Брехня! Звідки вам було знати, що мені загрожувала якась небезпека! І мені ніщо не загрожувало!

Він з притиском, по складах вимовив останні слова. Мегре пильним поглядом зміряв згори вниз і знизу догори грізну постать Луї-Здоровила.

— Сподіваюся принаймні, що ви дозволите мені забрати з собою цього пана…

— Ні в якому разі!

— Він вас побив. І досить жорстоко…

— Ми з ним посперечалися! Це не обходить нікого, крім мене!

— Я починаю переконуватись, що саме на нього ви напоролися сьогодні вранці, коли трохи швидше, ніж треба, йшли сходами…

Варто було в цю мить, якби можна, сфотографувати усмішку Луї-Здоровила. Його аж розпирало почуття торжества. Віддихуючись, він водночас пильно стежив за всім, що відбувалося навколо. І остання

сценка, здається, викликала в нього надмірне задоволення. Смакував усю сіль комісарової репліки! Безперечно, Луї знає — таки знає! — приховані пружини того, що сталося в будинку мера!

— Я вам уже сказав, пане Мегре, що теж, із свого боку, розпочав розслідування. До ваших справ я не втручаюся. Волійте й ви не цікавитись моїми... І не дивуйтесь, якщо я вирішу подати на вас офіційну скаргу за порушення зі зламом недоторканності житла...

Важко було сказати, чого тут було більше — комічного чи трагічного! Мер хотів будь-що зберегти гідність! Стояв випроставшись на весь зріст! Але губа його була роз'юшена! І обличчя перетворилося в суцільний синець! А халат весь пожмаканий!

Нарешті, поряд стояв і Луї-Здоровило, котрий усім своїм виглядом наче підбадьорював його!

І була ще — і це найважливіше — попередня сцена, хід якої неважко відновити: каторжник бив мера щосили, бив так довго і так ретельно, що кінець кінцем не міг уже и рукою поворухнути.

— Прошу вашого ласкавого вибачення, пане мер, за те, що я не йду звідси негайно. Оскільки ви єдина особа в Уїстреамі, що має телефонний зв'язок уночі, я дозволю собі замовити звідси кілька телефонних розмов.

Замість відповісти пан Гранмезон сухо відрубав:

— Зачиніть двері!

Адже вони лишились відчиненими. Мер узяв одну з сигар, безладно розкиданих на каміні, спробував запалити, проте дотик тютюну до пораненої губи, мабуть, завдав болю, і він сердито відкинув сигару геть.

— Ти викличеш мені Кан, Люка?

Він переводив погляд з мера на Луї-Здоровила і знову на мера. І ніяк не міг зосередити думку на чомусь певному.

І справді, на перший погляд саме пан Гранмезон здавався переможеним, знесиленим, і не лише фізично, а й морально.

Його побито, його бачать у такому принизливому стані, який тільки можна уявити!

Так от, усе зовсім не так! За якихось кілька хвилин він повністю опанував себе, здобувся на владність і пиху.

Ось і заспокоївся майже цілком, а в погляді знову з'явилася притаманна знатному громадянинові зверхність.

Роль Луї-Здоровила начебто зрозуміліша. Він переможець. Не поранений, навіть не подряпаний. А допіру його незбагненна усмішка виражала майже дитячу радість.

Та ось він, здається, починає нудитися, бо не знає, що далі робити, куди приткнутися, куди подивитися.

Тоді Мегре поставив самому собі запитання: "Якщо припустити, що один з цих двох головний, то хто ж саме?"

Відповісти було дуже не просто. Якоїсь миті ладен був вірити, що Гранмезон, а за кілька хвилин уже думав, що Луї.

— Алло! Кан? Поліція? Комісар Мегре просив мене передати вам, що пробуде всю ніч у будинку мера... Так... Викликайте нас по телефону номер один... Алло... Є щось новеньке? Вже Лізьйо?.. Спасибі! Так.

Повернувшись до шефа, Люка сказав:

— Машина щойно проминула Лізьйо. Вона буде тут за три чверті години.

— Мені здалося, що ви сказали... — почав мер.

— Сказав, що пробуду тут усю ніч, авжеж. З вашого дозволу, зрозуміло. Вже двічі ви говорили мені про ваше особисте розслідування. Чудова нагода, як я гадаю, спробувати, коли на те ваша ласка, об'єднати результати, що їх ми здобули кожен окремо.

Мегре говорив без жодної іронії. Він був розгніваний. Розгніваний невірогідною ситуацією, в якій опинився. Розгніваний тим, що нічого не міг зрозуміти.

— Чи не зволите ви пояснити, Луї-Здоровило, чому, коли ми увійшли в дім, ви якраз... гм!.. щосили гамселили пана мера?

Але Луї-Здоровило не відповідав, лише виразно поглянув на арматора, немов запрошував: "Давайте говоріть!". І пан Гранмезон сухо відповів:

— Це стосується мене.

— Очевидячки! Будь-хто має право битися, якщо полюбляє таку розвагу! — загримів до краю розгніваний Мегре. — Викличте мені готель "Лютеція", бригадире.

Удар був влучний. Пан Гранмезон відкрив рота, аби щось сказати. Рукою учепився за єдину підпору — мраморну дошку каміна.

Люка вже розмовляв по телефону.

— Почекати три хвилини?.. Дякую... Так...

А Мегре голосно промовив:

— Чи не здається вам, що це розслідування розвивається в якийсь дивний спосіб? Справді, пане Гранмезон, може, ви зробите мені невелику послугу… Адже ви, як арматор, напевно, знаєте чимало людей з різних країн. То чи чули коли-небудь ім'я якогось… стривайте, стривайте… ага, якогось Мартіно… чи то пак Мотіно… з Бергена… або з Тронхейма… В усякому разі, він норвежець…

Тиша! Очі Луї-Здоровила спалахнули люттю. Він машинально налив собі в одну зі склянок, що валялися на столі.

— Шкода, що ви з ним не знайомі… Незабаром він буде тут…

І все! Говорити ще щось — абсолютно намарне! Ті двоє затялися — і край! Жоден не зронить і слова! Жоден і оком не зморгне. Це було цілком очевидно.

Пан Гранмезон змінив тактику. Він так і стояв, притулившись спиною до каміна, хоч жар від полум'я головешок припікав йому литки. З найбайдужішим у світі виглядом він втупився в підлогу.

Дивне обличчя! Розпливчасті риси, червоні й сині плями, кров на підборідді! Суміш концентрованої енергії та панічного страху чи болю.

Луї-Здоровило вигідно вмостився на стільці, підібгавши під себе ногу. Позіхнувши три чи чотири рази, він, здавалося, задрімав.

Задзвонив телефон. Мегре поквапливо схопив трубку.

— Алло! Готель "Лютеція"? Алло!.. Не роз'єднуйте… Будь ласка, викличте пані Гранмезон… Так! Вона мала приїхати сьогодні по обіді або ввечері… Я почекаю, гаразд!

— Сподіваюся, — мляво промовив мер, — що ви принаймні не збираєтесь заплутувати мою дружину у ваші, м'яко кажучи, дивні махінації.

Йому ніхто не відповів. Мегре чекав, приклавши трубку до вуха, замислившись і не відводячи погляду з простеленого під столом килима.

— Алло! Так... Кажете, вже виїхала?.. Одну хвилину... Почнемо з самого початку... О котрій годині прибула до вас ця дама?.. О сьомій... Дуже добре!.. Своєю машиною, із власним шофером... Кажете, що вона повечеряла в готелі, а потім її одразу ж викликали до телефону... І вона сіла й поїхала?.. Дякую. Ні, це вже все...

Ніхто не поворухнувся. Пан Гранмезон здавався вже спокійнішим. Мегре повісив трубку і знову зняв її.

— Алло! Поштове відділення? Кан?... Говорять з поліції... Будь ласка, повідомте мене, чи номер, з якого я вам дзвоню, замовляв розмову з Парижем раніше тієї, яку я щойно закінчив?.. Так?.. Приблизно чверть години тому?.. Готель "Лютеція", чи не правда? Дякую...

На чолі в нього виступили краплини рясного поту. Він повільно натоптав свою люльку, машинально пресуючи тютюн вказівним пальцем. Потім налив собі чогось в одну з двох склянок, що були на столі.

— Сподіваюся, комісаре, ви усвідомлюєте незаконність усього, чиненого вами в даний час. Ви заявилися сюди, зламавши двері. Залишаєтесь тут, хоч вас ніхто не запрошує. Ви необачні настільки, що сієте паніку в моїй сім'ї, і, нарешті, в присутності третьої особи ви поводитесь зі мною, немов із злочинцем. За все це вам доведеться відповідати.

— Згода!

— І наостанок, оскільки через вас я вже ніщо у власному домі, то звертаюся до вас по дозвіл піти спати.

— Ні!

Мегре уважно прислухався до віддаленого гудіння автомобільного мотора.

— Піди відчини їм, Люка.

Думаючи про інше, він підкинув кілька полін у вогонь і озирнувся якраз тої миті, коли прибулі увійшли до кабінету.

Це були два жандарми з Евре, а між ними — людина в наручниках.

— Залиште нас самих, — сказав Мегре жандармам. — Тобто чекайте на мене, якщо треба буде — всю ніч, у закусочній, там, у порту.

Мер навіть і не поворухнувся. Луї теж. Наче обидва вони нічого не бачили або не хотіли бачити. Що ж до новоприбулого, він тримався спокійно, і тільки легка усмішка промайнула на вустах, коли він побачив спотворене обличчя пана Гранмезона.

— До кого я маю звернутися? — спитав затриманий, оглядаючи всіх по черзі.

Мегре знизав плечима, немов хотів сказати, що жандарми перестаралися, дістав маленький ключ із кишені й відімкнув замок наручників.

— Вельми вдячний… Мене здивувало те, як зі мною…

Мегре перервав його гнівним вигуком:

— Здивувало? Що? Чи так уже й здивував вас арешт?

— Одне слово, я й досі не відаю, що ж саме мені закидають.

— Досить уже й того, що ви вкрали велосипед!

— Даруйте, не вкрав, а позичив! У гаражі, де я купив машину, вам це підтвердять! Я залишив там велосипед і доручив повернути його в Уїстреам, передавши водночас певну суму як відшкодування власникові велосипеда…

— Дивно, дивно! Адже, правду казати, ви ніякий не норвежець…

Ні зовнішність, ні вимова не виказували його норвезького походження. Високий, ставний, ще молодий. Його елегантне вбрання було трохи пом'яте.

— Хоч я й не норвежець за народженням, а все-таки ним є, бо натуралізувався…

— І живете в Бергені?

— У Тромсе, на Лофотенських островах.

— Ви комерсант?

— Ні, власник заводу з переробки продуктів із тріски.

— Наприклад, тріскової ікри.

— Так, і тріскової ікри, і всього іншого… З голів і печінки витоплюємо жир… Кістки і плавники перемелюємо на добриво…

— Це ж чудово! Чудово! Лишається тільки дізнатися, що ж ви робили в Уїстреамі в ніч з 16 на 17 вересня…

Чоловік не збентежився, неквапливо оглянувся навколо, а тоді промовив:

— Я не був тоді в Уїстреамі.

— А де ви були?

— А ви?

І одразу ж, немов перепрошуючи, всміхнувся:

— Я хочу сказати: чи ви самі були б спроможні отак одразу сказати — що ви робили в такий-то день, о такій-то годині, коли від того часу минуло більше місяця?

— Ви були тоді в Норвегії?

— Цілком вірогідно.

— Візьміть.

І Мегре простягнув своєму співбесідникові золоту авторучку, яку норвежець найневимушенішим рухом, щиро дякуючи, поклав собі до кишені.

Їй-право, чоловік був десь одного віку з мером, такий же на зріст, але стрункіший, темпераментніший, його темні очі відбивали напружене внутрішнє життя. А усмішка на тонких губах свідчила про тверду впевненість у собі.

На всі запитання комісара він відповідав чемно, навіть люб'язно.

— Я гадаю, — сказав він, — що тут сталася якась помилка, і був би щасливий продовжити свою подорож до Парижа...

— На жаль, не про помилку йдеться. Де ви познайомилися з Луї-Здоровилом?

Всупереч сподіванням Мегре норвежець навіть не глянув на моряка.

— Луї-Здоровило? — здивувався він.

— Ви познайомились з Жорісом, ще коли він ходив на судні як капітан?

— Пробачте, нічого не розумію.

— Авжеж! І якщо я вас запитаю, чому це ви вважали за краще ночувати на списаній дразі, а не в готелі, ви теж зробите великі очі?

— Слово честі. Ви знаєте, що на моєму місці...

— І все ж ви вчора прибули до Уїстреама на борту "Сен-Мішеля". Але висадилися ще перед тим, як судно зайшло в порт. На шлюпці, яку взяли зі шхуни. А потім пішли на драгу і ночували там. Сьогодні у другій половині дня ви обійшли навколо вілли, тієї самої, в якій ми з вами зараз розмовляємо, після чого позичили велосипед і втекли до Кана. Там купили машину. Рушили до Парижа. Так це ви там мали приєднатися до пані Гранмезон, у готелі "Лютеція"? Не завдавайте собі зайвого клопоту знову добиватися туди. Або я дуже помиляюсь, або вона приїде сюди цієї ж ночі.

Запала тиша. Мер стояв непорушно, як скульптура, з таким застиглим поглядом, що здавалося, ніби в ньому не лишилося жодних проблисків життя. Луї-Здоровило чухав потилицю й позіхав; він так і сидів — єдиний серед людей, що стоять.

— Ваше прізвище Мартіно?

— Жан Мартіно, саме так!

— Гаразд, пане Жан Мартіно, поміркуйте як слід! Подумайте, чи й насправді не маєте чого сказати мені. Є досить підстав гадати, що одна з присутніх тут осіб найближчими днями стане перед судом.

— Я не тільки не маю чого вам сказати, але й хотів би, з вашого дозволу, повідомити мого консула, аби він зробив усе належне...

Аж двоє! Пан Гранмезон погрожував подати офіційну скаргу. Мартіно воліє вчинити так само! Один тільки Луї-Здоровило нічим не погрожує і сприймає усі перипетії з філософським спокоєм, дбаючи тільки про те, щоб випити.

Віконниці здригалися від шторму, який у час припливу завжди досягає найбільшої сили.

На обличчі Люка було промовисто написано: "Ох і встряли ж ми в халепу! Дай боже тепер знайти щось переконливе на виправдання!.."

Мегре ходив з кутка в куток кімнати і сердито пихкав люлькою.

— Отже, ви не знаєте нічого — ні ви, ні ви — про пригоди і смерть капітана Жоріса?

Заперечливі жести. Мовчання. Мегре весь час поглядав на Мартіно.

Хтось квапливо пройшов двором і нервово постукав у двері. Повагавшись якусь мить, Люка пішов відчинити. Дрібний тупіт по сходах, і до кімнати, захекана, схвильована, увірвалася Жюлі. Вона ледь переводила подих:

— Комісаре... Мій... мій брат...

І тієї ж миті замовкла, заціпеніла перед Луї-Здоровилом, який повільно підвівся й випростав перед нею свою величезну постать.

— Так ваш брат... — наполягав Мегре.

— Та нічого... я...

Вона спробувала всміхнутися й перевести подих. Задкуючи крок по кроку, вона наскочила на Мартіно, обернулась до нього, причому, здавалось, не впізнала, і пробелькотіла:

— Звиняйте, пане...

Вітер вривався крізь двері, які забули зачинити.

Розділ IX

ЗМОВА МОВЧАННЯ

Жюлі уривчастими фразами пояснювала свою появу:

— Я була така самотня вдома... Мені було моторошно від страху. Я лягла не роздягаючись... Почула, що хтось сильно стукає в двері... Це був Ланнек, шкіпер мого брата...

— Так "Сен-Мішель" прийшов?

— Він був у шлюзі, коли я прибігла… Ланнек хотів одразу ж побачити мого брата… Здається, вони поспішають вийти в море… Я сказала йому, що Луї навіть не приходив до мене… Тоді він мене налякав, бо загорлав щось таке, чого я не второпала…

— Чому ви прийшли сюди? — спитав Мегре.

— Я спитала, чи Луї загрожує небезпека… Ланнек сказав мені, що так, що тепер уже, може, буде пізно… Тоді я розпитала в порту, а мені там сказали, що ви зараз тут…

Луї-Здоровило дивився собі під ноги з байдужим виглядом і знизував плечима, мовляв, жінки панікують через будь-яку дурницю.

— Вам загрожує якась небезпека? — звернувся комісар до Луї, шукаючи поглядом його очі.

А той зареготав. Регіт цей прозвучав брутально, значно безглуздіше, ніж звичайний його сміх.

— А чому ж Ланнек так непокоївся?

— Звідки ж мені знати?

Тоді Мегре, повільно переводячи погляд з одного на другого, з другого на третього, з ледь вловимою ноткою злості, замислено промовив:

— Отже, висновок: ви нічогісінько не знаєте! І з усіма повторюється одне й те саме! Ви, пане мер, і знати не знаєте пана Мартіно, а до того ж вам не відомо, чому Луї-Здоровило, прийнятий у вашому домі як друг, спочатку грає з вами в шашки й вечеряє за вашим столом, а потім зненацька заходиться молотити вас по пиці своїми здоровезними кулаками…

Жодної відповіді.

— Та що це я мелю? Адже ви згодні на таке обходження, воно навіть здається вам природним! Ви й не думаєте захищатися! Відмовляєтесь подати позов! Всіляко уникаєте нагоди виставити Луї-Здоровила за двері!..

Надійшла черга Луї-Здоровила.

— А ви — ви ж нічогісінько не знаєте, як і пан мер! Ночуєте на дразі, проте ні сном ні духом не відаєте, хто з вами разом на борту… Вас приймають тут, а ви розплачуєтесь з господарем дому за виявлену гостинність добрячим мордобоєм, яким пригощаєте із знанням справи… Ви ніколи в житті й гадки не мали, що на світі існує пан Мартіно…

Ніхто й оком не зморгнув. Комісар бачив поспіль незворушні обличчя. Всі опустили голови, наче роздивлялися килим на підлозі.

— Ну, а ви, пане Мартіно, звичайно, теж знаєте не більш за інших. Чи ж ви знаєте принаймні, в якій спосіб дісталися з Норвегії до Франції?.. Ні, куди там! Ви волієте ночувати на койці в трюмі покинутої драги, аніж у зручному ліжкові в готелі… Потім вирушаєте в подорож на велосипеді, купуєте автомашину, щоб їхати до Парижа. Але нічогісінько не знаєте! Ви зовсім не знайомі з паном Гранмезоном, так само з Луї, з капітаном Жорісом… І, природно, Жюлі — ви теж знаєте про все це менше, ніж решта…

Він кинув на Люка погляд, в якому майнула розгубленість. Люка розумів. Адже заарештувати зразу всіх не було підстав: проти кожного можна висунути лише факти, що свідчили про якісь дивацтва, брехню або суперечності в свідченнях.

Але, власне кажучи, не знаходилося жодного переконливого доказу для звинувачення.

Стінний годинник показував одинадцять. Мегре вибив свою люльку у вогнище і знову пробурмотів з докором:

— Вважаю за свій обов'язок просити усіх вас лишитися в розпорядженні правосуддя... Я, напевно, матиму потребу знову запитати у вас про деякі деталі, хоч ви й зовсім нічого не знаєте... Припускаю, пане мер, що ви не маєте наміру поїхати кудись з Уїстреама?

— Ні!

— Дуже вдячний... А ви, пане Мартіно, могли б зняти номер у готелі "Всесвіт", де я й сам влаштувався...

Норвежець вклонився.

— Відведи пана до "Всесвіту", Люка!..

А Луї-Здоровилу і Жюлі він запропонував:

— Ви обоє підете зі мною...

Мегре відпустив додому двох жандармів, які чекали його появи, і побачив, що Люка з Мартіно вже звернули з дороги до готелю. Там хазяїн ждав, не міг діждатися, коли, нарешті, зможе лягти спати.

Жюлі вискочила з дому без пальта і тепер тремтіла від холоду. Брат щойно зауважив це, зняв свого бушлата і силоміць накинув дівчині на плечі.

Важко було розмовляти, штормовий вітер забивав подих. Йшли мовчки, нахилившись вперед, а у вухах невгамовно свистів вітер, крижаний норд обпікав обличчя, так що різало в очах.

У порту в закусочній світилось, як завжди, і портовики, заскочивши туди між двома шлюзуваннями, тупцювали на місці, щоб зігрітись, і ковтали пекучий ґроґ. Усі звернули увагу на дивне тріо, що вперто йшло вперед крізь бурю і вже наближалося до мосту.

— Невже "Сен-Мішель"? — запитав Мегре. Парусник виходив із шлюзу, просуваючись до рейду.

Але він здавався значно вищим, ніж шхуна, яку вже знав Мегре.

— Судно на баласті! — буркнув матрос.

Це мало означати, що "Сен-Мішель" розвантажився в Кані й ішов тепер порожняком, аби потім узяти деінде новий вантаж.

Вони вже підходили до будиночка Жоріса, коли з пітьми виринула якась тінь і наблизилась до них. Лише зблизившись мало не ніс до носа, можна було упізнати когось у цій клятій пітьмі. Не зовсім певним голосом хтось озвався до Луї-Здоровила:

— Ага, ось і ти... То поспішай, маємо виходити в море...

Мегре уважно подивився на маленького шкіпера-бретонця, потім на море, що шаленіло, штурмуючи пірси з невгамовним гуркотом. А в грізному небі мчали навалами пошматовані хмари.

"Сен-Мішель" стояв, пришвартований до паль. Його майже не видно було у пітьмі, лише цятка світла променилася од ліхтаря на рубці.

— Ви хочете вийти в море? — запитав комісар.

— А куди ж іще!

— Яким курсом?

— По вантаж вина в Ля-Рошель.

— Вам конче потрібний Луї-Здоровило?

— А може, ви гадаєте, що так просто йти в море удвох, та ще в отаку негоду?!

Жюлі було холодно. Слухаючи розмову, вона тупцювала й пристукувала закаблуками. Її брат дивився то на Мегре, то на шхуну, щогли якої рипіли од вітру.

— Зачекайте мене на шхуні! — наказав комісар шкіперові.

— Тобто?

— Що тобто?..

— За дві години вода вже так спаде, що нам годі буде вийти в море...

І якийсь затамований неспокій промайнув у його очах. Щось дуже бентежило шкіпера. Він перестрибував з ноги на ногу. Роззирався знервовано, збуджено.

— Адже я маю заробляти собі на шматок хліба!

І враз вони з Луї обмінялися блискавичними поглядами, Мегре здавалося: він збагнув, про що йдеться, — адже бувають моменти, коли інтуїція загострюється й наміри інших легко вгадати.

У маленького шкіпера певно ж крутилось на умі: "Судно зовсім близько… Досить віддати швартов… Добрячий удар кулаком поліцаєві — і шлях вільний…"

Луї-Здоровило вагався, похмуро поглядав на сестру, зітхав і нарешті заперечливо похитав головою.

— Йдіть на шхуну і чекайте на мене! — повторив Мегре.

— Але…

Комісар не відповів і подав знак обом своїм супутникам іти за ним до будинку капітана.

* * *

Мегре вперше бачив брата й сестру разом. Усі троє вони сиділи на кухні капітана Жоріса, де гостинно палав вогонь…

Тяга була така сильна, що в жерстяній грубці аж сичало, а інколи цей звук переходив у гучний, мов постріл, тріск.

— Дай-но мені чого-небудь випити, — сказав комісар дівчині. Вона підійшла до шафи й узяла карафку з кальвадосом та розписані чарки.

Мегре відчував, що зайвий тут. Жюлі, напевне, багато дала б, щоб лишитися наодинці зі своїм братом. А той не зводив з неї очей — в них світилася велика приязнь і звірина ніжність водночас.

Як і годиться справжній господині, Жюлі не присідала, навіть подавши все потрібне чоловікам; вона заходилась підкладати дрова у вогонь.

— За світлу пам'ять капітана Жоріса, — промовив Мегре, піднімаючи свою чарку.

Запала тривожна мовчанка. Цього й домагався комісар. Потрібен був час, аби тепло н затишок кухні пройняли обох.

Поступово, поволі гоготіння вогню і цокання дзиґаря з маятником заколисувало. Після крижаного вітру там, надворі, в затишку цього дому обличчя розчервонілися, очі заблищали. А тут іще терпкий аромат кальвадосу лоскотав ніздрі.

— Капітан Жоріс... — повторив Мегре замріяно. — І справді, я ж сиджу на його місці, в його кріслі... У кріслі з лози, де кожна лозина рипить, тільки-но поворухнешся... Якби він жив, то вже, мабуть, повернувся б із порту і, напевне, теж попросив би чарку кальвадосу, щоб зігрітися... Адже так, Жюлі?

Вона здивовано поглянула на нього й одвернулася.

— Він не пішов би спати зразу після цього... Можу закластися, що він, як завжди, зняв би черевики... А ви принесли б йому пантофлі... І при такій нагоді він сказав би вам: "Ну й паскудна ж погода... Та це не завадить "Сен-Мішелю" вийти в море, хай бог йому помагає..."

— Як ви можете це знати?

— Що саме?

— Що він любив говорити "хай бог помагає"?.. Адже так він говорив!

Вона була вкрай схвильована. На Мегре подивилась, як йому здалося, майже з вдячністю.

Луї-Здоровило зовсім похнюпив носа.

— Та він уже цього не скаже… Ніколи! Він був щасливий… Мав гарний будинок, садок із квітами, в яких кохався, мав заощадження… Схоже, що всі ставилися до нього приязно… А втім, є хтось, котрий раптом нагло кладе край усьому, сипнувши до склянки з водою одну-єдину дрібку білого порошку…

Обличчя Жюлі скривилося, але вона з усіх сил стримувала сльози.

— Зовсім трішечки білого порошку — і кінець!.. І той, хто це вчинив, можливо, буде щасливий. Так, буде щасливий, адже ніхто не знає, хто ж він є!.. Немає сумніву, допіру він був серед нас…

— Замовкніть! — благально скрикнула Жюлі, молитовно склавши руки, і сльози таки бризнули у неї з очей.

Але комісар знав, куди гнув. Він і далі говорив тихим голосом, повільно, слово по слову. І вже не тільки прагнув розчулити цих двох, ні. Мимоволі він дуже глибоко входив у свою роль, йому й самому ставало сумно, що вже не вернути з небуття господаря дому — кремезного начальника порту, якого воскресив на мить у спогаді, не вернути тихого затишку, що панував тут роками…

— Він мертвий, і немає в нього жодного друга… Крім мене!.. Крім мене, що бореться сам-один, аби встановити істину, аби відняти у Жорісового вбивці можливість бути щасливим.

Жюлі схлипувала — вона вже капітулювала, а Мегре вів далі:

— Та тільки всі навколо мертвого мовчать, всі брешуть, і можна подумати, нібито кожен з них має за собою якийсь гріх, і тому всі вони змовники, усі співучасники!

— Це неправда! — вигукнула дівчина.

А Луї-Здоровило, вочевидь втрачаючи самовладання, налив собі випити й не забув при цьому наповнити комісарову чарку.

— Луї-Здоровило перший мовчить.

Жюлі зиркнула на брата крізь сльози, наче вражена справедливістю цих слів.

— Він знає дещо… Він знає багато що… Чи не боїться він убивці?.. Чи не має він боятись чогось іншого?..

— Луї! — кинулась Жюлі до брата.

А той дивився кудись убік, зціпивши зуби.

— Скажи, що це неправда, Луї!.. Ти чуєш?..

— Не знаю, що треба комісарові…

Мегре підвівся. Він більше не міг сидіти спокійно.

— Луї бреше ще більше, ніж інші! Він твердить, що не знає норвежця, але знає його! Він твердить, що не має жодних зв'язків з мером, але я зустрічаю його в мера, коли він молотить того кулаками просто по пиці…

Невиразна усмішка промайнула на губах каторжника. Але Жюлі не могла збагнути все одразу.

— Чи то правда, Луї?

Той не озивався, і вона схопила його за руку.

— Чому ти не скажеш правду?.. Ти ж нічого не зробив лихого, я в цьому впевнена!..

Він висмикнув руку, розгублений і майже знеможений. Мегре не дав йому часу отямитися.

В усьому цьому нагромадженні брехні треба відшукати крихітне зернятко істини, якусь зовсім незначну деталь, і цього було б досить, щоб розвалилася вся купа...

Куди там! Незважаючи на благальні погляди сестри, Луї мовчав і тільки іноді здригався, мов велетень, котрому перепадає від лютих мікроскопічних ворогів.

— Я не знаю нічого...

А Жюлі сердилася й уже з ноткою недовіри питала:

— Чому ти нічого не скажеш?

— Я нічого не знаю!

— Комісар сказав...

— Нічого не знаю!..

— Слухай сюди, Луї! Я завжди вірила тобі! Ти ж це добре знаєш! І я завжди захищала тебе, навіть проти капітана Жоріса...

Вона зашарілась від цієї невдалої фрази й заговорила поквапно:

— Тобі вже час сказати правду! Я більше не витримаю… І не зможу бути тут, у цьому домі, сама-самісінька…

— Мовчи! — зітхнув Луї.

— Що ви хочете, аби почути від нього, комісаре?

— Дві речі. По-перше, хто це за один той Мартіно. По-друге, чому мер дозволяє, щоб його били…

— Ти чуєш, Луї?.. Тут нема нічого страшного.

— Нічого я не знаю…

Вона починала закипати люттю.

— Луї, будь обережний!.. Врешті-решт я почну вірити…

А в грубці гуло безперестану. Дзиґар повільно цокав, і на мідному маятнику відбивалося світло лампи.

Луї був завеликий, занадто сильний, занадто незграбний — з головою й плечима набакир — для цієї чепурної кухоньки скромного рантьє. Він не знав, куди подіти свої важелезні ручиська. Очі його розгублено бігали.

— Тобі треба говорити!

— Мені нема чого сказати…

Він хотів налити собі ще, але Жюлі прожогом кинулась до карафки.

— Досить! Бракувало тільки, щоб ти знову надудлився…

Збудження її дійшло краю і стало вже нестерпним. Вона невиразно відчувала, що настав один з вирішальних моментів драми. І все ще чіплялася за надію з'ясувати справу одним словом.

— Луї, адже цей чоловік… Цей норвежець, адже він той самий, хто мав купити "Сен-Мішель" і стати твоїм хазяїном, правда?

Відповідь прозвучала категорично:

— Ні!

— Тоді хто ж він такий? Його ніколи не бачили в наших місцях! Сюди чужоземці не приїздять…

— Нічого не знаю…

Вона наполягала з інстинктивною проникливістю жінки.

— Мер завжди тебе зневажав… Хіба правда, що ти вечеряв у нього вдома сьогодні увечері?..

— Правда.

Вона нетерпляче тупнула ногою.

— А коли так, то скажи ж хоч одне-єдине слово! Так треба! Інакше, їй-богу, я почну думати, що…

Жюлі знемагала. Вона була страшенно нещасна. Це було знати з її розпачливого погляду, який переводила з лозового крісла на таку знайому їй грубку, на дзиґар, потім на розписаний квітами графин.

— Ти дуже любив капітана... Я ж це знаю!.. Ти повторював це сотні разів, і якщо ви й посперечалися, то тільки через те, що...

Ці слова потребували пояснень.

— Тільки не подумайте того, чого не було, пане комісаре! Мій брат любив капітана Жоріса... І капітан теж дуже любив його... Тільки дещо було... Нічого серйозного!.. Луї не тямить себе, коли у нього в кишені заводяться гроші, тоді він протринькує все, йому байдуже, куди й на що... Капітан знав, що він приходив до мене по гроші з моїх заощаджень... І читав йому мораль... Оце й усе!.. Якщо він і заборонив йому, нарешті, ходити сюди, так саме через це... Аби він не забирав у мене мої гроші!.. Але він сам говорив мені, що по натурі Луї добрий хлопець і що єдиний його недолік — слабохарактерність...

— А Луї, — повільно промовив Мегре, — знав, мабуть, що, коли Жоріс помре, ви дістанете в спадщину триста тисяч франків!

Все відбулося так блискавично, що комісар ледь врятувався від раптового нападу. Не звертаючи уваги на пронизливий крик Жюлі, Луї-Здоровило стрімголов накинувся на Мегре й спробував схопити його за горло.

Комісарові пощастило перехопити руку хлопця та стиснути зап'ястя. Повільно, але впевнено він відвернув її, заломив за спину матросові, а тоді гарикнув:

— Прийми грабки!

Жюлі сперлася спиною об стіну, сховала обличчя в долонях і відчайдушно ридала, раз у раз розпачливо скрикуючи:

— Боже мій! Боже мій!

— Так ти не хочеш говорити, Луї? — загримів Мегре, відпускаючи колишнього каторжника.

— Мені нема чого сказати.

— А якщо я тебе заарештую?

— Тим гірше!

— Іди за мною.

Жюлі заволала:

— Пане комісаре, благаю вас! Луї, говори ж, говори, бога ради!

Комісар і моряк були вже біля скляних дверей кухні. Луї-Здоровило озирнувся назад, почервонілий, з палаючими очима, і обличчя його скривилося. Він простягнув руку до плеча сестри.

— Жюлі, слово честі…

— Облиш мене!

Він завагався, ступив крок до коридора й знову озирнувся.

— Слухай-но…

— Ні, ні! Іди геть!

Тоді він почвалав слідом за Мегре, спинився на мить на порозі, відчувши, мабуть, спокусу повернутися, але переборов себе. Двері зачинилися за ними. Не встигли вони відійти від будинку й на кілька

кроків, як двері розчахнулися знову, на порозі з'явилася світла постать дівчини, яка гукала просто в бурю:

— Луї!

Надто пізно. Двоє чоловіків йшли крізь ніч далі й далі.

Лило як з відра, і за кілька секунд вони промокли до нитки. За суцільною запоною води не було видно навіть споруд навколо шлюзу. Та, як не дивно, хтось помітив двох чоловіків у пітьмі і гукнув звідкілясь згори:

— Це ти, Луї?

То гукав Ланнек з борту "Сен-Мішеля". Збагнувши, що матрос не сам, стиха проговорив скоромовкою по-бретонськи:

— Вріж цьому типові по пиці й тікаймо.

Мегре, який усе зрозумів, чекав, що буде далі. Він нізащо не розрізнив би в цій темряві, де був ніс, а де корма "Сен-Мішеля", і дуже погано бачив свого супутника, чия велетенська постать із плечима, що лисніли від дощу, нерішуче застигла попереду.

Розділ X

ТРОЄ ЗІ ШХУНИ

Один погляд на чорне провалля моря; другий, вже крадькома, — на Мегре. Луї-Здоровило знизав плечима і пробурмотів, звертаючись до комісара:

— Ви підете на шхуну?

Мегре завважив: Ланнек щось тримає в руках — то був кінець швартова. Простежив очима, куди тягнеться швартов: він був перекинутий через кнехт, мов через блок. Інакше кажучи, "Сен-Мішель" був на подвійному швартові й міг відчалити, не посилаючи людину на берег.

Комісар не сказав нічого. Він знав, що порт цієї пори безлюдний. Жюлі, мабуть, схлипує в себе на кухні, метрів за триста звідси, а кому й належить бути тут під час вахти, зараз ховаються від негоди в задусі "Флотської закусочної".

Мегре поставив ногу на планшир і скочив на палубу, а слідом за ним — Луї. Хоч моли й захищали рейд, хвиля здіймалася досить високо і, немов могутнім подихом, щоразу підносила "Сен-Мішель". У всепоглинаючій пітьмі ясніло кілька жовтих відблисків на якихось предметах, ледве вирізнявся з темряви силует шкіпера. Він здивовано дивився на Луї. Ланнек був у високих гумових чоботях, цупкому плащі й зюйдвестці.

Ніхто не хотів перший порушити мовчанку. Всі чогось очікували. Троє зі шхуни, безперечно, стежили за Мегре, таким чужим для них у цьому пальті з плюшевим коміром, у старомодному капелюсі, якого він притримував рукою.

— Ви не підете в море сьогодні! — сказав комісар.

Ніхто не заперечив. Проте Ланнек і Луї-Здоровило обмінялися блискавичними поглядами. Смисл був приблизно такий: "І все-таки вийдемо?" — "Краще не треба…"

Бурхання шторму ставало таким несамовитим, що важко було втриматись на палубі. І знову Мегре перший попрямував до вже знайомого йому люка.

— Побалакаємо… Покличте також другого матроса…

Він вважав за краще не залишати нікого у себе в тилу.

Всі четверо зійшли вниз крутим трапом. Моряки скинули плащі й чоботи. Підвісна лампа освітлювала стіл, склянки на ньому й розстелену поруч морську карту, посмуговану олівцем та вкриту масними плямами.

Ланнек підкинув два брикети в маленьку залізну пічку й завагався — чи пропонувати чарку незваному гостеві, на якого шкіпер дивився скоса. А старий Селестен притулився в куточку, злий, занепокоєний, міркуючи, чого це його примусили йти сюди, до кормової каюти.

Поведінка кожного з трьох промовисто свідчила: ніхто не хоче говорити, бо ніхто не знає, в якій стадії перебуває вся справа. Шкіпер очима запитував Луї-Здоровила, а той відповідав йому розпачливими поглядами.

Адже те, що він хотів би розповісти, вимагало довгих пояснень!

— Ви добре обміркували, що робите? — прокашлявшись, щоб прочистити горло, підвищив голос Ланнек.

Мегре сів на лавку, обіпершись обома ліктями на стіл. Він машинально крутив у пальцях порожню склянку, забруднену масними руками так, що вона вже була непрозора.

Луї-Здоровило стояв, і йому доводилося нахиляти голову, щоб не впертися нею у стелю. Ланнек для годиться перебирав якісь речі в шафі.

— Обміркував? Що? — перепитав Мегре.

— Не знаю, які права ви маєте. Але знаю, що я залежу тільки від морських властей, і ні від кого більше. Тільки морські власті можуть заборонити судну зайти в порт або вийти в море…

— Отже?

— Ви примушуєте мене залишитися в Уїстреамі… А я маю взяти вантаж у Ля-Рошелі і, якщо запізнюся, відшкодувати збитки за встановленим тарифом за кожен день запізнення…

Розмова не клеїлась, бо набула надто серйозного, півофіційного тону. Мегре добре знав такі просторікування! Хіба мер не погрожував йому майже тим самим? А потім Жан Мартіно, який, щоправда, посилався не на морські власті, а на свого консула?

Відповів не одразу. Глибоко вдихнув повітря й обвів усіх трьох метким поглядом, а в очах у нього спалахнув веселий вогник.

— Не задурюй мені голову! — нарешті сказав він по-бретонськи. — Краще налий по чарці.

Він міг дати маху. Старий матрос перший здивовано повернувся до Мегре.

Луї-Здоровило повеселішав. Ланнек спитав, іще не зовсім відтанувши:

— Ви бретонець?

— Не зовсім… Я з району Луари… Тільки якийсь час учився в Нанті…

Усі скривилися. Як і годиться бретонцям з узбережжя, коли вони чують про бретонців суходолу або, ще гірше, пів-бретонців з району Нанта.

— Немає більше ялівцівки, яку ми пили тоді?

Ланнек узяв пляшку, не кваплячись наповнив чарки — був радий нагоді відтягти розмову. Ще не знав, що йому робити далі. А Мегре, збивши капелюх на потилицю, вмощувався якнайзручніше, пихкав люлькою, привітно і щиро всміхаючись.

— Можеш сідати, Луї-Здоровило…

Той слухняно сів. Ніяковість іще не розсіялась, але вже була не така, як допіру. Ці люди не дозволили б собі не відповісти сердечністю на сердечність. І водночас мусили бути напоготові.

— За ваше здоров'я, хлопці! Визнайте нарешті, що, заважаючи вам вийти в море цієї ночі, я рятую вас від дуже неприємного рейсу в таку паскудну погоду…

— Особливо на виході з рейду… — пробурмотів Ланнек, ковтаючи трохи горілки. — У відкритому морі ще нічого… Але тут, з цією течією Орни, з усіма цими піщаними банками, прохід важкий… Щороку судна сідають тут на мілину…

— "Сен-Мішель" ніколи не знав такого лиха!

Шкіпер поспішив ухопитися за дерево, щоб не наврочили. Селестен сердито бурчав, настрій йому зіпсували балачками про нещастя.

— "Сен-Мішель"? Так це ж, либонь, найкращий парусник на всьому узбережжі… Слухайте сюди. Два роки тому в страшенному тумані він усім корпусом наскочив на камені біля англійського берега… Прибій був

просто пекельний… Інше судно там би й залишилось… Так от, тільки-но почався приплив і вода трохи піднялася, шхуна пішла в море. Не треба було заходити в сухий док!

Мегре відчував, що на цьому ґрунті можна було б знайти спільну мову. Проте він не мав бажання всю ніч говорити про мореплавство. Промоклий наскрізь одяг починав потроху парувати, струмочки води дзюрчали по трапу. До того ж, правду кажучи, комісар зле переносив дедалі сильнішу хитавицю судна, яке час від часу дуже вже вдарялося бортом об пірс.

— Це буде чудова яхта!.. — стиха промовив він, дивлячись убік.

Клюнуло! Ланнек здригнувся.

— Так, це судно могло б стати чудовою яхтою! — поправив він. — Досить змінити палубу, і все. Та ще трохи полегшити судно, особливо оснастку…

— Норвежець підписав?

Ланнек зиркнув на Луї-Здоровила, а той тяжко зітхнув. Вони б дорого заплатили, щоб мати бодай кілька секунд для розмови віч-на-віч. Що Луї вже розповів? Що мусить тепер сказати шкіпер, аби не нашкодити?

Луї-Здоровило затято мовчав. Ані словом не натякнув. Ніяк пояснити приятелеві, що діється. Адже все так заплутано. І, безсумнівно, призведе до нових неприємностей! Він вважав за краще пити. Налив собі горілки й одним духом спорожнив склянку, кинувши на комісара покірний погляд, в якому вже майже згас виклик.

— Який ще норвежець?

— Ну, той самий норвежець, який, власне, й не зовсім норвежець… Мартіно… Проте він побачив "Сен-Мішель" не в Тромсе, бо шхуна ніколи не заходила так далеко на північ…

— Зважте, вона могла б це зробити! Вона чудово дійшла б аж до самого Архангельська…

— Коли ви маєте передати судно?

Старий матрос хихикнув у своєму кутку. Відчувалося, що він сміється не з Мегре, а з усіх трьох членів екіпажу шхуни, включаючи й себе самого.

Тут Ланнек спромігся лише вичавити з себе щось жалюгідне:

— Не розумію, що ви хочете цим сказати?

І враз дістав добрячого стусана під бік.

— Дурень!.. Годі вже вам, хлопці!.. Досить сидіти, мов на похороні, й удавати з себе клятих упертих бретонців, якими, власне, ви й є… Мартіно пообіцяв купити шхуну… Чи ж він насправді купив її?.. — Комісара осяяло натхнення. — Дайте-но мені суднову роль…

Відчув, що влучив у ціль.

— Та я не знаю, де вона…

— Годі вже придурюватися, Ланнек! Давай-но сюди роль, побий тебе грім з Бреста! — Мегре грав роль — загалом-таки фальшиво — добродушного буркотуна, сердяги-грубіяна.

Шкіпер пішов до шафи й витяг із шухляди теку — стару, потерту, потемнілу од часу. Вона аж розпухла, так багато було набито в неї паперів, ділових листів і полісів страхування на морі. Один документ був новий; у великому жовтому конверті лежали папери солідного формату — суднова роль. Дата була свіжа, приблизно півтора місяця, а точніше — 11 вересня, тобто за п'ять днів до зникнення капітана Жоріса.

"Шхуна "Сен-Мішель" — загальна водотоннажність 270 брутто-тонн, — споряджена на каботажне плавання. Судновласник: Луї Леґран, порт приписки — Порт-ан-Бессен. Шкіпер: Ів Ланнек. Матрос: Селестен Ґроле",

Луї-Здоровило налив по вінця ще одну склянку. Ланнек розгублено похнюпив голову.

— Стривай, стривай! Так тепер це ти власник судна, Луї-Здоровило?

Жодної відповіді. В своєму кутку Селестен відкусив чималий шматок од плитки жувального тютюну.

— Послухайте, хлопці. Не варто марнувати час на дрібниці. Адже я не набагато дурніший за вас, га? Хоч я й недуже обізнаний з морським життям! Луї-Здоровило не має й шеляга. А таке судно, як це, коштує щонайменше сто п'ятдесят тисяч франків...

— Я не віддав би його за такі гроші! — обурено відрубав Ланнек.

— Скажімо, двісті тисяч... Отже, Луї-Здоровило купив "Сен-Мішель" для когось іншого! Припустимо, для Жана Мартіно. З якихось причин останній не має бажання розголошувати про те, що він власник шхуни... За ваше здоров'я!..

Селестен знизував плечима, наче всі ці справи йому страшенно обридли.

— Чи був Мартіно у Фекамі одинадцятого вересня, коли відбулася купівля-продаж?

Усі троє похнюпилися. Луї взяв плитку тютюну зі столу і вкусив її й собі, а Селестен плював довгими цівками жуйки у стелю.

Розмова на якийсь час урвалася, бо гніт ліхтаря обвуглився: видно, вигорів гас. Ланнек пішов на палубу по бідон і повернувся промоклий до нитки. Якусь хвилину вони лишалися в повній темряві. Ніхто не зрушив з місця.

— Мартіно був там! Я певен! Судно було куплене на ім'я Луї-Здоровила, а Ланнек залишився на борту, може, надовго, а може, й тимчасово…

— Тимчасово…

— Гаразд! Саме так я й думав! На той час, який потрібен буде "Сен-Мішелю" на одну незвичайну експедицію…

Ланнек збуджено підхопився й розкусив сигарету в зубах.

— Ви прийшли в Уїстреам. В ніч на шістнадцяте шхуна стояла заякорена на рейді, готова одразу ж віддати кінці й вийти в море. Де був Мартіно?

Шкіпер знову сів, спантеличений, але повний рішучості й далі мовчати.

— Шістнадцятого вранці "Сен-Мішель" виходить у море. Хто на борту? Чи Мартіно ще тут? Чи Жоріс теж з вами?

Мегре не скидався ні на суддю, ні навіть на слідчого. Голос його звучав однаково лагідно, в очах прозирала хитрість. Здавалося, він грає з приятелями в дитячу гру "Ану, відгадай!"

— Ви берете курс на Англію. Потім ідете на Голландію. Чи не там вас залишають Мартіно з Жорісом? Адже вони їдуть далі. Я маю вагомі підстави гадати, що вони прямують до Норвегії...

Луї-Здоровило щось пробурмотів.

— Що ти сказав?

— Що так вам нічого не добитися.

— Чи капітан Жоріс уже був поранений, коли підіймався на борт? Чи його поранено в дорозі, а може, навіть, у Скандинавії?

Він уже не чекав відповіді, а вів далі:

— Всі троє ви, як і раніше, робите каботажні рейси. Але не відхиляєтесь занадто на північ. Чекаєте листа або телеграми, адже вам має бути призначене побачення. Минулого і тижня ви були у Фекамі — в тому порту, де відбулась ваша перша зустріч з Мартіно. Луї-Здоровило дізнається, що капітана Жоріса знайдено в Парижі в якомусь дивному стані і що його мають привезти до Уїстреама. Луї дістається туди поїздом. У будинку нема нікого. Він залишає записку сестрі й повертається у Фекам.

Мегре зітхнув, на якусь мить умовк, запалюючи люльку.

— Так от! Ми вже підходимо до кінця. Мартіно у Фекамі. Ви повертаєтеся з ним. Але висаджуєте його перед заходом у порт. Це свідчить про те, що він зовсім не хотів, аби його тут помітили. Потім він

зустрівся з Луї на старій дразі... За ваше здоров'я!.. — налив собі сам і вихилив чарку під похмурими поглядами трьох моряків.

— Взагалі, щоб усе стало на своє місце, треба тільки з'ясувати, з якою метою Луї-Здоровило пішов до мера саме тоді, як Мартіно тікав до Парижа. Дивовижна місія: бити по пиці людину, яка має репутацію особи, котра не знається аби з ким.

Луї-Здоровило мимоволі блаженно всміхнувся, пригадавши, як він гамселив пана Гранмезона.

— Отак, друзі мої! А тепер затямте собі: кінець кінцем, усе буде з'ясовано. Чи не здається вам, що було б краще, аби це сталося тепер?

І Мегре постукав люлькою об підбора, вибив попіл і запалив її знову. Селестен заснув і голосно хропів. Луї-Здоровило, схиливши голову набік, втупив очі в брудну підлогу. Ланнек марно намагався перехопити його погляд, щоб запитати, як бути далі.

Нарешті шкіпер буркнув:

— Нам нема чого сказати.

З палуби почувся гуркіт, наче впало щось важке. Мегре здригнувся. Луї-Здоровило висунув голову з люка, з каюти виднілися самі його ноги на трапі. Якби він тікав, комісар, безумовно, побіг би навздогін. Тепер уже нічого не було чути, тільки шумів дощ та рипіли якісь блоки.

Так тривало щось із півхвилини. Не більше. Луї-Здоровило зійшов з трапа. Йому до лоба прилипло мокре волосся, і вода струменіла по щоках. Він мовчав, не поспішаючи з поясненнями.

— Що ж там таке?

— Талі.

— Тобто?

— Блок талів вдарився об релінґ.

Шкіпер знову підкинув брикетів у пічку. Чи повірив він у те, що сказав Луї? В усякому разі, той уникав його запитальних поглядів. Ланнек розштовхав Селестена.

— Піди закріпи шкот на бізані…

Матрос продирав очі й нічого не розумів. Довелося давічі повторювати йому одне й те саме. Лише після цього він, зовсім розморений сном і затишком, злий, що доводиться пірнати в дощ і холод, накинув плащ, насунув на голову зюйдвестку і поліз на палубу.

За кілька хвилин він уже гупав своїми сабо просто в них над головами. Луї-Здоровило вже принаймні в шостий раз налив собі склянку, але не було й знаку, що він сп'янів. Обличчя анітрохи не змінилося — неправильне, з витрішкуватими очима; його вираз промовисто свідчив, що ця людина байдуже чвалає по життю і, власне, не живе, а просто животіє.

— Що ти про це думаєш, Луї-Здоровило?

— Про що?

— Дурень! Та чи подумав ти про себе? Невже не розумієш, що саме тобі доведеться за все відповідати? По-перше, твої старі гріхи. Людина, яка повернулася з каторги! По-друге, оце судно, власником якого ти стаєш, хоч і не маєш щербатого шеляга в кишені! А Жоріс, який не хотів бачити тебе в себе вдома, бо ти набрид своїми позичками грошей! "Сен-Мішель" заходить в Уїстреам якраз у ніч, коли вкрадено Жоріса! І знову

ти тут, коли отруюють капітана… А ще твоя сестра дістає в спадщину триста тисяч франків!..

Чи Луї-Здоровило думав зараз про що-небудь? Його погляд був такий байдужий! А блакитно-порцелянові очі весь час дивилися кудись на стіну каюти.

— Що він там робить на палубі? — занепокоївся Ланнек, поглядаючи на люк, що так і лишився прочиненим. Вода, протікаючи крізь нього, вже зібралася в чималу калюжу на підлозі.

Мегре випив небагато. Але досить, щоб кров ударила йому в голову, бо повітря в каюті було насичене випарами смоли. Досить і для того, щоб думки його стали дещо мрійливими.

Тепер, коли він уже знав цих трьох чоловіків, йому досить легко було уявити собі їхнє життя в цьому мініатюрному замкненому світі, яким є "Сен-Мішель".

Один валяється на койці, може й не скидаючи ніколи верхнього одягу. На столі завжди стоять брудні склянки, пляшка. Другий на палубі, і в каюті чути, як він ходить туди й назад у сабо або в чоботях… Потім цей глухий, розмірений шум моря… Компас, освітлений слабкою лампочкою… Сигнальний ліхтар, що гойдається на верхівці фок-щогли…

Очі намагаються проникнути в глиб темряви, відшукати цяточку маяка… Потім розвантаження біля пірса… Два або й три дні зовсім без діла, довгі години, що їх просиджує у забігайлівках, які скрізь однакові…

Згори почулися якісь невиразні звуки. Скидалося на те, що Луї-Здоровило теж поринув у тяжкий сон. Маленький будильник показував третю годину. Пляшка майже спорожніла…

Ланнек позіхнув і почав шукати по кишенях сигарети… Можливо, він так само провів ніч тоді, коли зник капітан Жоріс, — у тісняві, задусі, насиченій випарами людського тіла й корабельної смоли… А Жоріс? Чи сидів він отак з ними, пив і намагався перебороти сон?..

Цього разу з палуби долинули чиїсь голоси. За виттям шторму не чути нічого, тільки невиразне бурмотіння.

Насупившись, Мегре підвівся і побачив, що Ланнек наливає собі ще, а Луї-Здоровило майже спить, бо очі йому склеплювались.

Комісар намацав револьвер у кишені й одним духом збіг по майже вертикальному трапу.

Люк, завширшки був якраз такий, щоб пропустити одну людину, а комісар — вищий і ширший, ніж пересічно люди.

Саме тому він не міг би навіть боронитися! Щойно Мегре вистромив голову з люка, як туга полотнина перехопила йому рота і її блискавично зав'язали вузлом на потилиці.

То зробили люди, що стояли на палубі, — Селестен та ще хтось.

Тим часом ті, що були внизу, висмикнули револьвер, а потім зв'язали за спиною обидві руки.

Комісар щосили вдарив ногою назад і влучив, як йому здалося, комусь в обличчя. Але ще мить — і ноги йому міцно зв'язано прядив'яним канатом.

— Тягни!.. — почувся байдужий голос Луї-Здоровила.

Це було найважче. Огрядного Мегре знизу підштовхували, згори тягли. Дощ періщив мов з відра. Вітер вдирався в канал з нечуваною люттю.

Комісарові здалося, що він розрізняє чотири постаті. Але був непевний, бо сигнальний вогонь вже погасили. А ще й перехід від тепла й світла до крижаної пітьми на якийсь час притупив відчуття, сприймання.

— Раз… Два… Взяли!..

Його, погойдуючи, як мішок, підняли досить високо вгору, а потім різко опустили на мокру бруківку пристані.

Луї-Здоровило й собі скочив на причал, нахилився над комісаром і перевірив, наскільки надійно затягнуто кожен вузол. Якусь мить комісар бачив обличчя колишнього каторжника зовсім близько, і йому здалося, що той робить усе це знехотя, наче виконує найнеприємніший з усіх обов'язків.

— Треба сказати моїй сестрі… — почав він.

Що сказати? Він і сам цього не знав. На борту гупали чиїсь швидкі кроки, щось брязкало, команди віддавалися півголосом. Паруси фок-щогли повільно повзли вгору.

— Треба їй сказати, чи не правда, що ми з нею колись побачимось… А може, і з вами теж…

Луї важко стрибнув на палубу. Мегре лежав обличчям до моря. Сигнальний ліхтар, підвішений до підйомного тросика, доповз до верхівки щогли. Біля штурвалу чорніла чиясь постать.

— Підняти всі вітрила!

Швартови сковзнули навколо кнехтів; їх вибирали зі шхуни. Фоки плескали, поки не взяли вітер. Ніс шхуни почав віддалятися від причалу, і вона мало не повернулася кормою наперед, так люто налетів на неї шторм.

Але ні! Вправний поштовх багра — і судно стало кормою до вітру. Воно немов завагалося, шукаючи дорогу, а потім, нахилившись на один бік, несподівано прослизнуло між пірсами.

Чорна маса в чорноті. Крихітна світла цяточка на палубі. А друга — дуже високо, на щоглі; вона була вже схожа на зірку, що заблудила в штормовому небі.

Мегре не міг поворухнутися. Він безпорадно лежав у великій калюжі, на порозі простору, якому немає кінця-краю.

Може, ті троє зі шхуни тепер дудлять горілку для сміливості? І, напевне, підкинули ще два брикети у вогонь. Один за штурвалом... Всі інші — у вологих койках...

Можливо, одна з краплин, що стікали по щоках комісара, була трохи солонкуватіша, ніж інші.

Великий, дужий чоловік у розквіті років, далебі наймужніший і найсерйозніший в усій кримінальній поліції, лежить отак і лежатиме до світанку на краю пристані, поруч з причальним кнехтом.

Якби він міг обернутися назад, то побачив би маленький дерев'яний навіс "Флотської закусочної", де вже давно нікого не було.

Розділ XI

МІЛИНА ЧОРНИХ КОРІВ

Море швидко відступало. Мегре чув прибій аж у кінці пірсів, трохи згодом іще далі, на піску пляжу, який дедалі вище піднімався над водою.

Як майже завжди під час відпливу, вітер стихав. Струмені дощу дедалі тоншали, і коли найнижчі хмари почали бліднути на світанні, нічна злива змінилася дрібнішим, але ще холоднішим дощиком.

Предмети поволі немов виринали з чорнильної мли. Можна було розрізнити похилі щогли рибальських барок, які під час відпливу лишалися лежати на боці, загрузнувши в багні на рейді.

Десь далеко, з суходолу, долинуло мукання корови. Потім делікатно, короткими неголосними ударами дзвону церква оповістила про початок тихої меси. Сьома година ранку.

Але доведеться чекати ще якийсь час. Парафіянам не було потреби йти через порт. Шлюзовики не мали чого тут робити до початку припливу. Хіба забрів би якийсь випадковий рибалка… Але навіщо рибалкам схоплюватися з теплого ліжка в таку негоду?

Комісар почував себе, мов у купі мокрого ганчір'я. Перед його уявою вимальовувалися всі ліжка Уїстреама — добротні, дерев'яні, з горою перин, де об цій порі люди ще глибше пірнали під теплі ковдри, неприязно поглядаючи на тьмяні прямокутники вікон і ніжачись наостанок, перед тим як ступити босими ногами на холодну долівку…

А може, бригадир Люка теж ніжиться в ліжку? Але навряд… Адже події заплутуються чимдалі більше.

Комісар пригадував, домислював те, чого не знав, приблизно так: Жанові Мартіно вдалося в якийсь спосіб здихатися бригадира. Він міг би й зв'язати його, як це зробили з самим Мегре! Потім Мартіно підходить до "Сен-Мішеля" й чує голос комісара. Доводиться терпляче чекати,

поки хтось вигляне. Аж ось Луї-Здоровило визирає з люка. Мартіно пошепки дає йому вказівки і простягає записку.

А далі все було дуже просто. Гуркіт на палубі. Туди посилають Селестена. Двоє розмовляють, щоб виманити з каюти Мегре. А тільки-но він висунувся, ті, що на палубі, поспішили заткнути йому рота, щоб не кричав, а ті, в каюті, зав'язали йому руки й ноги.

Тепер шхуна вже вийшла далеко за межі територіальних вод, які тягнуться вздовж берега смугою лише в три милі завширшки. Тільки якби шхуна знову зайшла до французького порту, комісар міг би затримати її. Та це невірогідно!

Мегре не ворушився, бо помітив, що після кожного руху під його пальто попадало ще більше води.

Приклав вухо до землі і прислухався до різних звуків, встановлюючи їх походження; саме так він упізнав рипіння водорозбірної колонки, що була в садку Жоріса.

Жюлі вже встала! Взувши сабо, пішла накачати води, щоб умитися. Але на вулицю вона ще не вийде. Мабуть, запалила світло на кухні, бо ще й досі як слід не розвиднилося…

Кроки, кроки… Якийсь чоловік іде по мосту, ступає на брук…

Хода в нього повільна… Просто з причалу кидає в човен якусь річ, скоріш за все в'язку мотуззя…

Рибалка?.. Мегре ледве перевернувся на другий бік і побачив метрів за двадцять од себе чоловіка, вже готового зійти залізними східцями, що ведуть до моря. Хоч рот і був забитий кляпом, Мегре спромігся вичавити якесь мугикання.

Рибалка озирнувся навколо, помітив чорну купу, довго роздивлявся її з недовірою, потім наважився підійти ближче,

— Що ви там робите?

Напевно, колись він чув, що в таких випадках треба бути якомога обережнішим, і тому обачливо додав:

— Мабуть, краще буде спочатку покликати поліцію.

Але все-таки витягнув кляп. Комісар заходився дипломатично пояснювати, що сталося, і чоловік, хоч іще й не зовсім переконаний, почав розв'язувати пута, бурмочучи прокльони на адресу негідника, що заплутав подібні вузли.

Прибиральниця закусочної вийшла надвір і почала відчиняти віконниці. Море ще ревіло, хоч вітер угамувався, але вже не було такого гуркоту, як вночі. Великий вал сунув з відкритого моря і триметровою хвилею розбивався на піщаній мілині. Гуло так, немов од кожного удару хвилі йде луна по всьому континентові.

Рибалка був маленький, старий, заросли бородою; він ніяк не міг до кінця подолати свою недовіру й не знав, що тепер робити.

— Все-таки треба повідомити поліцію.

— Я ж вам кажу, що я сам з поліції, дарма що в цивільному.

— Поліцай, а сам у цивільному… — бубонів старий. Ця пригода збентежила й налякала його.

Погляд старого мимоволі звернувся до моря. Оглянув обрій, зупинився на чомусь праворуч від молу, в напрямку Гавра, а потім з жахом втупився в Мегре.

— Що з вами?

Рибалка од хвилювання не міг і слова мовити. Мегре зрозумів усе, коли сам глянув на обрій.

Вода із затоки відступила далеко в море. Пісок кольору достиглої пшениці простягнувся вдалину більше як на милю, аж ген туди, де розбивалися хвилі прибою.

Праворуч від молу, не далі як за кілометр, сидів на мілині корабель — наполовину в піску, наполовину в морі, під могутніми таранними ударами хвиль.

Дві щогли, з них одна з прямокутним вітрилом. Шхуна з Пемполя. Інакше кажучи — "Сен-Мішель".

З того боку все було тьмяне — і море, і небо, так що годі розгледіти межу між ними. На цьому тлі вирізнялось тільки чорне громаддя судна.

— Вони хотіли вийти в море занадто пізно, після повного припливу, — прошепотів вражений рибалка.

— Таке часто трапляється?

— Інколи! Було не досить води у фарватері! А течія Орни відкинула їх на мілину Чорних Корів…

— Треба повідомити начальника порту…

Метре зауважив, що чоловік машинально повернувся до будинку Жоріса, потім схаменувся й буркнув:

— Так він же…

Промовиста, хоч і на перший погляд незначна деталь!

І старий пішов у іншому напрямку. Судно, яке зазнало аварії, напевно, помітили й інші, можливо, з церковної паперті, бо капітан Делькур, напіводягнений, уже поспішав сюди у супроводі трьох чоловік. Він неуважно потиснув руку Мегре і навіть не помітив, що комісар увесь мокрий.

— Адже я їм казав!

— Вони попередили, що мають вийти в море?

— Власне кажучи, коли я побачив, де вони пришвартувалися, то подумав, що не чекатимуть наступного припливу. Тоді й порадив хазяїнові берегтися течії…

Усі вийшли на пляж. Треба було пройти через глибокі калюжі, де лишалося ще води сантиметрів на тридцять. Та й ноги загрузали в піску. Шлях був довгий і виснажливий.

— Вони в небезпечному становищі? — поцікавився Мегре.

— Вони вже, напевно, пішли зі шхуни. Якби ні, то підняли б аварійний вимпел, подавали б якісь сигнали…

І раптом занепокоївся:

— Але ж вони були без шлюпки… Адже пригадуєте?.. Коли пароплав привів шлюпку на буксирі, її поставили в басейн…

— То що?

— Отже, вони мусили б дістатися берега плавом… Або скоріше…

Делькур не знав, що й думати. Деякі речі його бентежили.

— Мене дивує, що вони не кинули якір, аби не дати шхуні повалитися набік… Якщо, звичайно, її не повалило одним ударом… І все-таки…

Підійшли вже зовсім близько. Видовище вражало. Весь кіль "Сен-Мішеля", вкритий зеленою підводною фарбою, обліплений черепашками, що в'їлися в дерево, був на видноті.

Моряки почали оглядати судно з усіх боків, шукали пробоїну, але не знаходили.

— Просто сіли на мілину…

— Нічого серйозного? — спитав Мегре.

— Власне, коли буде приплив, буксир легко витягне судно звідси… Тільки ніяк не збагну…

— Чого саме?

— Чому ж вони облишили судно… — відповів капітан Делькур. — Це так не схоже на них — злякатися… Вони знають, що шхуна міцна… Тільки гляньте на цей корпус!.. Гей, Жан-Батисте!.. Неси сюди якусь драбину…

Він хотів вилізти на похилений корпус більше шести метрів заввишки.

— Вже не треба!

Зі шхуни звисали обірвані ванти. Чоловік, котрого покликав капітан, вчепився за трос і видряпався нагору, як мавпа, деякий час погойдався в повітрі і стрибнув на палубу. Вже за кілька хвилин він спускав до них мотузяну драбину.

— Нікого на борту?

— Нікого!

За кілька кілометрів вздовж берега виднілися будинки Діва, заводські труби, далі можна було розрізнити Кабур, Ульгат, скелястий мис, за яким вгадувалися Довіль і Трувіль[4].

Мегре виліз на судно більше для годиться, і відчув себе дуже незручно на стрімко похиленій палубі. Тут йому стало болючіше, ніж якби шхуну поглинуло розлючене море!

В каюті на підлозі валялись уламки розбитих склянок, двері шаф розчинені навстіж…

А начальник порту не знає, що робити! Адже не йому належить це судно! То чи мусить він розпочати рятувальні роботи, викликати буксир з Трувіля, брати на себе відповідальність за все це?

— Якщо він залишиться тут ще на один приплив, йому капець! — заявив капітан.

— Гаразд! У такому разі спробуйте зробити все необхідне, щоб врятувати корабель... Можете сказати, що я взяв на себе...

Ніколи тут не бувало такого похмурого, такого глухого неспокою. Мимоволі всі поглядали на безлюдні дюни, нібито звідти можна було чекати появи людей з "Сен-Мішеля".

А цікаві — дорослі й діти — підходили й підходили з села. Коли Мегре дістався до Уїстреама й проходив через порт, до нього підбігла Жюлі.

— Це правда?.. Вони зазнали аварії?..

— Ні... Вони сіли на мілину... Такий здоровань, як ваш брат, напевне вибрався з халепи цілий і неушкоджений...

— А де ж він тепер?

Все це здавалося просто зловісним, і окремі деталі аж ніяк не в'язалися між собою. Коли Мегре проходив повз готель "Всесвіт", господар гукнув до нього:

— Я ще не бачив двох ваших друзів. Чи не час уже їх розбудити?

— Не варто клопотатися...

Комісар сам піднявся у кімнату Люка. Той лежав на своєму ліжку, зв'язаний майже так само туго, як допіру Мегре.

— Я все вам поясню...

— Не варто!.. Ходімо...

— Є щось нове? Та ви зовсім промокли… А вигляд такий змучений…

Мегре забрав бригадира з собою й попрямував до поштової контори, що містилася у глибині села, якраз навпроти церкви. Люди стояли на порогах своїх домівок. Хто тільки міг, побіг до пляжу.

— Ти що, не годен був захищатися?

— Він напав на сходах… Ми йшли на другий поверх… Він ішов позаду… Зненацька схопив мене за ноги, а потім все сталося так швидко, що я не встиг дати здачі. Ви його бачили?

Мегре викликав сенсацію. Здавалося, ніби всю ніч простояв по шию у воді. На пошті не міг писати сам, бо залишав мокрі плями на папері.

— Бери ручку… Телеграми всім меріям і жандармським відділенням цієї округи… Дів, Кабур, Ульгат… До місцевостей на півдні теж: Люк-сюр-Мер, Ліон-сюр-Мер, Кутане… Познач на карті… І до найменших сіл у радіусі до десяти кілометрів звідси… Повідомиш, що треба затримати чотирьох — Луї-Здоровила, Мартіно, капітана Ланнека, а також старого матроса, що озивається на ім'я Селестен… Дай їхні прикмети. А коли відправиш телеграми, зателефонуй до найближчих пунктів, щоб виграти час…

Комісар залишив Люка наодинці з телеграфом і телефоном.

У шинку навпроти пошти Мегре проковтнув пекучий ґроґ; хлопчаки, що збіглися подивитись на нього, притиснулися носами до шибок.

Прокинувся Уїстреам — Уїстреам збуджений, занепокоєний, який дивився або йшов у бік моря. Повзли новини, чутки — роздмухані, перекручені.

На дорозі Мегре зустрів старого рибалку, який на світанку визволив його.

— Ти не розповідав про те, що…

Рибалка відповів з байдужим виглядом:

— Я тільки сказав, що знайшов вас…

Комісар дав йому двадцять франків і пішов до готелю переодягтися. Тіло його тремтіло, тремтів кожен м'яз. Йому було водночас і жарко, і холодно. Підборіддя заросло щетиною, під очима набрякли мішки.

Був вкрай стомлений, але мозок працював активно. Навіть активніше, ніж звичайно. Комісар встигав бачити все навколо себе, відповідати на запитання, розпитувати людей, а тим часом точні міркування і ясні думки низалися в один ланцюг.

Близько дев'ятої години знову пішов на пошту. Люка закінчував телефонні розмови. Телеграми відправив раніше. На його запити всі відділення й пости жандармерії відповідали, що поки що нікого не бачили.

— А пан Гранмезон ще нікого не викликав, мадемуазель?

— Годину тому… Розмовляв з Парижем…

Вона назвала номер. Комісар відшукав його в довіднику і звернув увагу на те, що телефон належить колежу Станіслава.

— Мер часто викликає цей номер?

— Досить часто. Гадаю, там пансіон, де вчиться його син,

— Справді, він же має сина. Хлопчику років п'ятнадцять, чи не правда?

— Думаю, так. Але я ніколи його не бачила.

— Пан Гранмезон не дзвонив до Кана?

— Ні, це з Кана йому дзвонили. Хтось із родичів або якийсь службовець, бо дзвонили з його дому.

Заторохтів телеграфний апарат. Повідомлення для порту: "Буксир "Атос" прийде на рейд опівдні. Підпис: Управління порту Трувіль".

Нарешті подзвонили з поліції в Кані:

— Пані Гранмезон приїхала до Кана о четвертій ранку. Спала вдома на вулиці Фур і недавно виїхала машиною в Уїстреам.

* * *

Мегре подивився з порту на пляж. Море відступило так далеко, що судно на мілині опинилося вже на півдорозі між водою і дюнами. Капітан Делькур був у найгіршому гуморі. Море притягувало погляди усієї юрби. А видовище було таки цікаве. Якщо на світанку під час відпливу вітер вгамувався, то тепер шторм знову міг розгулятися і тим певніше, чим ближче до полудня — а що буде під час припливу? Наближення шторму віщував і колір неба — зловісно-сірий, і зрадлива зеленавість хвиль.

— Ніхто не бачив мера?

— Він передав через свою служницю, що зараз хворий і доручає мені керівництво рятувальними роботами.

Мегре попрямував до вілли, заклавши руки в кишені й важко ступаючи. Після того як він подзвонив, довелося чекати майже десять хвилин, поки відчинили.

Покоївка мала щось сказати, але він не схотів її слухати й пройшов у коридор з таким сердитим виглядом, що вона була вражена й обмежилася тим, що кинулась до дверей кабінету.

— Це комісар!.. — закричала вона.

Мегре увійшов до кімнати, яку вже добре знав, кинув капелюх на стілець і кивнув головою чоловікові, який напівлежав, простягнувшись у кріслі.

Учорашні синці стали набагато помітнішими, бо були вже не червоні, а голубі. В каміні палало ціле багаття.

На обличчі пана Гранмезона була написана рішучість нічого не говорити і навіть ігнорувати саму присутність відвідувача.

Мегре, зі свого боку, теж вирішив повестись так само. Він скинув пальто й зайняв вигідне місце біля каміна, спиною до вогню, як людина, що дбає тільки про те, аби зігрітися. Вогонь обпікав йому литки. Комісар палив люльку, часто затягуючись димом.

— Ще до сьогоднішнього вечора вся ця справа буде закінчена! — промовив він, наче сам до себе.

Його співбесідник ледь не затремтів. Але стримався, взяв навіть газету, що лежала поруч на столі, і зробив вигляд, що читає.

— Може статися, наприклад, що нам з вами обом доведеться їхати до Кана…

— До Кана?

Пан Гранмезон підвів голову й нахмурив брови.

— Так, саме до Кана! Треба мені було сказати вам про це раніше, що дозволило б пані Гранмезон уникнути зайвої мороки приїздити сюди. Навіщо їй це?

— Не бачу, яке відношення може мати моя дружина…

— … до всієї цієї халепи! — закінчив Мегре. — І я так само!

Він пішов по сірники, які лежали на письмовому столі, щоб знову запалити люльку, бо вона згасла.

— Це не так уже й важливо, зрештою, — знову заговорив він дещо розважливішим тоном, — адже невдовзі все стане зрозумілішим… До речі, чи відомо вам, хто нинішній власник "Сен-Мішеля", шхуни, яку скоро будуть витягувати на воду?.. Луї-Здоровило!.. Точніше, як мені здається, він дуже схожий на підставну особу, яка діє на користь певного Мартіно…

Мер намагався не пропустити жодного слова, щоб вловити приховану думку комісара, це було очевидно. Проте уникав говорити й особливо — ставити запитання.

— Зараз ви побачите, як розгорталися події. Луї-Здоровило купує "Сен-Мішель" на гроші цього Мартіно за п'ять днів до зникнення капітана Жоріса… Це єдине судно, яке вийшло з порту Уїстреам одразу ж після його зникнення, і воно побувало в Англії та Голландії перед тим, як повернутися до Франції… А з Голландії, треба гадати, ходять каботажні судна такого самого типу, як "Сен-Мішель", головне в напрямку до Норвегії… Ну, а Мартіно норвежець. І перед тим, як

дістатись до Парижа з пробитим і залатаним черепом, капітан Жоріс побував у Норвегії.

Мер слухав дуже уважно.

— Це ще не все. Мартіно повернувся до Фекама, аби здибати "Сен-Мішель". Луї-Здоровило, який є його підручним для будь-якої роботи, з'являється тут за кілька годин до смерті Жоріса. "Сен-Мішель" прибуває дещо пізніше, маючи на борту Мартіно. І ось цієї ночі він робить спробу зникнути, прихопивши з собою більшість тих, кого я просив залишитися тут і бути в розпорядженні правосуддя... Всіх — крім вас!

Мегре помовчав хвилину-дві й зітхнув:

— Лишається з'ясувати, чому ж Мартіно повернувся сюди, а потім спробував податися до Парижа, а також чому ви дзвонили своїй дружині і просили її приїхати якомога швидше.

— Сподіваюся, ви не хочете безпідставно звинуватити...

— Я? Нічого подібного. Стривайте! Іде якась автомашина. Готовий закластися, що це пані Гранмезон повертається з Кана. Чи не можете ви зробити мені приємність і нічого їй не говорити?

Задзеленчав дзвоник. Чути було, як по коридору пройшла покоївка. Долинули невиразні голоси, шепіт, а потім у прочинені двері зазирнула служниця. Але чому вона нічого не сказала? Чому вона кидає такі злякані погляди на свого хазяїна?

— Годі вже! — не витримав мер.

— Та знаєте...

Мегре відштовхнув її й вийшов у коридор, де не побачив нікого, крім шофера в лівреї.

— Ви що, загубили пані Гранмезон по дорозі? — накинувся він на шофера.

— Тобто… Знаєте… адже вона…

— Де вона вийшла з машини?

— На перехресті доріг з Кана і Довіля. Вона почувала себе зле.

Мер схопився на ноги. Обличчя його закам'яніло, він тяжко дихав.

— Зачекайте на мене! — кинув шоферові.

Але перед Мегре, який загородив йому шлях своєю масивною постаттю, він завагався.

— Припускаю, що ви погодитеся з тим, що…

— З усім. Ви маєте рацію. Ми мусимо їхати туди.

Розділ XII

НЕЗАКІНЧЕНИИ ЛИСТ

Шофер зупинив машину на перехресті, де не було жодної будівлі, і повернув голову назад, до своїх пасажирів, щоб спитати, куди тепер їхати. Відтоді, як вони виїхали з Уїстреама, пан Гранмезон став зовсім іншою людиною.

Вдома він завжди владарював собою, дбав про свою гідність навіть у найжалюгідніших для нього ситуаціях.

З цим було покінчено! Щось обірвалося в ньому, і стан його можна було назвати панічним. І це було тим відчутніше, тим виразніше, що все його обличчя було спотворене побоями. Очі мера весь час неспокійно бігали.

Коли машина зупинилася, він запитально глянув на Мегре, але комісар дозволив собі невелику розвагу і з прихованим лукавством пробурмотів:

— Що маємо робити далі?

Не видно було жодної живої душі ні на дорозі, ні в навколишніх садах. Безперечно, пані Гранмезон відпустила свою машину не для того, щоб присісти на узбіччі дороги. Якщо вона відпустила шофера, тим паче в такій безлюдній місцевості, то, значить, мала тут побачення з кимось або несподівано помітила когось, з ким хотіла переговорити без свідків.

Листя дерев було мокре. Густий дух перегною пашів від землі. Корови втупилися в автомобіль, не припиняючи свого жування.

А мер пильно оглядав усе навколо, сподіваючись, очевидно, побачити свою жінку десь за живоплотом або за стовбуром дерева.

— Дивіться! — сказав Мегре, наче допомагав новачкові.

На дорозі до Діва виразно виднілися сліди автомобільних покришок. Якась машина зупинялась там, повернула назад з чималими труднощами, бо дорога була завузька, й поїхала назад.

— Старенька вантажівка… Рушаймо, шофере!..

Їхати довелося зовсім недовго. Ще далеко від Діва сліди вантажівки губилися біля кам'яного путівця. Пан Гранмезон весь час тримався насторожі, а очі його були водночас стривожені й налиті люттю.

— Чи ви знаєте, що там далі?

— Десь там, за півкілометра, стоїть якийсь хутір...

В такому разі краще буде залишити машину тут.

Перевтома надавала обличчю Мегре виразу майже нелюдської байдужості. Він буквально спав на ходу. Здавалося, він просувається вперед лише завдяки енергії, запозиченій із зовні. Коли б хтось побачив, як вони йдуть по дорозі, то, напевне, вирішив би, що командує тут мер, а комісар, ідучи слідом, підкоряється йому з апатією підлеглого.

Вони проминули маленький будиночок, довкола якого сокотіли кури; жінка, що стояла на подвір'ї, провела приїжджих здивованим поглядом. Потім попереду показалася церковка — не більша за звичайну халупу, а ліворуч від неї — тютюнова крамничка.

— Чи дозволите? — сказав Мегре, показуючи мерові свій порожній кисет.

Він зайшов сам у крамничку, де продавалась бакалія й різне кухонне начиння. Із склепистої підсобної кімнатки визирнув старий і покликав свою дочку, щоб вона продала тютюн. Коли двері відчинилися, комісар встиг помітити телефон на стіні підсобки.

— О котрій годині сьогодні вранці приходив сюди дзвонити мій приятель?

Дівчина не вагалась жодної секунди.

— Та вже добра година минула.

— Так, значить, дама вже приїхала?

— Так! Вона навіть зупинилася тут, щоб розпитати про дорогу. Знайти зовсім неважко… Останній будинок по вуличці праворуч…

Він вийшов, все такий же незворушний, і побачив пана Гранмезона, який стояв перед церквою та роздивлявся навколо з таким виглядом, що неминуче мав розбудити підозріливість тутешнього люду.

— Я оце надумав одну річ, — стиха промовив Мегре. — Поділимо між собою цю неприємну роботу… Ви шукайте ліворуч, з боку полів… Тим часом я шукатиму на правому боці.

Мегре помітив вогник, що спалахнув у очах його супутника. Мер був дуже радий, але намагався приховати це від комісара. Він сподівався розшукати свою жінку й побачитися з нею, таким чином, у відсутність Мегре.

— Згода, — відповів з удаваною байдужістю.

* * *

Хутір мав не більше двадцяти халуп, які де-не-де тулились одна до одної й утворювали щось схоже на вулиці, хоч купи гною громадилися тут і там. Безперестанку періщив дощ — дрібний дощик, наче з пульверизатора, й ніде ані душі. Але фіранки на вікнах ворушилися. За ними вгадувалися переважно зморшкуваті обличчя бабусь, що ховалися в сутінку своїх домівок.

Наприкінці хутора, якраз перед огорожею пасовиська, де ганяли наввипередки двоє лошат, стояла якась одноповерхова будівля з порогом у дві сходинки, увінчана дахом, збитим набакир. Мегре

озирнувся, почув кроки мера на протилежному кінці селища, вирішив не стукати у двері й зайшов усередину.

Одразу ж щось зашаруділо в напівтемряві, яку ледве розсіювало світло вогнища. Виринула чорна постать з білою плямою старечого очіпка.

— Що там таке? — запитала стара й почимчикувала до комісара, зігнувшись навпіл.

Тут стояв теплий дух соломи, капусти й курника водночас. Курчата копирсалися навколо купи хмизу.

Мегре, який майже діставав головою до стелі, побачив у глибині кімнати ще одні двері й зрозумів, що тут треба діяти негайно. Без жодного слова він ступив до дверей і рвонув їх. Пані Гранмезон була там, вона писала; Жан Мартіно стояв поруч.

На якусь мить вони заціпеніли в замішанні. Жінка підвелася з солом'яного стільця. Мартіно поспішив схопити аркуш, на якому вона писала, і зіжмакав його. Обидва інстинктивно притулились одне до одного.

Халупа мала тільки дві кімнатки. В цій була спальня старої. На стінах, побілених вапном, висіли два портрети і дві хромолітографії в чорно-золотих рамках. Дуже високе ліжко. Стіл, на якому допіру писала пані Гранмезон, служив головним чином для вмивання, але з нього зняли таз.

— Ваш чоловік буде тут за кілька хвилин! — попередив Мегре, вже починаючи розуміти, в чому річ.

А Мартіно розлючено заволав:

— Так це ви все підстроїли?

— Помовч, Ремоне.

Це заговорила пані Гранмезон. Вона зверталася до нього на "ти". Вона назвала його не Жаном, а Ремоном. Мегре в думці відмітив ці деталі, підійшов до дверей, прислухався й повернувся до дивної пари.

— Чи не зволите ви віддати мені цей аркуш? Адже ви почали лист?

Вони перезирнулися. Пані Гранмезон була бліда. Обличчя її змінилося. Мегре вже бачив її одного разу, але тоді вона виконувала свої обов'язки — найсвятіші обов'язки дружини багатого буржуа: приймала в себе світських людей.

Він звернув тоді увагу на її чудову освіту і банальну вишуканість, з якою жінка так граційно пропонувала чашку чаю або відповідала на компліменти.

Він уявив тоді її спосіб життя: домашні турботи про будинок у Кані, візити, діти, яких треба виховати як годиться. Двічі або тричі на рік — місяць на фешенебельних гірських курортах чи на водах. Помірковане кокетство. Турбота про збереження гідності навіть більша, ніж про збереження краси.

Безперечно, в дамі, яка стояла зараз перед ним, лишалося щось від усього цього. Але домішувалось і дещо інше. Правду сказати, вона виявляла більше витримки, більше самовладання, ніж її партнер, який був недалекий від того, щоб втратити голову.

— Дай-но йому цей папірець, — наказала вона, бо Мартіно уже хотів його порвати.

Там було заледве кілька слів: "Пане директор, маю честь просити вас про..."

Почерк крупний, з нахилом вліво, як у всіх жінок, що виховувалися в пансіонах на початку століття.

— Сьогодні вранці вам двічі дзвонили по телефону, чи не правда? Дзвонив ваш чоловік... Або, точніше, ви самі дзвонили йому, щоб попередити про скорий приїзд в Уїстреам. Потім дзвонив пан Мартіно і просив вас приїхати сюди. Він послав по вас на перехрестя доріг маленьку вантажівку.

На столику, за чорнильницею, Мегре помітив зараз те, чого не побачив раніше, — пачку банкнотів по тисячі франків.

Мартіно простежив за його поглядом. Запізно, щоб можна було щось вдіяти! Тоді, здоланий несподіваною втомою, він безпорадно впав на край ліжка й пригнічено втупив очі в долівку.

— Це ви принесли йому ці гроші?

Тут — у котре вже! — знову створилась нестерпна атмосфера, так властива усій цій справі! Те ж саме, що на віллі в Уїстреамі, коли Луї-Здоровило мовчки лупцював мера! Те ж саме, що й останньої ночі, на борту "Сен-Мішеля", коли всі троє уникали відповіді на будь-яке запитання!

Якась озлоблена пасивність, раз і назавжди прийняте рішення не вимовити жодного слова!

— Гадаю, що цей лист адресований якомусь директорові колежу. Оскільки ваш син у колежі Станіслава, цілком вірогідно, що в листі мало йтися про нього... Що ж до грошей... Адже так! Мартіно довелося поспішно покинути шхуну, коли вона сіла на мілину, і дістатися берега

плавом… Безперечно, він забув свій гаманець… Ви привезли йому гроші, аби…

Раптом Мегре змінив тему і тон:

— А інші, Мартіно? Чи всі живі й здорові?

Той завагався, але врешті-решт не зміг втриматися від того, щоб ствердно опустити повіки.

— Я не запитую вас, де вони зараз переховуються, бо знаю, що ви цього не скажете…

— Щира правда!

— Що саме правда?

Двері раптом розчахнулися, і почувся розлючений голос мера. Він змінився до невпізнання. Він задихався від гніву. Стискав кулаки, наче мав зараз кинутися на ворога. А погляд його бігав від жінки до Мартіно, від Мартіно до пачки банкнотів, яка так і лежала на столику.

То був погляд, що погрожував, але разом з тим видавав острах або відчуття поразки.

— Що тут правда?.. Що він сказав?.. Яку нову брехню він вигадав? А вона? Вона, яка… яку…

Він не міг вже промовити й слова. Йому перехопило подих. Мегре був готовий втрутитись у разі потреби.

— Що правда?.. Що тут діється?.. Яку змову тут замислили?.. Чиї це гроші?..

Чути було, як старенька чимчикує в сусідній кімнаті, потім кличе курчат з порога, гукаючи:

— Ціп-ціп-піп! Ціп-ціп-ціп!..

Чути було навіть, як кукурудзяні зерна дощем сиплються на гранітні сходинки порога. А потім підбігла сусідська курка, яку стара відштовхнула ногою:

— Йди-но їсти додому, Чорнушко…

А в спальні жодного звуку. Гнітюче мовчання. Мовчання водночас невиразне й зловісне, як небо цього негожого ранку.

Усі вони бояться… Адже вони й справді бояться! Всі!.. Мартіно! Жінка! Мер… Усі вона бояться, кожен по-своєму, якщо можна так сказати… Різні люди, різний страх у кожного!..

Тоді Мегре прибрав урочистого вигляду і мовив вагомо, повільно, як суддя:

— Я виконую доручення прокуратури розшукати й затримати вбивцю капітана Жоріса, пораненого кулею в голову і місяцем пізніше отруєного у власній домівці стрихніном. Один з вас, можливо, бажає зробити заяву з цього приводу?

До цього моменту ніхто не помічав, що в кімнаті нетоплено. А тут раптом усім стало холодно! Кожне слово відлунювало, як у церкві. Враження було таке, ніби ці слова й досі бринять у повітрі.

— … отруєного… стрихніном…

І особливо останнє:

— Один з вас, можливо, бажає зробити заяву з цього приводу?

Мартіно перший похнюпив голову. Очі пані Гранмезон спалахнули, і вона переводила їх зі свого чоловіка на норвежця, з норвежця на свого чоловіка.

Проте ніхто не озвався й словом. Ніхто з них не насмілювався витримати погляд Мегре, що ставав погрозливим.

Дві хвилини... три... Чути було, як за дверима старенька підкладає дрова у вогнище...

Знову пролунав голос Мегре, навмисне суворий, позбавлений будь-якого почуття:

— Іменем закону, Жан Мартіно, я вас заарештовую!

Жіночий зойк. Пані Гранмезон потяглася усім своїм єством до Мартіно, але не встигла повернутися до нього, бо знепритомніла.

Мер розлючено відвернувся до стіни.

А Мартіно тяжко зітхнув від утоми, від безнадії. Він не наважився прийти на допомогу непритомній жінці.

Отже, Мегре нахилився над нею, а потім почав шукати десь поблизу дзбан з водою.

— Є у вас оцет? — спитав він стареньку, визирнувши за двері.

І запах оцту виповнив халупу.

Невдовзі пані Гранмезон опритомніла і, нервово схлипнувши кілька разів, впала в майже повну прострацію.

— Чи ви можете йти?

Вона кивнула на знак згоди. І дійсно, підвелася й пішла, затинаючись майже на кожному кроці:

— Ви підете слідом за мною, панове, адже так? Сподіваюся, що можу розраховувати цього разу на вашу слухняність?

Старенька остовпіла від здивування, коли вони проходили через кухню. Тільки коли вже опинилися надворі, вона підбігла до дверей і закричала:

— Ви прийдете снідати, пане Ремоне?

Ремон! Сьогодні вже вдруге його було названо цим іменем. Він зробив знак, що не повернеться.

Коли вони пройшли вже майже через увесь хутір, Мартіно зупинився перед тютюновою крамничкою, повагався й звернувся до Мегре:

— Прошу вибачити. Оскільки мені невідомо, чи повернусь я сюди коли-небудь, я хотів би не залишати боргів після себе. Я винен тут за одну телефонну розмову, за ґроґ і пачку сигарет.

Мегре розплатився сам. Вони обійшли навколо церкви. На узбіччі роз'їждженої дороги побачили машину, що чекала на них. Комісар пропустив уперед своїх супутників і деякий час вагався, яке розпорядження дати шоферові.

— До Уїстреама. Спочатку зупиніться біля жандармерії.

Поки вони їхали, ніхто не промовив жодного слова. Дощ не вгавав, небо було одноманітно-свинцеве, вітер поступово набирав сили й уже розгойдував мокрі дерева.

Біля жандармерії Мегре наказав Мартіно вийти з машини і дав інструкції бригадирові.

— Замкніть його в камері… Ви за нього відповідаєте. Тут у вас нічого нового?

— Буксир прийшов. Чекають, поки море підніметься досить високо.

Біля порту Мегре зупинив машину ще раз.

Наближався полудень. Робітники шлюзу вийшли на вахту, бо було отримане повідомлення про прибуття пароплава з Кана. Смуга піску на пляжі звузилась, і білопінні хвилі докочувалися майже до самих дюн.

Праворуч зібрався натовп, щоб побачити хвилююче видовище: буксир з Трувіля стояв на якорі ближче, ніж за півкілометра від берега. Шлюпка з буксира повільно, долаючи хвилі, наближалася до "Сен-Мішеля", що його вже наполовину випростав приплив.

Крізь шибки в дверцятах машини Мегре побачив: мер теж спостерігає за тим, що відбувається. Капітан Делькур вийшов із закусочної.

— Все буде гаразд? — запитав комісар.

— Гадаю, що її витягнуть! Уже дві години люди працюють на борту, вивантажуючи із шхуни все, що можна. Якщо не зрадить якір…

І він подивився на небо, наче хотів прочитати, які ще витівки готує вітер.

— Треба тільки, щоб усе було закінчено до початку повного припливу.

Він побачив у машині мера з дружиною, поштиво вклонився, але це не завадило йому кинути на Мегре запитальний погляд.

— Що нового?

— Не знаю.

Люка, який саме підійшов до них, мав деякі новини.

Тільки перед тим, як почати говорити, він відвів свого шефа вбік:

— Схоплено Луї-Здоровила.

— Он як?

— Сам дав маху!.. Вранці жандарми з Діва помітили сліди в полі… Сліди людини, що йшла навпростець, навмання й перестрибувала через живоплоти… Сліди вели до Орни, до того, місця, де рибалки звичайно витягують свої човни на берег… Так от, один човен був на протилежному березі…

— Жандарми теж переправилися туди?

— Так… І вони висадилися на пляжі, майже точно навпроти загрузлої шхуни. А там, на схилі дюни, стоїть…

— Зруйнована каплиця!

— Так ви знаєте?

— Каплиця Богоматері-на-Пісках…

— Гаразд! Там і застукали Луї-Здоровила, який сховався в каплиці, щоб стежити за рятувальними роботами… Коли я прийшов туди, він благав жандармів не забирати його одразу й дозволити побути на пляжі, аж поки все не буде скінчено… Я дав такий дозвіл… Він там і залишився з наручниками на руках… Він боїться, що може втратити своє судно… Ви не хочете побачити його?

— Поки не знаю… Можливо, потім…

Адже він мав опікуватися тими двома, що сиділи в машині. Пан і пані Гранмезон весь час чекали його.

— Ви вважаєте, що нарешті нам пощастить установити істину?

А оскільки Мегре не відповів, Люка додав:

— Як на мене, то я починаю думати, що ні! Вони всі брешуть! А якщо хтось і не бреше, то мовчить, хоч кожен з них щось знає! Можна подумати, що всі тутешні відповідальні за смерть Жоріса…

Але комісар пішов до машини, знизавши плечима й кинувши:

— До скорого побачення!

Сівши в машину, він наказав шоферові:

— Додому!

І цим дуже здивував його.

Можна було подумати, що він має на увазі свій власний дім, де він є господарем.

— Додому, в Кан?

Правду сказати, комісар про це й не подумав. Але запитання шофера наштовхнуло його на одну ідею.

— Авжеж, у Кан!

Пан Гранмезон спохмурнів. Його жінка, навпаки, ніяк не прореагувала на ці слова. Скидалось на те, що вона безпорадно пливе за течією, уже й не намагаючись опиратися.

* * *

Під час переїзду від міських воріт до вулиці Фур принаймні півсотні перехожих привіталися, знімаючи капелюхи. Тут, здається, всі знали машину пана Гранмезона. І всі привітання були поштиві. Арматор бундючився, знову входячи в роль великого сеньйора, що навідав свої володіння.

— Звичайна формальність! — невимушено сказав Мегре, коли машина нарешті зупинилася. — Прошу вибачити, що мені довелося привезти вас сюди... Але я вже говорив вам вранці, що треба покінчити з усією цією історією сьогодні, ще до вечора...

Вулиця була спокійна. Обабіч неї вишикувалися солідні приватні особняки, які тепер можна зустріти лише в провінції. Перед будинком з потемнілого від часу каменю височіла башта. А на чавунній огорожі мідна дошка сповіщала:

"Англо-Нормандське товариство мореплавства".

У дворі красувався напис із стрілкою:

"Контора".

Інший напис, інша стрілка:

"Каса".

І ще оголошення:

"Контора відкрита з 9 до 16 години".

Було вже кільканадцять хвилин після полудня. Вони витратили не більше чверті години, щоб дістатися сюди з Уїстреама. В такий час більшість службовців уже снідала, але дехто залишався на своїх постах у темних, величних кабінетах, застелених грубими килимами, обставлених меблями в стилі Луї-Філіппа.

— Чи не зволите ви піти до себе, мадам? Невдовзі я, безперечно, проситиму про честь мати з вами дуже коротку бесіду.

Весь перший поверх займали різні приміщення контори. Вестибюль був просторий, оздоблений канделябрами та бра з кованого заліза. Мармурові сходи вели на другий поверх, де жили Гранмезони.

Мер Уїстреама нетерпляче, роздратовано чекав рішення Мегре щодо себе.

— Що ви хочете знати? — просичав пан Гранмезон.

Він підняв комір пальта, прикривши ним обличчя, й насунув на чоло капелюха, аби службовці не побачили, в якому стані їх хазяїн завдяки кулакам Луї-Здоровила.

— Нічого особливого. Просто я прошу вашого дозволу походити по кімнатах, подихати повітрям цього дому.

— Чи я вам потрібний?

— Та що ви, аж ніяк.

— У такому разі ви не проти того, щоб я пішов до пані Гранмезон?

Повага, з якою він говорив зараз про свою дружину, різко контрастувала з ранковим настроєм у халупі старої селянки. Мегре подивився вслід меру, коли той підіймався сходами, потім пройшов коридором й переконався, що будинок має лише один вихід.

Комісар вийшов надвір і пошукав очима агента поліції десь поблизу, покликав його та звелів стояти неподалік воріт.

— Зрозуміло? Випускайте всіх, крім арматора. Та чи ви його знаєте?

— Чорт забирай! Але... Що ж такого він міг накоїти? Така людина, як він!.. Чи ви не знаєте, що він президент Торговельної палати?

— Тим краще!

З правого боку вестибюля напис: "Генеральний секретар". Мегре постукав у двері кабінету, штовхнув їх, відчув запах сигари, але не побачив нікого.

Кабінет ліворуч: "Адміністратор". Тут теж панувала така ж сама атмосфера — гранично поважна й урочиста, тут були такі ж самі темно-червоні килими, паперові шпалери, вкриті позолотою, і стеля, поцяцькована хитромудрими різьбленими візерунками.

Спадало на думку, що тут ніхто не насмілився б розмовляти голосно. В уяві поставали сповнені гідності пани в костюмах з жилетками й смугастих брюках; пани поважно розмовляють, посмоктуючи товсті сигари.

Фірма поважна, солідна! Стара провінційна фірма, що переходить від батька до сина протягом багатьох поколінь. "Пан Гранмезон? Його підпис вартий чистого золота".

Тепер Мегре був у його кабінеті — типовому кабінеті великого ділка, вмебльованому в стилі ампір. На стінах висіли кольорові фотографії пароплавів, яскраві діаграми, графіки, таблиці.

Так він походжав туди й сюди, заклавши руки в кишені, аж коли відчинились якісь двері й визирнув сивий, мов голуб, та вкрай переляканий дідуган:

— То що ви тут?..

— Поліція! — озвався Мегре якомога суворіше. Можна було подумати, що він робить це навмисне, аби підкреслити контраст між цим словом і всією навколишньою обстановкою. Почувши це, старий розхвилювався й розгубився до відчаю.

— Не хвилюйтеся. Йдеться про справу, яку доручив мені ваш хазяїн. Отже, ви…

— Головний касир, — поквапливо відповів дідуган.

— Так це ви працюєте в цій фірмі аж з… аж…

— Сорок два роки. Я був прийнятий ще за пана Шарля.

— Ага, саме так. Так це ваш кабінет у тому кінці? Зрештою, тепер це ви рухаєте всю машину, адже правда? Принаймні мені так розповідали.

Мегре робив безпомилкову ставку. Досить було побачити цей дім, а потім цього старого служаку, щоб здогадатися про все.

— Та це ж так природно, адже так? Коли пана Ернеста немає на місці…

— Пана Ернеста?

— Так, пана Гранмезона, якщо хочете. Я знав його таким молодим, що звик називати його паном Ернестом.

Мегре з найневиннішим виглядом увійшов до кабінету старого. Кабінет був зовсім не такий розкішний, як інші, відвідувачів, певно, сюди не запрошують, але тут, на відміну від попередніх приміщень, громадилися купи папок.

На заваленому паперами столі лежали бутерброди, загорнуті в аркуш паперу. На грубці парував маленький кав'ярник.

— Вам доводиться їсти тут, пане… Пробачте, забув ваше прізвище!..

— Бернарден… Але всі називають мене татко Бернар… Я живу сам-один, отже, мені не варто витрачати час, аби ходити додому… Так, власне… Адже пан Ернест запросив вас з приводу отієї дрібної крадіжки минулого тижня?.. Краще йому було переговорити зі мною… Бо на даний час усе вже полагоджено… Молодий чоловік узяв з каси дві тисячі франків… Його дядько все повернув… Молодий чоловік дав слово… Ви ж розумієте?.. В такому віці, як він!.. До того ж він мав перед очима такі погані приклади…

— Ми повернемося до цього потім… Та, прошу вас, продовжуйте ваш сніданок… Зрештою, ви були вже довіреною людиною пана Шарля ще до того, як стали довіреним пана Ернеста…

— Я був касиром… У ті часи ще не було посади головного касира… Я міг би навіть сказати, що посаду було створено заради мене…

— Пан Ернест єдиний син пана Шарля?

— Єдиний син, авжеж! Він мав іще дочку, яка вийшла заміж за промисловця з Лілля, але вона вмерла пологами, тоді ж вмерло і немовля…

— А пан Ремон?

Старий підвів голову, вкрай здивований.

— Ага! Так пан Ернест розповів вам?..

Незважаючи на все, старий Бернар виявляв себе досить обережним.

— Хіба він не член родини?

— Кузен! Теж Гранмезон… Тільки він не мав статків… Його батько вмер у колоніях… Так буває в кожній родині, правда?

— В усіх! — підтвердив Мегре, не зморгнувши оком.

— Батько пана Ернеста, якщо можна так сказати, всиновив його… Інакше кажучи, він дав йому місце в своїй фірмі…

Мегре мав потребу в деяких уточненнях і перестав хитрувати.

— Стривайте, пане Бернар! Дозвольте мені сформулювати мої думки… Засновником Англо-Нормандської компанії був пан Шарль Гранмезон… Це вірно?.. Пан Шарль Гранмезон мав єдиного сина, пана Ернеста, нинішнього хазяїна…

Старий починав непокоїтися. Цей інквізиторський тон дивував його.

— Гаразд! Пан Шарль мав брата, що вмер у колоніях, лишивши по собі теж єдиного сина, пана Ремона Гранмезона.

— Так… Але я не…

— Заждіть! Їжте, прошу вас. Пан Ремон Гранмезон, сирота без спадщини, прийнятий тут своїм дядьком. Йому дають місце в фірмі. Яке саме, точніше?

Деяке замішання.

— Гм! Його поставлено на обслуговування фрахту. Можна сказати, він був за начальника бюро.

— Чудово! Пан Шарль Гранмезон помирає. Пан Ернест стає його спадкоємцем. Пан Ремон продовжує працювати на своєму місці.

— Так.

— Виникає сварка. Стривайте! Чи на цей час, коли вони посварилися, пан Ернест був уже одружений?

— Не знаю, чи можу вам сказати.

— А я раджу вам говорити, якщо ви не хочете на схилі віку мати неприємності з правосуддям вашого міста.

— Правосуддя! Пан Ремон повернувся?

— Не має значення. Пан Ернест був одружений чи ні?

— Ні, ще не був.

— Гаразд! Пан Ернест став великим цабе, його кузен Ремон лишається начальником бюро. Що було далі?

— Мені здається, я не маю права…

— Я даю вам його.

— Таке трапляється в кожній родині… Пан Ернест був завжди серйозною людиною, як і його батько… Навіть у віці коли, як правило, всі роблять дурниці, він був такий, як і зараз…

— А пан Ремон?

— Зовсім навпаки!

— Отже?

— Я тут єдиний, хто знає, крім пана Ернеста… Були знайдені неточності в рахунках… Неточності досить значні…

— А тоді?..

— Тоді пан Ремон зник… Власне кажучи, замість віддати його в руки правосуддя, пан Ернест попросив його поїхати кудись за кордон…

— До Норвегії?

— Не знаю… Після того я ніколи не чув про нього…

— Пан Ернест одружився невдовзі по тому?

— Саме так… Через кілька місяців…

Стіни були заставлені папками похмурого зеленого кольору. Старий довірений службовець жував щось без апетиту, ще більше занепокоєний, злий на себе самого від думки, що дозволив випитати в себе щось зайве.

— Скільки часу минуло відтоді?

— Стривайте… Це сталося в рік, коли розширили канал… П'ятнадцять років… Або трохи менше…

Трохи згодом почулися кроки якраз у них над головами.

— Там їдальня? — запитав Мегре.

— Так…

Раптом кроки стали швидкими, нагорі важко гупнуло, наче хтось упав на підлогу.

Старий Бернар був біліший за папір, у який загортав свої бутерброди.

Розділ XIII

БУДИНОК НАВПРОТИ

Пан Гранмезон був мертвий. Він здавався величезним, коли лежав простягнувшись отак упоперек килима, головою — до ніжки столу, ногами — до вікна. Крові було дуже мало. Куля пройшла між двох ребер і влучила в серце.

А револьвер? Мертва рука розтулилася, револьвер вислизнув і упав за кілька сантиметрів.

Пані Гранмезон не плакала. Вона стояла, спершись на монументальний камін, і дивилась на свого чоловіка з таким виглядом, ніби ще нічого не зрозуміла.

— Це кінець! — просто сказав Мегре, випростуючись. Сумом і холоднечею віяло у просторій вітальні. Крізь завішені темними гардинами вікна просочувалося знадвору тьмяне світло.

— Він розмовляв з вами?

Вона заперечливо похитала головою. Потім над силу вимовила:

— Відтоді, як ми повернулися, він ходив тут сюди-туди. Двічі або тричі повертав голову до мене, і я вже думала, що він хоче щось сказати… Потім несподівано вистрілив, так що я й не встигла побачити револьвер…

Пані Гранмезон розповідала це так само, як і всі дуже схвильовані жінки, котрим нелегко викладати свої думки послідовно. Проте очі її були сухі.

І Мегре збагнув, що вона ніколи не любила Гранмезона, що вона, власне, ніколи не кохала його по-справжньому.

Він був її чоловіком. Вона виконувала свої обов'язки щодо нього. Щось схоже на звичну прихильність зв'язувало їх багато літ спільного життя.

Перед мертвим чоловіком вона не виявляла того патетичного розпачу, який свідчив би про пристрасть.

Не відводячи погляду від небіжчика, пані досить спокійно запитала:

— Так це він?..

— Саме він… — підтвердив Мегре.

І навколо величезного мертвого тіла, осяяного тьмяним світлом знадвору, запала мовчанка. Комісар спостерігав за пані Гранмезон. Вона блукала розгубленим поглядом десь поза вікном і враз зупинилася на чомусь. Тінь далекої згадки промайнула по її обличчю.

— Чи дозволите ви поставити вам два-три запитання перед тим, як прийдуть сюди люди?

Вона зробила знак, що згодна.

— Ви познайомилися з Ремоном раніше, ніж з вашим покійним чоловіком?

— Я жила в будинку якраз навпроти.

Це був сірий будинок, багато в чому схожий на будинок Гранмезона. Над дверима висіла позолочена дощечка, як і годиться будинкові нотаріуса.

— Я любила Ремона, а він любив мене, його кузен теж залицявся до мене, але по-своєму.

— Вони зовсім різні, чи не правда?

— Ернест уже тоді був такий, як ви його бачили: холодний, наче без віку. Що ж до Ремона, то він мав погану репутацію, бо вів дещо галасливіший спосіб життя, ніж до цього звикли в провінції. Саме через це, а також і тому, що він не мав статків, мій батько не наважувався віддати йому мою руку.

Якось дивно звучали ці відверті слова, що їх вимовляли біля небіжчика. Скидалося, що підводиться трагічний підсумок життя людини.

— Ви були коханкою Ремона?

Вона ствердно опустила повіки.

— А потім він поїхав?

— Навіть нікого не попередивши. Вночі. Я дізналася про це від його кузена. Він поїхав, прихопивши з собою частину грошей з каси.

— А Ернест одружився з вами. Ваш син не від нього, адже так?

— Це син Ремона. Уявіть лишень: коли він поїхав звідси, я лишилась сама-самісінька і вже знала, що маю стати матір'ю. А Ернест домагався моєї руки. Щоб усе зрозуміти, вам досить подивитися на ці два будинки, на цю вулицю, на місто, де всі знають одне одного.

— Ви сказали Ернестові всю правду?

— Так. І все-таки він одружився зі мною. Дитина народилася в Італії, де я прожила майже рік, аби уникнути пліток. Я вважала, що поведінка мого чоловіка виглядала майже героїчною.

— А далі?

Вона відвернула голову, бо погляд її випадково зупинився на мертвому тілі. Потім зітхнула й насилу промовила:

— Навіть не знаю. Він любив мене, як мені здається, але по-своєму. Він бажав мене. Він мав мене, мав те, що хотів, чи ви розумієте? Він був не з тих, хто здатний на якийсь порив. Одружившись, він продовжував жити так само, як і перед тим, — тільки для себе. Я була приналежністю цього дому. Щось подібне до довіреного службовця. Не знаю, чи після того він мав якісь відомості про життя Ремона, але коли хлопчик якось випадково побачив його фотографію й запитав його, він обмежився такою відповіддю: "Це кузен, який погано кінчив".

Мегре був серйозний, його охопило якесь глибоке почуття, бо зараз він відтворював у думках життя людини. Навіть не одне життя, а історію фірми, цілої родини!

Це тривало п'ятнадцять років! Вони купували нові пароплави. Влаштовували прийоми в цій самій вітальні, партії бриджу, частували чаєм. Бували й хрестини.

А літо родина проводила в Уїстреамі і в горах.

Зараз пані Гранмезон була така знеможена, що сіла в крісло й непевним рухом потирала собі обличчя.

— Я нічого не розумію, — прошепотіла вона. — Отой капітан, що я його ніколи не бачила… Чи ви й справді думаєте, що…

Мегре уважно прислухався й пішов відчинити двері. Старий служака стояв біля входу до вітальні стривожений, але поштивість заважала йому увійти до кімнати. Він запитально подивився на комісара.

— Пан Гранмезон мертвий. Попередьте лікаря родини. А поки нічого не кажіть службовцям і прислузі.

Він зачинив двері, хотів був дістати з кишені люльку, але схаменувся і знизав плечима.

Дивне почуття поваги й симпатії до цієї жінки полонило його; до жінки, яка вперше, коли він її побачив, справила на нього враження банальної дружини статечного буржуа.

— Так це чоловік позавчора відправив вас до Парижа?

— Так. Я не знала тоді, що Ремон повернувся до Франції. Мій чоловік обмежився тим, що попросив мене забрати сина з колежу Станіслава й побути з ним кілька днів на півдні. Я нічого не розуміла. І все-таки скорилася. А коли приїхала до готелю "Лютеція", чоловік подзвонив мені й сказав, щоб я поверталась додому, не заїжджаючи до колежу.

— А сьогодні вранці вас викликав до телефону Ремон?

— Так, терміновий виклик. Він благав мене привезти йому трохи грошей. Він присягнув, що спокій усіх нас залежить від цього.

— Він ні в чому не звинувачував вашого чоловіка?

— Ні, а там, у тій халупі, він навіть і не згадував про нього, розповідав мені про своїх друзів, моряків, яким він мав дати грошей, щоб вони виїхали за кордон. Він натякав на катастрофу в морі.

Прийшов лікар, друг цієї родини, і з жахом дивився на небіжчика.

— Пан Гранмезон наклав на себе руки! — суворо промовив Мегре. — Тепер вам належить встановити, від якої хвороби він помер. Розумієте? Що ж до мене, то я займуся переговорами з поліцією.

Він пішов попрощатися з пані Гранмезон, яка на мить завагалась, а потім запитала:

— Ви мені так і не сказали, чому ж…

— Ремон колись усе вам розповість… Останнє запитання: шістнадцятого вересня ваш син був в Уїстреамі разом з вашим чоловіком?

— Саме так… Він пробув там до двадцятого…

Мегре вийшов з вітальні, позадкувавши. Важко спустився сходами, пройшов повз усі кабінети, відчуваючи якийсь тягар на плечах і неприємний осад в грудях.

Надворі він вдихнув глибше й постояв певний час простоволосий під дощем, немовби прагнув освіжитись, якось змити з себе жахливий дух цього дому.

Останній погляд на вікна. Останній погляд на будинок навпроти, де пані Гранмезон провела свою юність.

Він зітхнув.

* * *

— Заходьте!

Мегре відчинив двері кімнати, де замкнули Ремона. Він зробив в'язневі знак іти за ним. Мегре першим вийшов на вулицю, потім на дорогу, що веде до порту.

Ремон був здивований, навіть дещо стурбований цим несподіваним звільненням.

— Ви нічого не можете мені повідомити? — роздратовано буркнув Мегре. Настрій йому було остаточно зіпсовано.

— Нічого!

— Ви згодні з тим, щоб вас засудили?

— Я повторю суддям, що нікого не вбивав!

— Проте ви і їм теж не скажете, як воно було насправді?

Ремон похнюпив голову. Вже видно було море. Звідти долинали свистки буксира, який повільно просувався до молу, тягнучи на сталевому тросі шхуну "Сен-Мішель".

У цей момент Мегре пробурмотів собі під ніс, наче це була найприродніша річ у світі:

— Гранмезона вже немає…

— Що? Так ви кажете…

Ремон схопив його за руку й нервово потиснув її.

— Так він…

— Він покінчив з собою вдома, близько години тому.

— Він щось говорив?

— Ні! Ходив по кімнаті щось із чверть години, а потім вистрілив… Оце й усе!

Вони пройшли ще трохи. Вдалині, на набережній біля шлюзу, побачили натовп, що зібрався, аби досхочу розважитися видовищем — рятувальними роботами.

— Отже, тепер ви можете сказати мені правду, Ремоне Гранмезон… Можу вам навіть сказати, що я її вже знаю, в загальних рисах… Так ви хотіли забрати свого сина, чине правда?..

Жодної відповіді.

— Ви спробували вдатися по допомогу до капітана Жоріса, як і до інших… Але доля схотіла…

— Мовчіть! Якби ви все знали…

— Йдіть сюди. Тут менше людей…

Перед ними була стежка, що вела на безлюдний пляж, котрий обхльостували розлючені хвилі.

— Так ви й справді втекли з касою в ті далекі роки?

— Вам про це розповіла Елен?..

Його голос забринів уїдливо.

— Так… Ернест, напевне, розповів їй про все в своєму стилі. Я аж ніяк не хочу вдавати з себе святого… Навпаки!.. Я розважався, як то кажуть… А головне, на той час мене захопила пристрасть до гри… Я вигравав, потім програвав… Якось трапилося, що я взяв певну суму з коштів фірми, а мій кузен помітив це… Я пообіцяв йому, що потроху все відшкодую… Благав його не здіймати галасу… Він висунув лише одну умову… Адже він просто хотів звернутися до суду… Умову, щоб я поїхав за кордон! І щоб ніколи й носа не показував до Франції… Ви ж розумієте — він хотів заволодіти Елен! І він таки свого домігся!..

Ремон скорботно всміхнувся, помовчав якусь хвилину, а потім вів далі:

— Інші їдуть на південь, на схід… А мене потягло на північ, і я влаштувався в Норвегії… З батьківщини не мав жодної звістки… Всі листи, що їх писав Елен, лишалися без відповіді, і аж до вчорашнього дня я не знав, що вона ніколи їх не бачила… Писав також своєму кузенові, але не з більшим успіхом… Не хочу видаватися нещаснішим, ніж насправді, аби розжалобити вас розповіддю про втрачене кохання… Ні! Спочатку не так уже й багато думав про це… Ви ж бачите, що я цілком щирий… Працював… Долав усілякі труднощі, перешкоди… А особливо важко було ночами, коли глуха ностальгія гнітила мене… Зазнав і злиднів… Фірма, яку я створив, не могла звести кінці з кінцями… Бувало трохи ліпше, потім знову гірше — цілі роки, та ще в чужій мені країні… Там мені довелося змінити прізвище… Аби мати змогу розпочати торгівлю в кращих умовах, я мусив змінити громадянство… Час від часу я приймав у себе офіцерів з того чи іншого французького судна і саме через них довідався, що маю сина… Хоча певності не було!.. Проте я співставив дати… І був радісно зворушений… Написав Ернестові!.. Благав його сказати мені правду, дозволити повернутися на батьківщину хоча б на кілька днів… Він відповів мені телеграмою: "Арешт на кордоні". А час минав… Я заходився робити гроші… Нічого цікавого… Інколи я відчував себе зовсім спустошеним… І я, щоб обдурити самого себе, поставив собі за мету — стати таким же багатим, як мій кузен… І досяг цього! Досяг завдяки торгівлі тріскової

ікрою. Дивно, але коли я досяг, чого бажав, то відчув себе ще нещаснішим… Отже, тоді я раптом повернувся до Франції… Я вирішив діяти… Так, аж через п'ятнадцять років!.. Блукав тут навмання… Побачив на пляжі свого сина… Здалеку бачив і Елен… І весь час думав — як можна жити стільки часу без сина?.. Чи ви можете це зрозуміти? Потім я купив судно… Якби я діяв відкрито, мій кузен не зупинився б перед тим, щоб мене було заарештовано… Адже він зберіг речові докази! Ви бачили моїх людей, цих добрих хлопців, хоч як би вони не виглядали… Все було обмірковано… Ернест Гранмезон був того вечора у себе вдома, удвох із хлопчиком… Щоб мати ще більшу певність в успіхові всієї справи, я вдався до капітана Жоріса, якого зустрічав у Норвегії, коли він іще плавав… Він був знайомий з мером… І мав зробити йому візит під будь-яким приводом, щоб відвернути його увагу, а тим часом Луї-Здоровило і я викрали б мого сина… На жаль, саме це й призвело до драми… Жоріс був з моїм кузеном у кабінеті… Ми увійшли з чорного ходу й мали нещастя перечипитися… В коридорі… Гранмезон почув. Він гадав, що його хочуть пограбувати, і дістав з шухляди револьвер… Потім? Навіть не знаю… Сталося щось незрозуміле… Жоріс пішов слідом за Гранмезоном, вийшов у коридор. А там було темно. Раптом — постріл… І сліпий випадок призвів до того, що саме Жоріс дістав цю кулю!.. Я мало не втратив розум з горя… Страшенно боявся скандалу… особливо через Елен… Адже хіба я міг розповісти все це поліції?.. Луї-Здоровило і я віднесли пораненого на борт "Сен-Мішеля"… Треба було, щоб десь його вилікували… Ми взяли курс на Англію й прийшли туди за кілька годин… На жаль, там не можна зійти на берег без паспорта… А поліція там дуже пильна… На причалі стояли якісь чиновники… Колись я трохи займався медициною… Я доглядав Жоріса на шхуні як міг, але цього було не досить… Тоді я наказав узяти курс на Голландію. Там пораненому зробили трепанацію черепа, але не могли тримати його в лікарні довше, бо треба було повідомити власті… Жахлива подорож! Адже ви можете собі уявити всіх нас на шхуні разом з бідолашним Жорісом, що вже конає?.. Йому треба було мати принаймні місяць відпочинку й лікування… Я вже хотів був піти шхуною до Норвегії. Але потім виявилося, що потреби в цьому немає, бо випадок звів нас із шхуною, що йшла до Лофотенських островів… Я пересів на неї

разом із Жорісом… Нам було спокійніше в морі, ніж на землі… На островах він був зі мною цілий тиждень… Але й там люди почали замислюватися, хто ж цей таємничий турист… Треба було забиратися звідти. Копенґаґен, Ґамбург… Жорісові стало краще… Рана зарубцювалася, але він втратив водночас пам'ять і мову… Що я міг зробити в таких умовах, скажіть? І хіба не мав він більше шансів віднайти розум у себе вдома, в звичній обстановці, ніж подорожуючи по усіх усюдах?.. Я хотів принаймні забезпечити йому матеріальний достаток… І тому переказав йому до банку триста тисяч франків, підписавшись його прізвищем… Лишалось тільки привезти його додому!.. Мені було б занадто небезпечно приїздити разом з ним сюди… І я подумав, що коли залишу його в Парижі, то він неодмінно потрапить до поліції, де буде встановлено його особу, а потім його відвезуть додому… Так воно й сталося… Я не додумався тільки до одного: що мій кузен, жахаючись від думки, що Жоріс може його виказати, боягузливо покінчить капітана… Адже це він підсипав стрихнін у склянку води… Він просто забрався до будинку з чорного ходу, коли йшов полювати на качок…

— І ви відновили боротьбу! — повільно промовив Мегре.

— Бо не міг зробити інакше! Я хотів забрати свого сина! Проте мій кузен був насторожі. Хлопчика відправили до колежу Станіслава, а там мені не дозволили його забрати…

Мегре уже знав це. І тепер, роздивляючись навколо на все те, що стало йому таким знайомим, він краще розумів смисл боротьби, що потай розгорнулася між двома чоловіками.

Боротьба була не просто між ними обома! Це була й боротьба проти нього самого, проти Мегре!

Адже вони не хотіли, щоб у цю справу втручалась поліція! Бо ні один, ні другий не могли сказати всю правду!

— Я прибув сюди на борту "Сен-Мішеля"...

— Знаю! А потім ви відрядили Луї-Здоровила до мера...

Ремон мимоволі задоволено всміхнувся, а тим часом комісар вів далі:

— Розлюченого Луї-Здоровила, який скористався нагодою розплатитися за всі свої попередні прикрощі!.. Він міг бити з усієї сили, бо знав, що його жертва не насмілиться промовити й слова!.. І він лупцював мера від щирого серця!.. Під примусом, напевне, Гранмезон дав і листа, який дозволяв вам забрати дитину з колежу.

— Так... Я стояв позад вілли, а ваш агент наступав мені на п'яти... Луї-Здоровило поклав листа в певному місці, а мені пощастило здихатися свого переслідувача... Я поїхав велосипедом... У Кані купив машину... Адже треба було діяти швидко... Поки я їхав по свого сина, Луї-Здоровило лишався в мера, щоб не дати йому вжити контрзаходів... Марна праця, адже мер, зрештою, вже спромігся відрядити туди Елен, щоб вона забрала сина раніше, ніж я... А за вашим наказом мене було затримано... Дальша боротьба була вже марна... Її не можна було продовжувати в той час, коли ви вперто йшли до розкриття істини... Лишалося тільки тікати... Якби цього ми не зробили, ви неодмінно зрозуміли б усе... Цим і пояснюється все те, що відбулося минулої ночі... Нещастя пішли одне за одним... Шхуна сіла на мілину... Нам довелося з великими труднощами добиратися плавом до суходолу, і лиха доля вчинила так, що я загубив своє портмоне... Грошей — ані шеляга! Жандармерія переслідує нас, як зайців!.. Мені не лишалось нічого іншого, як подзвонити Елен і попросити в неї кілька тисяч франків, щоб ми всі могли дістатися до кордону... У Норвегії я міг би відшкодувати моїм помічникам... Елен приїхала... Але й ви теж! Ви, котрого ми весь час бачимо попереду себе. Ви, вже розлючений, такий, що я не міг вам сказати. — годі! — аби ви не викликали нових трагедій...

Раптом у його очах промайнула тінь неспокою, і вже зовсім іншим тоном він спитав:

— Чи справді мій кузен застрелився?

Мабуть, боявся, що йому набрехали, аби він розповів правду.

— Так, він застрелився, коли зрозумів, що правда спливає на поверхню… І він збагнув це, коли я заарештував вас… Він зрозумів, що я зробив це тільки для того, щоб дати йому час подумати…

Вони продовжували свій шлях і несподівано зупинились обоє вже на пірсі. "Сен-Мішель" повільно йшов до шлюзу, а біля штурвалу стояв старий рибалка, який гордо вів шхуну.

Сюди чимдуж біг якийсь чоловік, розштовхуючи зівак. Він перший скочив на шхуну. Це був Луї-Здоровило!

Він вислизнув з-під пильного ока жандармів, розірвавши наручники! Відштовхнув рибалку і сам ухопився за штурвал.

— Не так швидко, чорт забирай!.. Адже ви розіб'єте судно! — гаркнув він, звертаючись до команди буксира.

— А як ті двоє? — запитав Мегре в свого супутника.

— Сьогодні вранці вони були від вас на відстані менше метра. Обидва ховалися в дощаному сарайчику тієї старої.

Люка пробив собі шлях у натовпі і здивовано подивився на Мегре.

— Ви знаєте, їх схоплено!..

— Кого?

— Ланнека і Селестена.

— Вони вже тут?

— Жандарми з Діва щойно їх привезли.

— Гаразд! Скажи, хай випустять обох… І хай жандарми йдуть сюди, до порту…

Напроти стояв будиночок капітана Жоріса. В капітановому садку нічний шторм зірвав пелюстки останніх троянд. За фіранкою вгадувалась постать Жюлі, яка, мабуть, міркувала, чи й насправді за штурвалом шхуни стоїть її брат.

Портовий люд юрмився біля капітана Делькура.

— Це ті люди, що завдали мені стільки клопоту своїми ухильними відповідями! — зітхнув Мегре.

Ремон усміхнувся.

— Вони моряки!

— Знаю! А моряки не люблять, щоб якась людина з суходолу, наприклад я, приходила сюди й стромляла носа в їхні справи!

Він натоптував люльку легкими рухами вказівного пальця. Коли запалив її, пробурмотів заклопотано:

— То що ж ми маємо їм сказати?

Ернест Гранмезон був мертвий. Яка ж потреба в тому, аби стало відомо, що він убивця?

— Може, варто було б… — почав Ремон.

— А я не знаю! Може, краще сказати, що тут ідеться про старі рахунки, наприклад, про іноземного моряка, який уже поїхав звідси…

Моряки з буксира важко крокували до закусочної, запросивши шлюзовиків приєднатися до них.

А Луї-Здоровило ходив по своїй шхуні, обмацуючи рукою всі надбудови, як обмацують собаку, що загубився й знайшовся, аби переконатися, чи його не поранено.

— Гей, на шхуні! — гукнув до нього Мегре.

Луї аж підстрибнув, завагався: чи не краще буде знову облишити шхуну і дременути? Але враз побачив звільненого Ремона і зробив таку ж здивовану міну, як щойно Люка.

— Що вам треба?

— Коли "Сен-Мішель" може знову вийти в море?

— А хоч і зараз! Все ціле! Слово честі, чудове судно…

Він запитально подивився на Ремона, а той промовив:

— В такому разі можна добре прогулятися на шхуні з Ланнеком і Селестенем…

— А вони тут?

— Зараз будуть тут… Погуляйте кілька тижнів… Поїдьте якомога далі… Щоб усі тут забули про "Сен-Мішель"…

— Тоді я міг би взяти з собою свою сестру, щоб було кому куховарити… Ви знаєте, Жюлі нічого не боїться…

І все-таки він був дещо збентежений, головне через присутність Мегре. Він не забув про пригоди останньої ночі. І ще не знав, чи можна уже вважати все це жартом.

— Сподіваюся, ви не дуже змерзли?

І тут він відлетів до самих поручнів: Мегре нагородив його добрячим стусаном у спину.

— Мені здається, що є підхожий поїзд о шостій, — сказав після цього комісар.

Проте він ще не вирішив, чи й справді поїде звідси сьогодні. Він озирався довкола з певною долею ностальгії, так, немовби цей маленький порт став йому чимось дорогий.

Адже хіба він не знав уже його вздовж і поперек, у будь-яку погоду чи негоду, під хворобливим ранковим сонцем і в шторм, під зливою і в густому тумані?

— Ви їдете до Кана? — запитав Мегре Ремона, який ні на крок не відходив від нього.

— Не зараз… Вважаю, краще перечекати… Нехай усе увійде в звичайну колію…

— Так, хай мине час…

* * *

Коли за чверть години повернувся Люка й запитав про комісара, йому показали на "Флотську закусочну", де вже запалили світло.

Він побачив крізь запітнілі шибки комісара, що вигідно влаштувався в солом'яному кріслі, з люлькою в зубах, з кухлем пива. Той уважно слухав історії, які розповідали навколо нього люди в гумових чоботях і морських кашкетах.

А потім, уже в поїзді, що вийшов о десятій вечора, цей же самий Мегре зітхнув:

— Зараз усі вони мають сидіти втрьох у кубрику, там тепло, аж парко...

— В якому кубрику?

— На "Сен-Мішелі"... Там підвісна лампа, порізаний ножем стіл, великі склянки і пляшка голландської ялівцівки... А в печі гуде... Дай-но мені припалити, чуєш!..

1

Орна (Орн) — річка на північному заході Франції, впадає в залив р. Сени. (Прим. перекл.)

2

Ex-voto (лат.) — табличка, напис, предмет, який приносять до церкви на знак обітниці або подяки за милість. (Прим. перекл.)

3

Провансальська юшка з риби, звареної у воді або білому вині, приправлена шафраном, часником, олією тощо. (Прим. перекл.)

4

Курортні й портові міста на Атлантичному узбережжі. (Прим. перекл.)